

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

/ моніторинг інформаційного поля /

№ 2 лютий 2026

Засновники: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Центр досліджень соціальних комунікацій
Національна юридична бібліотека
Заснований у 2026 році
Видається раз на місяць
Головний редактор Ю. Половинчак
Редакційна колегія: С. Закірова, Ю. Половинчак, Н. Іванова, Т. Дубас
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
/ моніторинг інформаційного поля /

№ 2 лютий 2026

Укладачі: *О. Пестрецова, М. Бірюков*

Відповідальна за випуск: *С. Закірова*

© Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
Центр досліджень соціальних комунікацій,
Національна юридична бібліотека, 2026

КИЇВ 2026

ЗМІСТ

РЕФОРМИ

ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Проблеми реалізації реформ системи державного врядування	3
Проблематика запровадження інституту префекта в контексті реформування місцевого самоврядування та децентралізації.....	4
Переваги Закону України «Про ратифікацію Договору про спільні закупівлі заходів медичного захисту»	5
Ухвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами.....	6
Аналіз стану завершення реформи місцевого самоврядування	7

СУДОУСТРІЙ

ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

Протидія корупції та пов'язаним з нею злочинам у контексті євроінтеграції	8
Організаційне та патронатне забезпечення суду як інвестиція в євроінтеграцію.....	9
Реформи адвокатського самоврядування на шляху до євроінтеграції.....	11
Дослідницький звіт Armada Network про українську адвокатуру в умовах війни	14

ФУНКЦІОНУВАННЯ

ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

10 пріоритетних законопроектів від правозахисників для виконання євроінтеграційних зобов'язань України	19
Соціологічне опитування Центру Разумкова щодо стану демократії та євроінтеграційного курсу України	21

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ

Енергетичний ринок

Правки до закону про ринок електроенергії у контексті приєднання України до енергосистеми ЄС.....	25
---	----

Промисловість

Наслідки впровадження Регламенту 305 ЄС для українських виробників будматеріалів	29
Ризики реформи хімічної безпеки для вітчизняного виробника	30

Аграрний сектор

Обговорення законодавчої ініціативи щодо імплементатії норм права ЄС у рибній галузі України	31
--	----

Підсумки роботи протиепізоотичної Комісії як маркер реалізації євроінтеграційних процесів України в напрямку продовольчої безпеки	32
---	----

Фінанси

Процедура макроекономічних дисбалансів як важливий елемент євроінтеграційних процесів у економіці України.....	33
--	----

Основні положення проєкту Закону України «Про імплементатію законодавства ЄС у сфері санітарних та фітосанітарних заходів».....	36
---	----

Податки та митниця

Партнерство Мінфіну і EU4PFM: підсумки 2025 року	36
---	----

ЦИФРОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Взаємодія держави та приватного сектору: затверджено Порядок формування програми робіт із стандартизації у сферах кіберзахисту та технічного захисту інформації.....	39
Perpol та нова філософія обліку: перспективи для бізнесу	40
Комітет з питань інтеграції України до ЄС підтримав ратифікацію двох міжнародних угод в цифровій сфері	41

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА

ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

Проблемні аспекти реформування трудового законодавства	43
Можливості нового Цивільного кодексу щодо модернізації приватного права та перегляду місця дитини у правовій системі	44
Статус одностатевих шлюбів у контексті європейських норм цивільного права	49
Ризики нового Цивільного кодексу України у частині сімейного права	51
Ризики нового Цивільного кодексу України щодо правового статусу людей з інвалідністю.....	53
Суперечливі положення нового Цивільного кодексу України стосовно сформованої судової практики щодо ЛГБТ.....	56
Ризики для неповнолітніх в оновленому сімейному законодавстві та пов'язані з ним суперечності з чинним Кримінальним кодексом.....	58

ГУМАНІТАРНА

ТА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА

Моніторингове дослідження рівня поінформованості учасників освітнього процесу щодо євроінтеграції..	61
Європейські підходи до визначення суб'єктів у сфері клінічних досліджень	63
Питання TOT та ВПО в переговорах з ЄС щодо євроінтеграції.....	64

ЗАРУБІЖНІ ЗМІ ПРО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Político: ЄС готує безпрецедентний п'ятикроковий план вступу України до блоку в 2027 році.....	67
---	----

РЕФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Проблеми реалізації реформ системи державного врядування

Матеріал на сайті ГО «Центр політико-правових реформ»

Автор: Ігор Коліушко, Голова правління ЦППР.

«Система державного врядування – найслабша ланка євроінтеграції України»

Переговори з Європейським Союзом переходять у складну технічну фазу, яка потребує витривалих інституцій, чіткої координації та передбачуваних рішень. Водночас змінюється й контекст – Захід дедалі частіше говорить з Україною мовою майбутнього членства, а не лише підтримки у війні. Думками про те, чи готова нинішня система державного врядування працювати в режимі постійної євроінтеграції як щоденного процесу, поділився Ігор Коліушко, Голова правління ЦППР, в ефірі SLAWA.TV. Публікуємо ключові тези.

Система державного врядування наразі є найслабшою ланкою в європейській інтеграції України. І тут не йдеться виключно про профільного Віцепрем'єра чи Урядовий офіс. Ці структури працюють, проте вони мають бути координаційним центром для всієї урядової системи. Натомість Уряд разом із Парламентом повинні займатися приведенням до європейських стандартів не лише українського законодавства, а й реального стану справ у кожній сфері. Це означає зміну законів, а також правил їх виконання та дотримання, щоб Україна стала настільки ж зрозумілою й ефективною, як провідні країни ЄС.

Попри те, що ці питання перебувають у фокусі уваги, Уряд часто формулює собі завдання так, щоб про них було легко відзвітувати за будь-якого результату. Зокрема, у Дорожній карті реформи державного управління домінують такі формулювання, як «посилити», «підвищити», «покращити». Натомість ключовим завданням має бути створення в усіх міністерствах спеціалізованих підрозділів (наприклад, директоратів), які займаються виключно формуванням політики. Без них перехід до стратегічного управління неможливий. Наразі ми працюємо переважно в режимі «гасіння пожеж», намагаючись усунути наслідки замість того, щоб запобігати загрозам. У Євросоюзі такий підхід не працює. І хоча про потребу стратегічного управління говорять багато, мало хто може розкласти це на конкретні складники й показати чіткий шлях до результату. За останніх десять років за допомогою європейських експертів у рамках двох Стратегій реформування державного управління ця робота була зроблена, проте якість реалізації залишається незадовільною.

Зараз спостерігається парадоксальна ситуація: і український Уряд, і Європейська комісія подекуди схилиються до мінімізації реформаторських вимог. Однак такий прискорений вступ стане тягарем для наступного покоління управлінців. Інституційна неефективність, яку ми не подолаємо сьогодні, стане головним бар'єром для виконання завдань уже в статусі члена ЄС. Тому саме в державному врядуванні необхідно докласти максимум зусиль зараз, адже це закладає фундамент для власної ефективної роботи в майбутньому.

Найважливішим у контексті євроінтеграції залишається кластер «Fundamentals» – базовий блок переговорного процесу з ЄС, який охоплює реформу державного управління, реформу судової влади, забезпечення правовладдя, функціонування ринкової економіки й демократичних інститутів. З цього кластера переговори починаються й ним завершуються, тому якість законодавства та його реальне виконання в цих сферах завжди залишатимуться під пильною увагою партнерів. Ключовим же питанням для посилення довіри є чесність, тож найкращим сигналом для Брюсселя стане перехід від практики виправдань до відповідального планування й виконання взятих на себе зобов'язань. (<https://pravo.org.ua/blogs/systema-derzhavnogo-vryaduvannya-najslabsha-lanka-yevrointegraciyi-ukrayiny/>). – 2026. – 10.02).

Проблематика запровадження інституту префекта в контексті реформування місцевого самоврядування та децентралізації

Матеріал на сайті ГО «Центр політико-правових реформ»

Аналітична записка щодо запровадження інституту префекта в Україні

Дослідження спрямоване на аналіз здобутків експертної, наукової розробки проблематики запровадження інституту префекта в Україні та спроб її законопроектного вирішення за останні десять років, а також визначення концептуальних засад майбутнього Закону України «Про префектів» з урахуванням зарубіжного досвіду.

Запровадити інститут префекта планується внесенням змін до Конституції України в частині децентралізації влади. На основі вивчення результатів раніше розроблених проектів законів, експертних позицій, вітчизняної наукової літератури, зарубіжного досвіду та базуючись на нормах Конституції України, нормотворцями в подальшому буде здійснюватися підготовка законопроекту про префекта.

До внесення змін у Конституцію наблизитися Україні до цього інституту можуть допомогти відповідні зміни у законодавство про МДА. Зміни мають полягати у переформатуванні МДА з органів загальної компетенції на органи префектурного типу. Це призведе до кардинально іншого розуміння призначення та правового статусу МДА як місцевих органів виконавчої влади.

Законопроектні пропозиції щодо внесення змін до Конституції України 2015 року, 2019 року, а також спроби їх здійснення у 2021 році не завершилися ухваленням закону. Реформування МДА без внесення змін у Конституцію України планувалося законопроектом «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» (реєстр. № 4298 від 30.10.2020 р.), який де-юре очікує другого читання, а де-факто вважається призупиненим для подальшої роботи через політичні міркування та недосягнення згоди щодо низки його положень.

Для того, щоб виконати індикатор «Набрання чинності законодавством щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» реформи 1 «Просування реформи децентралізації» розділу «Децентралізація та регіональна політика» Плану для Ukraine Facility 2024–2027, були поспіхом підготовлені наступні законопроекти: «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» (реєстр. № 13124 від 20.03.2025 р.), а також «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності в діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування» (реєстр. № 13150 від 03.04.2025 р.) з альтернативними до нього законопроектами. Вони стосувалися переважно врегулювання порядку державного нагляду за законністю актів ОМС, а також зачіпали питання координації МДА діяльності територіальних органів ЦОВВ.

Наразі експертні слідкують за перебігом подій навколо законопроектів «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення законності та прозорості в діяльності органів місцевого самоврядування» (реєстр. № 14048 від 18.09.2025 р.) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо деполітизації та професіоналізації керівного складу місцевих державних адміністрацій» (реєстр. № 14029 від 11.09.2025 р.).

Основними стейкхолдерами запровадження інституту префекта будуть ОМС та МДА. Запровадження цього нового інституту також торкнеться діяльності міністерств, інших ЦОВВ, КМУ.

Затримка із проведенням цієї реформи призводить до того, що продовжують існувати старі підходи в організації та діяльності органів влади територіального рівня, які не забезпечують

сучасних управлінських потреб та не забезпечують здатність органів територіального рівня реагувати на наявні виклики. А також має місце дублювання повноважень ОМС та МДА, компетенційні суперечки між ними, вплив МДА на ОМС, відсутність системи державного нагляду за законністю актів ОМС, політичний вплив на голів МДА та їх заступників.

Аналітичну записку підготовлено Центром політико-правових реформ у рамках проекту «Підтримка органів влади України у реформуванні місцевого самоврядування і територіальної організації влади в контексті європейської інтеграції України та моніторинг виконання завдань у цій сфері», що реалізується ЦППР за підтримки Програми «U-LEAD з Європою / U-LEAD with Europe», що спільно фінансується ЄС та його державами-членами Німеччиною, Данією, Францією, Австрією, Польщею та Словенією. (<https://pravo.org.ua/analytical-materials/analitichna-zapyska-shhodo-zaprovadzheniya-institutu-prefekta-v-ukrayini/>). – 2026. – 24.02).

Переваги Закону України «Про ратифікацію Договору про спільні закупівлі заходів медичного захисту»

Матеріал на сайті «LIGA ZAKON»

Автор: Віталій Городній, провідний юрист-аналітик LIGA ZAKON.

Підписано Закон про спільні закупівлі з ЄС: Україна інтегрується в європейську систему медичної безпеки

2 лютого 2026 року Президент України Володимир Зеленський підписав Закон України «Про ратифікацію Договору про спільні закупівлі заходів медичного захисту». Цей крок відкриває Україні повноцінний доступ до механізмів ЄС для протидії серйозним транскордонним загрозам здоров'ю, таким як пандемії .

Закон ратифікує Договір, підписаний 9 квітня 2025 року у Брюсселі. Документ набирає чинності для України через 14 днів після подання до Європейської Комісії підтвердження про виконання національних процедур .

Аналіз ключових положень Договору: що це дає Україні?

Ратифікована угода – це не просто дозвіл на купівлю ліків, а складний адміністративний та юридичний механізм, що дозволяє країнам-учасникам виступати єдиним фронтом на світовому ринку.

Ось найцікавіші та найважливіші аспекти документа:

1. Посилення переговорної позиції та «Єдиний голос»

Згідно з Договором, Європейська Комісія виступає єдиним представником усіх країн-учасниць на переговорах із виробниками . Це усуває конкуренцію між самими країнами, коли вони намагаються перекупити дефіцитні ліки одна в одної.

Комісія є єдиною контактною особою для економічних операторів, що мінімізує корупційні ризики та хаотичні домовленості. Об'єднання замовлень посилює купівельну спроможність сторін, дозволяючи отримувати кращі ціни та умови постачання, а також забезпечує рівний доступ до дефіцитних ресурсів.

2. Добровільність участі (Принцип «Opt-in»)

Підписання Договору не зобов'язує Україну брати участь у кожній закупівлі. Договірні сторони мають право вирішувати, чи долучатися до конкретної процедури закупівлі певного медичного засобу. Більше того, цей Договір не обмежує право України проводити власні, паралельні закупівлі поза межами цієї угоди, навіть якщо йдеться про ті самі медичні засоби.

3. Гнучкість у розпорядженні ресурсами: перепродаж та пожертви

Договір містить важливі положення, які дозволяють країнам маневрувати запасами у разі зміни епідеміологічної ситуації:

Перепродаж: Країна може продати надлишок закуплених ліків іншій країні-учасниці за взаємною згодою .

Перенаправлення замовлень: Ще до моменту поставки країна може перенаправити своє замовлення іншій державі-учасниці .

Пожертви (донати): Україна або інші держави можуть пожертвувати закуплені медичні засоби (наприклад, вакцини) третім країнам або міжнародним організаціям, попередивши про це Керівний комітет .

4. Прозора процедура розподілу (Allocation)

У ситуаціях, коли світовий попит перевищує пропозицію (як це було під час пандемії COVID-19), діє чіткий механізм розподілу.

Зазвичай застосовуються «загальноприйняті критерії розподілу» (часто – пропорційно до населення або замовлення), але можливі відхилення у разі нагальних потреб окремих країн. Такий підхід гарантує, що Україна отримає свою гарантовану частку навіть у разі глобального дефіциту .

5. Юридичний захист та відповідальність

Угода детально регулює питання відповідальності. Якщо Комісія, діючи від імені країн, має відшкодувати збитки третій стороні (наприклад, фармкомпанії), витрати розподіляються між країнами-учасницями пропорційно до їхньої частки у закупівлі.

Що саме закуповуватимуть?

Під дію угоди підпадають «заходи медичного захисту». Це широке поняття, яке включає:

- Лікарські засоби (включно з вакцинами та противірусними препаратами) .
- Медичні вироби (наприклад, обладнання, шприци, тести) .
- Інші товари та послуги, необхідні для боротьби із серйозними транскордонними загрозами

здоров'ю. (https://biz.ligazakon.net/news/241999_pdpisano-zakon-pro-spln-zakupvl-z-s-ukrana-ntegrutsya-v-vropeysku-sistemu-medichno-bezpeki). – 2026. – 04.02).

Ухвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами

Матеріал на сайті Міністерства фінансів України

Мінфін: Уряд ухвалив Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки

Кабінет Міністрів прийняв розпорядження «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки та затвердження операційного плану заходів з її реалізації».

Стратегію розроблено за участю міжнародних партнерів та широкого кола заінтересованих сторін, зокрема, з урахуванням пропозицій Міжвідомчої робочої групи та робочих підгруп з питань розвитку системи управління державними фінансами, коментарів Європейської комісії, Програми SIGMA, Проєкту EU4PFM, Проєктного офісу реформ Міністерства фінансів.

Реалізація Стратегії сприятиме забезпеченню ефективного функціонування системи управління державними фінансами на основі європейських стандартів та принципів врядування, що є однією з головних передумов для отримання Україною статусу повноправного члена Європейського Союзу.

Стратегія розроблена на виконання Дорожньої карти з питань реформи державного управління, яка була затверджена Урядом у травні 2025 року. Документ є частиною виконання зобов'язань у межах переговорного процесу про вступ України до ЄС, зокрема за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС».

Ухвалена Стратегія враховує складні виклики воєнного стану, потреби післявоєнного відновлення, стан реалізації попередньої Стратегії та спрямована на трансформацію системи управління державними фінансами України відповідно до європейських стандартів та принципів врядування.

Ключові реформаційні напрями Стратегії на 2026–2030 роки:

- Євроінтеграція: приведення системи управління державними фінансами у відповідність до стандартів ЄС.
- Ефективність: забезпечення прозорого та раціонального використання бюджетних коштів в умовах воєнного стану, відновлення та відбудови.
- Підзвітність: посилення контролю та нагляду за державними фінансами.
- Стійкість: посилення стійкості системи управління державними фінансами, здатної ефективно виконувати свої функції в умовах відновлення та відбудови.

Разом зі Стратегією Уряд затвердив операційний план заходів, який є інструментом імплементації Стратегії. Він містить конкретні кроки щодо реалізації завдань Стратегії, індикатори та строки їх виконання. (https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_uriad_ukhvaliv_strategiiu_reformuvannia_sistemi_upravlinnia_derzhavnimi_finansami_na_20262030_roki-5604). – 2026. – 25.02).

Аналіз стану завершення реформи місцевого самоврядування

Матеріал на сайті «Коаліція Реанімаційний Пакет Реформ»

З чого починається вступ до ЄС: зміни у фокусі регіональної політики – аналіз ЦППР

«Основи» – ключовий кластер переговорів з ЄС, його відкривають першим і закривають останнім. Саме «Основи» є політично найчутливішим кластером у структурі переговорного процесу з ЄС: він включає питання демократії, верховенства права та публічного управління. Якісне реформування в цій сфері визначає не лише динаміку перемовин, а й довіру суспільства до держави.

Центр політико-правових реформ підготував аналітичну записку за результатами Звіту Європейської комісії-2025. Експерти проаналізували не лише офіційні оцінки та рекомендації Єврокомісії, а й ті пріоритети, які залишаються поза текстами документів ЄС – але є критично важливими для завершення реформи місцевого самоврядування.

Комісія визнає ефективність багаторівневого управління під час повномасштабної війни, однак фіксує системні виклики: відсутність остаточного розмежування повноважень, обмежену автономність громад, правову невизначеність.

Для завершення реформи місцевого самоврядування Україні необхідно ухвалити масштабний законодавчий пакет. Серед пріоритетів:

- зміни до Конституції для повноцінного закріплення автономності місцевого самоврядування;
- базовий закон про адміністративно-територіальний устрій;
- закон про самоврядування громади зі статусом юридичних осіб публічного права;
- відповідні зміни до Цивільного, Бюджетного та Податкового кодексів.

Крім того, критично важливим є:

- завершення розробки законопроектів про розмежування повноважень між рівнями публічного врядування;
- ухвалення закону про асоціації органів місцевого самоврядування з визначенням їхньої обов'язкової ролі у формуванні політики;
- запровадження адміністративного збору як інструменту зміцнення фінансової спроможності громад.

Аналітична записка Центру окреслює ключові виклики та конкретні кроки, які Україна має зробити, аби перетворити євроінтеграційні вимоги на системну траєкторію вступу до Європейського Союзу.

Читайте повну записку за посиланням: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2025/12/oglyad-paketu-rozshyrennya.pdf> (<https://rpr.org.ua/news/z-choho-pochynaietsia-vstup-do-yes-zminy-u-fokusi-rehionalnoi-polityky-analiz-tsppr/>). – 2026. – 06.02).

СУДОУСТРІЙ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

Протидія корупції та пов'язаним з нею злочинам у контексті євроінтеграції

Матеріал на сайті ГО «Центр політико-правових реформ»

Автор: Лілія Тімофєєва, експертка напряму «Протикорупція».

Пропорційність протидії корупції в Україні в контексті війни

Корупція негативно впливає на всі сфери життя. Небезпека корупції зумовлена впливом на інші злочини, зокрема євроінтеграційного спрямування (тероризм, організовану злочинність, торгівлю людьми, нелегальну міграцію тощо), які є небезпечними не тільки для України, але й для світу.

23 червня 2022 року Європейська Рада оприлюднила висновок щодо статусу кандидата України. Реалізація Угоди про асоціацію та можливість збереження статусу кандидата Європейського Союзу (далі – ЄС) вимагає змін в законодавстві України, в тому числі в кримінальному законодавстві. Можливість надання Україні статусу кандидата ЄС пов'язана з низкою вимог. Здебільшого, ці вимоги пов'язані із рівнем цінностей, зокрема реального забезпечення принципу верховенства права (складовою якого є принцип пропорційності), подальшого посилення протидії корупції, зокрема топ-корупцією високопосадовців, відкритості та прозорості уряду, забезпечення боротьби з відмиванням грошей відповідно до стандартів Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), запровадження антиолігархічного закону для обмеження надмірного впливу олігархів в економічному, політичному та суспільному житті. Європейська комісія відстежуватиме прогрес України у впровадженні цих кроків і звітуватиме про них разом із детальною оцінкою країни. Тобто на даний момент Україні як ніколи потрібно усунути максимальну кількість прогалин, які стосуються протидії корупції. Разом з тим, така протидія має відповідати принципам кримінального права, зокрема пропорційності.

Особливості пропорційності протидії корупції у повоєнний період досліджено на основі специфічних рис Одеси, особливостей толерування та протидії корупційним практикам. Одеса – портове місто. Має багато транспортних сполучень, зокрема з Молдовою та Польщею. Зараз спрощено порядок перевезення гуманітарної допомоги, боєприпасів, особливо бронешитів. Злочинці швидко адаптуються і користуються ситуацією. Тому ситуація з корупцією також погіршується.

Сучасні вітчизняні дослідження, що відображують окремі аспекти корупції, що призвело до кількох емпіричних внесків за останні роки. В. Дрьомін розглядає корупцію як соціальний інститут (Дрьомін 2018). О. Дудоров досліджував різні аспекти кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, проблеми кваліфікації, зловживання впливом, незаконного збагачення (Дудоров 2022). Т. Коломоець та С. Кушнір досліджують пропорційність використання моніторингу способу життя як антикорупційного засобу (Коломоець 2019). Т. Мельничук досліджувала організовану злочинність в Україні та її моделі в перехідний період (Мельничук 2023). Д. Михайленко розробив концепцію кримінально-правової протидії корупційним правопорушенням в Україні, в тому числі застосував тест на пропорційність щодо протидії таким правопорушенням (Михайленко 2017). М. Хавронюк досліджував зловживання у протидії корупції, зокрема доводить необґрунтованість визнання неконституційними норм, які передбачали кримінальну відповідальність за незаконне збагачення (ст. 368-2 КК у попередній редакції) та неправосудне рішення судді (ст. 375 КК) на підставі невідповідності принципу юридичної визначеності (Хавронюк 2020). В. Туляков досліджує додержання принципів рівності, пропорційності, справедливості при притягненні осіб до відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, які він розглядає як окремий спеціальний режим кримінально-правового регулювання зокрема через обмеження, які стосуються обмежень застосування заохочувальних норм до такої категорії правопорушень (Туляков 2023).

Водночас протидія корупції та пропорційність такої протидії залишається актуальною в контексті євроінтеграції, особливо з огляду на вимоги до України як країни-кандидата до ЄС. (<https://pravo.org.ua/blogs/proporcziynist-protydiyi-korupczyyi-v-ukrayini-v-konteksti-vijny/>). – 2026. – 04.02).

Організаційне та патронатне забезпечення суду як інвестиція в євроінтеграцію

Матеріал на сайті «Українська правда»

Автор: Марина Барсук, суддя-спікер Північного апеляційного господарського суду.

Суд настільки сильний, наскільки захищена його найслабша ланка

Кожного року звіт Європейської комісії дає нам шанс побачити себе ніби в дзеркалі. Якщо говорити про систему правосуддя, то там відображається не тільки те, як нас оцінюють ззовні, а й проблеми, які ми самі відчуваємо щодня.

Звіт, який ми отримали наприкінці минулого року – це одночасно і висновки, і дорожня карта. Він фіксує: українське правосуддя працює, тримається, реформується, але також балансує на межі виснаження.

Головний висновок однозначний – попри безпрецедентні виклики воєнного часу судова влада України демонструє стійкість та працездатність. Цифри говорять самі за себе: понад 4,5 мільйона справ щорічно, показники розгляду на рівні 95–98 % у 2024 році, не зважаючи на звуження кадрового та матеріального наповнення.

Цифри, через які ми бачимо реальну картину роботи судової гілки влади вказують, що вона працює не завдяки, а всупереч – в умовах тотального браку кадрів та ресурсів. Коли люди доволі довго чекають на рішення, їхній гнів зрозумілий, але треба бути чесними: це не провина конкретного судді, який працює за чотирьох. Це проблеми системи, де структурне перевантаження фізично унеможлиблює швидке правосуддя.

Ще одна наша глибока проблема – знецінення роботи апарату та патронатної служби суду. Це не просто «люди з паперами», це хребет системи правосуддя. Без кваліфікованого секретаря чи помічника процес зупиняється. Я знаю це з власного досвіду, бо з 2001 року сама проходила цей шлях. Тоді ми теж працювали на виснаження, але мали чітку мету і ми розуміли, що її досягнення є реальним. Статистика Господарського суду Києва (2006–2012 р.р.) вражає, бо понад 30 помічників стали суддями. Це була дієва модель: ти інвестуєш сили й час, а держава гарантує тобі кар'єрну перспективу. Саме цієї мотивації нам бракує сьогодні, щоб зберегти професіоналів у системі.

Що ми мали станом на кінець 2025 року? Суху, але невтішну статистику: понад 2000 вільних судових посад і 1000+ пустих крісел в апаратах судів. Це означає, що там, де має працювати злагоджена команда, лишилися поодинокі працівники, які відповідають фактично за все одночасно: вони і реєструють пошту, і пишуть проекти рішень, і спілкуються з відвідувачами суду.

Час нарешті зламати хибне уявлення про роботу апарату та патронатної служби суду

Помічник судді – це не кур'єр для доручень, це юрист високого класу, який аналізує законодавство і закриває ліву частину завдань по справі. Секретар судового засідання, спеціаліст відділу документообігу суду – це люди, які тримають на собі величезну кількість обов'язків. Суспільство вимагає від них ювелірної точності та аналітичного мислення, але по факту вони змушені працювати в умовах конвеєра, що фізично виснажує.

Єврокомісія висловлює серйозне занепокоєння щодо фінансування судової влади: бюджет на 2025 рік покривав лише близько 61 % її потреб, у 2026 році ситуація не буде кращою. Недофінансування системи майже на 40 % має прямі негативні наслідки для громадян. Це чийсь спір про майно, бізнес-конфлікт чи право на спадок, які залишаються нерозглянутими протягом тривалого часу.

Ми звикли говорити про незалежність суддів, але забуваємо, що суд – це єдиний організм, і він настільки сильний, наскільки захищена його найслабша ланка. У доповіді ВРП за 2024 рік чітко вказано: не можна вимагати незалежності від людей, які знаходяться на межі фінансового виживання. Помічники та секретарі мають доступ до найпотаємніших деталей справ: від комерційних таємниць корпорацій до доль людей і мільйонних активів.

І тут ми стикаємося з парадоксом. Довіряючи цим людям таємниці і долі, їхня праця оцінюється в 10–12 тисяч гривень. Це менше, ніж заробляє людина із середньо-спеціальною освітою, при тому, що від працівника суду вимагають вищої юридичної освіти.

Коли замість кар'єрного росту, юрист думає про фізичне виживання, система втрачає найкращих спеціалістів. Ми власноруч створюємо умови для негативного відбору кадрів, руйнуючи інституційну пам'ять системи правосуддя.

Рада Європи та GRECO наголошують: гідна оплата – ключовий антикорупційний бар'єр і передумова незалежності. Це інвестиція в національну безпеку: мінімізація ризиків монетизації інсайду. Захищений суддя без мотивованої команди не вирішить проблеми системи правосуддя.

Кадровий дефіцит і перевантаження спонукають до технологічних рішень – від ШІ для підготовки проєктів рішень до спроб алгоритмічної оцінки справ. Система впроваджує Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, «Електронний суд», онлайн-засідання. Однак будь-які технології залишаються лише інструментами, залежними від людини: секретарі вводять дані, працівники канцелярії супроводжують справи, фахівці перевіряють результати автоматизованої обробки. Автоматизація оптимізує процеси, але не замінить експертизу й не усуне дефіцит кадрів.

Технологічний прогрес і спокуса швидких рішень

Світовий досвід чітко попереджає, що ШІ не може замінити суддю, якому бракує часу. У судах він допустимий, як помічник, перекладач, навігатор, інструмент доступу до правосуддя,

але не як той, хто формує рішення замість людини. Якщо суддя у своїй роботі стає залежним від непрозорого алгоритму, громадянин втрачає важливий елемент захисту – живе суддівське судження й совість.

Коли велика війна почалася, система не зупинилася не тому, що так написано в законі, а тому, що люди залишилися на місцях. Вони рятували сервери та справи, організовували роботу під час блекаутів та обстрілів, забезпечували безперервність судочинства. Вони довели, що право сильніше за хаос. За поточного рівня оплати праці утримати кваліфікованих спеціалістів майже неможливо, оскільки ринок ІТ та юридичних послуг пропонує їм зовсім інші умови. І так само зараз, коли ми переживаємо найважчу зиму війни (а в приміщеннях на роботі +12), система дає стабільний результат і справи розглядаються.

Європейські стандарти починаються з поваги до людей

За кожною цифрою у звіті стоять живі історії суддів, фахівців з організаційного та патронатного забезпечення правосуддя – людей, які працюють під сиренами, щодня проходять випробування втомою та відповідальністю. Як суддя, я чітко усвідомлюю: без своєї команди я не можу бути ефективною. Жодне моє рішення не стане реальністю без їхньої кропіткої праці, тому їхні проблеми – це і мої проблеми, їхня перевтома – прямий ризик моєї помилки.

Інвестиція в організаційне та патронатне забезпечення суду – це пряма інвестиція в євроінтеграцію, у виконання критеріїв щодо ефективності правосуддя, дотримання строків та доступу громадян до суду. Збереження професійного ядра служби забезпечення діяльності суду – це тест на нашу інституційну зрілість, за яким уважно стежать європейські партнери. Питання лише в тому, чи готові ми всі, як законодавці, уряд, судді, журналісти дивитися на суд не тільки, як на об'єкт критики, а як на спільну інвестицію у власну безпеку. (<https://www.pravda.com.ua/columns/2026/02/16/8019399/>). – 2026. – 16.02).

Реформи адвокатського самоврядування на шляху до євроінтеграції

Матеріал на сайті «Лабораторія законодавчих ініціатив»

Континуїтет проти реформи адвокатури: що заважає оновити адвокатське самоврядування?

Питання адвокатського самоврядування стало настільки критичним в останні роки, що з'явилося у пріоритетах Дорожньої карти з верховенства права, яку Україна затвердила у травні 2025 року. Це зазначає і минулорічний Тіньовий звіт до Звіту Єврокомісії щодо України. Тобто це виходить за межі власне самоврядної «внутрішньої кухні» української адвокатури – і напряду впливає на всю сферу правосуддя і всі євроінтеграційні процеси в Україні.

З'ясуємо, що ж «пішло не так» в українському адвокатському самоврядуванні.

(Не)оновлення адвокатського самоврядування

Почнемо зі зловідомного – виборності органів адвокатського самоврядування (ОАС). Адже це ключовий елемент інституційної незалежності адвокатури, а отже – й однієї з засадничих гарантій верховенства права та доступу до правосуддя.

Саме ОАС визначають правила функціонування цієї професії в Україні, тому система їх обрання має ключове значення. Вищим органом є З'їзд адвокатів України, делегати до якого обираються на конференціях адвокатів регіонів за квотами. Однак виборність лише формальна, адже процеси ОАС вже довгий час під централізованою монополією Ради адвокатів України (РАУ) та Національної асоціації адвокатів України (НААУ) – з моменту їх утворення у 2012

році, що стало можливим з ухваленням чинного Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність». Тобто вже 13 років ОАС перебувають під керівництвом тих самих осіб на чолі з Лідією Ізовітовою, яка за багаточисельними даними має тісні зв'язки з Віктором Медведчуком, обвинуваченим у державній зраді. Саме РАУ визначає квоту представництва та затверджує порядок висування й обрання делегатів як на Конференцію адвокатів регіону (КАР), так і на З'їзд адвокатів України.

Це консервує адвокатське самоврядування як таке і перетворює його на закриту систему з ознаками ручного управління, яка не має нічого спільного з прозорістю і відкритістю. У результаті монополія дає свої «плоди»: повноваження керівництва РАУ завершилися ще в листопаді 2022 року (Закон передбачає строк повноважень п'ять років, який може бути продовжений лише один раз), однак З'їзд адвокатів ОАС не збирають, «списуючи» все на повномасштабну війну і відповідно неможливість зібрати адвокатів в одному місці з безпекових міркувань. Це блокує не лише переобрання керівництва адвокатури, а й стоїть на заваді виконання конституційних повноважень – зокрема, делегування двох представників до Вищої ради правосуддя (ВРП) та одного представника до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (КДКП) за адвокатською квотою.

Натомість РАУ, всупереч закону про адвокатуру, односторонньо продовжили свій мандат до завершення воєнного стану, посилаючись на інституційний континуїтет, тобто принцип безперервності діяльності.

Водночас з'їзди суддів, науковців і прокурорів відбувалися неодноразово, навіть в умовах повномасштабного вторгнення, хоча теж могли б використати таке формулювання і продовжити роботу в попередніх складах. Верховна Рада України також продовжує роботу, незважаючи на реалії. Керівник напряму «Правопорядок» Лабораторії законодавчих ініціатив Євген Крапивін не вважає юридично обґрунтованим посилення на континуїтет для виправдання непроведення З'їзду адвокатів після 2022 року. Тим паче що, до прикладу, прокурори провели вже не одну Всеукраїнську конференцію прокурорів в умовах повномасштабної війни.

Експерт зазначає, що «принцип континуїтету», на який посилається НААУ, насправді існує, проте його зміст трактується залежно від галузі права, в якій він застосовується. Він може означати і безперервність існування держави в міжнародному праві, і збереження конституційних інститутів при переході від одного правового режиму до іншого, і територіальний континуїтет тощо. Відповідно, якщо вже посилатися на законодавчі норми, то повністю, а не вибірково, і не зосереджуватись виключно на тих формулюваннях, які вигідні для продовження повноважень ОАС.

За майже чотири роки повномасштабної війни РАУ неодноразово могла ініціювати зміну механізму проведення з'їзду адвокатів. Наприклад, через онлайн-голосування в «Дії» чи інші способи спрощення процедури обрання делегатів, про що Лабораторія законодавчих ініціатив писала раніше. Однак керівництво адвокатури цього не робить.

Натомість Лідія Ізовітова шукає причини, чому це не спрацює: «Щодо електронного голосування висуваються такі пропозиції. Давайте повернемося до наших реалій: Прифронтові території... РЕБи – вони глушать, ви не можете передавати інформацію – це перше... Друге – відсутність світла, електроенергії, як наслідок – відсутність інтернету. Про яке електронне голосування ми можемо говорити?». Водночас серед причин неможливості провести вибори вчергове назвали й регіони з (потенційно) бойовими діями: Херсон, Одеса, Харків, Запоріжжя. Директорка ГО «Адвокат майбутнього» Дар'я Писаренко зазначала, що така аргументація щонайменше суперечлива, адже раніше НААУ без проблем проводила масштабні заходи навіть у Харкові 2024 року на базі Юридичного університету.

Дисципліна та етика – також на паузі?

Фактично непрацююче адвокатське самоврядування підводить до проблеми іншого характеру – дисциплінарного. Адже серед іншого, робота З'їзду адвокатів України спрямована

і на дисциплінарні питання, оскільки на З'їзді обираються також голова і заступники Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (ВКДКА), склад Вищої ревізійної комісії адвокатури (ВРКА).

На думку директорки ГО «Адвокат майбутнього» Дар'ї Писаренко, у цій ситуації виникають серйозні питання до дисциплінарної системи адвокатури. Їх актуалізувало формування конкурсної комісії для відбору на керівні посади до Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП).

До складу комісії призначили адвоката Олексія Шевчука. Він, за інформацією журналістів, причетний до гучних справ: до корупційної схеми незаконного виїзду чоловіків за кордон, зникнення 10 тисяч військових аптечок зі США на понад 33 мільйони гривень. Цікаво, що у 2023 році Олексій Шевчук брав участь в конкурсі до ВРП, під час якого отримав негативний висновок Етичної ради, тобто констатовано невідповідність критеріями професійної етики та доброчесності. Хоча воно не є обов'язковим для інших конкурсів чи юридичних наслідків іншого характеру, проте ним встановлено факти неетичної поведінки, яка мала місце в минулому. Того ж року Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Київської області (КДКА) намагалася позбавити Олексія Шевчука права на адвокатську діяльність через порушення правил адвокатської етики. Однак рішення скасували, а Шевчук отримав посаду спікера Національної асоціації адвокатів України (НААУ).

Виникає питання, чому, дисциплінарна система у цьому випадку не спрацювала належним чином. «Можливості ознайомитися з усіма рішеннями у відповідних дисциплінарних провадженнях немає, що вкотре підкреслює нагальну потребу у створенні повноцінного публічного реєстру дисциплінарних рішень», – зазначає Дар'я Писаренко.

За словами директорки ГО «Адвокат майбутнього», ця ситуація демонструє необхідність посилення незалежності дисциплінарних органів адвокатури. Як відомо, наразі Голова ВКДКА призначений рішенням Ради адвокатів, тоді як закон прямо передбачає, що його має обирати виключно З'їзд адвокатів України. «Таке втручання в діяльність дисциплінарного органу є неприпустимим і підриває довіру до всієї системи професійного самоврядування», – наголошує експертка.

Відсутність змін як бар'єр у євроінтеграції

Тривала відсутність реальної виборності та штучно заморожений склад керівних органів адвокатури системно шкодять усій сфері. Замість прозорих і демократичних практик роботи НААУ та РАУ переслідують адвокатів за критику керівництва, а дисциплінарна практика стала закритим інструментом впливу. І це все виправдовують війною та посиленням на континуїтет.

Щобільше, наслідки вже давно вийшли за межі самої адвокатури й безпосередньо впливають на усю систему правосуддя і шкодять їй. Закритість дисциплінарної практики та ОАС в цілому, невиконання конституційних повноважень, блокування проведення з'їздів адвокатів та свідоме ігнорування обов'язку делегувати своїх представників до ВРП та КДКП паралізують оновлення судової влади та реформу органів правопорядку. А відповідно – перешкоджають і євроінтеграції України.

Тож логічно, що держава не може залишатися осторонь, коли керівні органи адвокатури з 2019 року блокують будь-які спроби реформувати сферу. Тому дії Міністерства юстиції, зокрема створення робочої групи з питань удосконалення законодавства у сфері адвокатури та адвокатської діяльності – це вимушена і логічна відповідь на глибоку інституційну кризу, яку сама адвокатура тривалий час відмовляється вирішувати. Адже адвокатура хоча і є самоврядною професією, проте елемент її регулювання з боку держави значний – достатньо ознайомитись з профільним законом. З огляду на те, що адвокатура займає чільне місце в системі правосуддя поряд з судами і прокуратурою, неможливо говорити про реформу сфери правосуддя без реформи адвокатури.

Саме в цьому полягають євроінтеграційні зобов'язання в частині адвокатури, які щороку лише уточнюються і стають більш конкретними. Якщо раніше Єврокомісія одним реченням

дипломатично натякала Україні на необхідності реформи, то у останньому Звіті про розширення сказала чітко: «Україні варто невідкладно розпочати комплексну реформу адвокатури». Щобільше, з огляду на неможливість України самостійно сформувати порядок денний реформи, саме ЄС у своїх звітах дає власні пропозиції щодо змісту таких змін, чого б загалом Єврокомісія не мала б робити. Водночас європейські партнери наголошують «Не були проведені перевибори органів адвокатського самоврядування, попри те, що завершилися строки їхніх повноважень». І по суті сказали, що війна – не привід відкладати проведення з'їзду адвокатів і переобрання керівництва адвокатури, як і відмовлятися від реформування сфери. (<https://parlament.org.ua/analytcs/what-is-preventing-the-renewal-of-lawyer-self-government/>). – 2026. – 05.02).

Дослідницький звіт Armada Network про українську адвокатуру в умовах війни

Матеріал на сайті «Національна Асоціація Адвокатів України»

У Європарламенті презентували звіт про українську адвокатуру

Чи може тіньовий звіт про адвокатуру підняти політичну рамку Дорожньої карти з питань верховенства права вимогами перебудови самоврядування? Де межа між підзвітністю і захопленням інституції? І як відповідати на наративи даними, а не враженнями?

В умовах кризи

5 лютого 2026 року в Європейському парламенті у Брюсселі відбулася презентація дослідницького звіту, присвяченого українській адвокатурі в умовах війни. Захід був анонсований як розмова про верховенство права, євроінтеграційні прагнення України та протидію російській дезінформації у правовій сфері.

Звіт «Національна асоціація адвокатів України в контексті верховенства права та європейської інтеграції» було підготовлено командою експертів американської некомерційної організації Armada Network, заснованої у 1987 році. Команда активно залучена до українського контексту з початку війни у 2014 році. Відтоді організація намагалася робити внесок у зміцнення довіри до інституцій, які працюють у надзвичайних умовах, а також брала участь у дискусіях і комунікаціях із колишніми президентами та парламентарями, оцінюючи стійкість інституцій у кризових умовах.

Тож підготовлений звіт ґрунтується на фактичних даних щодо функціонування верховенства права під час війни, інституційної стійкості сектору юстиції з фокусом на адвокатурі, ролі адвокатури як незалежної самоврядної професії та гаранта доступу до правосуддя і захисту прав людини. Окремо наголошувалося на увазі до Дорожньої карти з питань верховенства права, схваленої розпорядженням Кабміну від 14.05.2025 № 475-р, у процесі вступу України до ЄС та на ризиках викривленого застосування реформаторських програм у контексті переговорного процесу.

Модерував захід депутат Європейського парламенту Рейніс Познакс. Відкриваючи дискусію, він коротко окреслив рамку розмови через особисту історію поїздки в Україну. Р. Познакс розповів, що під час візиту відвідав табір, де утримуються російські військовополонені, і був вражений рівнем поводження та медичної допомоги. За його словами, на запитання, чому українцям не важко дотримуватися таких стандартів, він почув відповідь про те, що навіть у війні Україна тримається за гуманність і верховенство права, а тому для неї принципово зберігати цінності у практичних рішеннях.

Засновник і директор Armada Network Дейл Армстронг охарактеризував підготовлені напрацювання як окремий аналітичний документ із фактичними даними та висновками щодо

тем, які порушуються у Тіньовому звіті до розділу «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України. «Ми залучили до цієї роботи сильну команду експертів, щоб представити вам не просто думку, не просто відлуння або медійну публікацію, а реальні емпіричні дані», – відзначив він.

Не плутати

Ключовим спікером заходу став Кріс Холзен, який 20 років очолював Міжнародний республіканський інститут в Україні (програма сприяння демократії, що фінансується США). Він працював у різних напрямках, пов'язаних із верховенством права, підтримкою політичних партій та взаємодією з регіональною владою, а також багато співпрацював із юристами, зокрема в періоди виборів, і мав тривалу практику комунікації з державними органами та професійним середовищем.

Він наголосив, що для його роботи в Україні важливими були статус і розвиток професійної спроможності адвокатури як інституції. У цьому контексті К. Холзен відзначив, що з часом спостерігав зусилля, навмисні й ненавмисні, які розмивали межу між тим, що є реальною адвокатурою та її професійною організацією, визначеною законом, і тим, що становить середовище громадських організацій.

У цьому контексті експерт пояснив, що і уряд США, і європейські інституції підтримують розвиток правової системи в Україні через грантові механізми й інші програми, але в цій сфері нерідко виникає нерозуміння української моделі. «Ми виявили, що часто існувало велике непорозуміння щодо української правової системи, зокрема щодо Національної асоціації адвокатів України, яка, звичайно, як і будь-яка асоціація адвокатів, передбачена законом і яку ніколи не слід плутати з громадськими організаціями правничого спрямування», – пояснив К. Холзен.

Також він повідомив, що команда експертів проаналізувала оприлюднений Тіньовий звіт до розділу «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України і підготувала власний документ, у якому пройшлася по ньому пункт за пунктом, аби, за словами одного з авторів, «пролити трохи більше світла на реальну ситуацію з адвокатською спільнотою в Україні». Документ поділено на вісім розділів, і спікер коротко окреслив ключові тези кожного з них.

Рамка, а не норма

Перший розділ починається з того, що Дорожня карта є «політичною рамкою, а не юридично обов'язковим актом», яка «встановлює стратегічні цілі, але залишає методи реалізації національним інституціям України». К. Холзен пояснив, що в дискусіях часто плутають природу Дорожньої карти: вона підтверджує, а не підриває незалежність адвокатури, орієнтована на узгодження законодавства про адвокатуру зі стандартами ЄС та Ради Європи, поліпшення прозорості доступу до професії та посилення професійного розвитку. «Дуже важливою частиною діяльності будь-якої асоціації адвокатів є забезпечення постійного регулярного професійного розвитку», – додав спікер.

У цьому ж контексті він сказав, що Дорожня карта «дає орієнтири для реформ, але не є мандатом на реструктуризацію», тоді як у тіньовому звіті є заклики до радикальної перебудови НААУ. «На нашу думку, це не те, що має бути предметом тіньового звіту», – переконаний К. Холзен.

Другий розділ стосується виборів, цифрових інструментів і ролі адвокатури як інституції, що забезпечує дисципліну в професії. Третій – описує те, які зміни адвокатура вже впроваджує в межах чинного мандату. Як приклади, спікер згадав узгодження з підходами ЄС щодо іноземних адвокатів, оновлення дисциплінарних процедур, регулярне оновлення правил і систему обов'язкового безперервного професійного розвитку, яку забезпечує НААУ.

Четвертий розділ присвячено «тіньовій звітності» та межах її використання. «Ви знаєте, що Тіньовий звіт містить деякі хороші рекомендації. Але знову ж таки, це загальний метод, за допомогою якого деякі організації в Україні просувають свою інтерпретацію Тіньового звіту, яку

ми вважаємо помилковою, – сказав К. Холзен. – Логіка Дорожньої карти в цьому Тіньовому звіті замінена детальною інституційною перебудовою. Знову ж таки, ми вважаємо, що це виходить за межі того, що має пропонувати Тіньовий звіт». Він також сказав, що цей документ фактично ігнорує воєнні реалії, уже здійснені реформи, а твердження не підкріплюються доказами. «Він ігнорує реалії війни в Україні, що, відверто кажучи, мене шокує. Він ігнорує існуючі реформи, які провела НААУ і які є суттєвими, а також ігнорує внутрішні механізми самоврядування, – зауважив експерт. – Якщо ви збираєтеся висувати звинувачення, ви повинні дуже конкретно вказати, в чому полягають ці недоліки. Ми не вважаємо, що тіньовий звіт це робить. Він, по суті, перетворився на альтернативний дороговказ без мандату».

Мандат на дороговказ

Окреслюючи зміст інших розділів, К. Холзен порушив тему конфлікту інтересів у середовищі громадських організацій, де, за його словами, існує взаємопов'язана екосистема структур, які підсилюють одна одну у коментарях і аналітиці щодо адвокатури. Він говорив про закриті експертні мережі та про ризик, коли адвокація, фінансування й оцінювання змішуються, а під прикриттям підвітності може формуватися механізм інституційного «захоплення», а не реальної відповідальності. «Це ризикує стати інструментом політики, що, на нашу думку, є небезпечним. Це захоплення, а не підвітність, і це екосистема громадських організацій, які фінансуються грантами», – резюмував експерт.

Водночас він підкреслив, що підтримує громадянське суспільство та роль громадських організацій: «Я працював у неурядових організаціях в Україні протягом двадцяти років. Я підтримую неурядові організації і вважаю, що вони роблять чудову роботу. Немає більшого прихильника важливості громадянського суспільства та громадських організацій, ніж я», – запевнив спікер.

«Але це не означає, що кожна неурядова організація, яка надає рекомендації, не має свого порядку денного. І це не означає, що кожна така організація насправді виконує свої зобов'язання, про які вона публічно заявляє, – сказав К. Холзен. – Ми стверджуємо, що зусилля з розробки радикальних рекомендацій щодо реформи НААУ в тіньовому звіті ґрунтуються на наративах, створених організаціями та людьми, які мають власні інтереси, які, на нашу думку, не відповідають найкращим інтересам адвокатської професії в Україні. І це дуже серйозне звинувачення».

Завершуючи свій виступ, експерт закликав уважно аналізувати будь-які тіньові звіти, зокрема хто їх цитує, який контекст, які стимули й мотивації стоять за організаціями та авторами. Він також сказав, що команда бачить у тіньових звітах намагання допомогти Україні, втім ставитися до них слід критично. «У Брюсселі, занадто багато людей покладаються на обмежене коло осіб в Україні, які виконують роботу та аналіз, через що не отримують повного уявлення про те, що відбувається», – пояснив К. Холзен.

Модернізація без демонтажу

Національна асоціація адвокатів України має особливий статус самоврядної й саморегульованої професійної організації з обов'язковим членством, а Конституція країни визначає адвокатуру як інституцію, що діє для надання професійної правничої допомоги, і гарантує її незалежність. На цьому наголосив Грег Гарпер, який у 2009–2019 роках був членом Палати представників США.

Він представив напрацювання Armada Network як документ про українську адвокатуру та правову реформу в контексті вступу України до ЄС і поставив під сумнів доцільність надання ваги звітам, якщо вони спрямовані на підірив довіри до професії.

«Навіщо ви створюєте турбулентність для понад 70 тисяч членів (мається на увазі кількість адвокатів в Україні, які є членами НААУ, – прим. ред.), надаючи будь-яку вагу так званім тіньовим звітам, – ставить запитання Г. Гарпер. – Цього має бути достатньо, щоб не втягуватися в пропагандистську війну, яку ведуть зовнішні групи. Ви не можете довіряти групам і публікаціям,

метою яких є підриив довіри громадськості до професії. Ці зацікавлені й добре фінансовані зовнішні групи вдаються до маніпуляцій, майже не переймаючись правдою».

У цьому зв'язку він послався на результати проведеного опитування, що свідчать про інституційну стабільність і професійну довіру. І це ще раз підтверджує тезу про потребу модернізації чинної моделі, а не її демонтажу.

Окремий акцент Г. Гарпер зробив на Дорожній карті. Він описав її як документ політики. «Вона не є законом, директивою чи обов'язковим нормативним актом, а визначає стратегічні цілі, орієнтири та терміни реформ у рамках процесу європейської інтеграції, – зазначив експерт. – Дорожня карта не містить вимог щодо демонтажу існуючої моделі самоврядування адвокатури, не передбачає підпорядкування адвокатури державним органам і не нав'язує професійній спільноті конкретну організаційну архітектуру. Дорожня карта передбачає підготовку законодавчих змін щодо адвокатури в середньостроковій перспективі, а саме до грудня 2026 року. Такий підхід свідчить про те, що реформи є еволюційними, а не революційними».

У цьому контексті він згадав напрями, які охоплює документ: вдосконалення виборчих процедур, розвиток цифрових інструментів і кібербезпеки, а також оновлення дисциплінарних механізмів. «Однак жодне з цих положень не надає окремим громадським організаціям або експертним мережам права нав'язувати єдину модель самоврядування або ставити під сумнів конституційно гарантовану незалежність адвокатської професії», – відзначив екс-конгресмен.

Цифровізація – на допомогу

Говорячи про цифрові рішення, Г. Гарпер наголосив, що юридична професія має гуманітарний характер і не зводиться до технічних навичок, а тому цифровізація має бути допоміжним інструментом, а не заміною професійної оцінки. Він пояснював, що повна цифровізація кваліфікаційних процедур без збереження елементів «живої» професійної перевірки може спотворювати уявлення про компетентність.

«Адвокати не тільки застосовують закон, але й переконують словами, логікою, мовою та здатністю будувати довіру. Професійна діяльність адвоката вимагає розвинених комунікативних та аналітичних навичок, здатності працювати з людьми в ситуаціях конфлікту, стресу або вразливості. Це вимагає не тільки ґрунтового знання права, але й інших елементів, таких як психологія, етика, риторика та, в набагато ширшому сенсі, загальна гуманітарна підготовка. Саме ці якості визначають ефективність захисту прав людини і не можуть бути повною мірою оцінені виключно за допомогою цифрових або автоматизованих інструментів», – відзначив експерт.

Окремо він зупинився на темі електронного голосування, назвавши вимогу запровадження такого інструменту високоризиковою з огляду на довіру до результатів і загальну стабільність самоврядування, особливо в умовах війни. «Зрештою, вимога щодо електронного голосування за стандартом – це не технічне вдосконалення, а політична інженерія з високим рівнем ризику. Вона може підірвати довіру до самоврядування, створити тривалі турбулентності та надати ворогу додаткові інструменти для впливу на легітимність правових процесів», – вважає Г. Гарпер. – Перерахунок голосів у цифровому форматі на даний момент не викликає довіри до точності цифрових рішень».

Як підхід, який він вважає більш виправданим для воєнного часу гібридну модель із пріоритетом офлайн-процедур, доповнених цифровими модулями та резервними рішеннями, які мають бути технологічно надійними. «Цифрові інструменти повинні бути допоміжним середовищем, а не заміною професійного характеру юридичної професії», – відзначив експерт.

Повертаючись до теми Тіньового звіту, Г. Гарпер сказав, що такі документи ігнорують природу Дорожньої карти як політичної рамки і не враховують кроків, які вже здійснюються у сфері адвокатури в межах реалізації реформ.

Він також говорив про ризики делегітимізації або інституційного послаблення адвокатського самоврядування під час війни та пов'язував це зі зниженням якості процесуальних гарантій і

доступу до правничої допомоги. Завершуючи виступ екс-конгресмен закликав підтримувати еволюційне вдосконалення адвокатури, не допускаючи дестабілізації через інформаційні атаки. «Національна асоціація адвокатів України була створена з нуля і пройшла довгий шлях наполегливої праці, щоб вибудувати цю інституцію – заради блага професії та громадян України. Давайте їй надалі робити адвокатуру кращою, попри виклики та пропаганду з боку зовнішніх груп, які, на мою думку, прагнуть посіяти розбрат заради власної вигоди й інтересів», – сказав Г. Гарпер.

Дані, а не враження

Повертаючись до теми презентованого документа після виступу основних доповідачів, Д. Армстронг уточнив, що підготовлений матеріал містить близько 60 сторінок аналізу та дані, зібрані більш ніж від тисячі респондентів.

Він підкреслив, що цей документ замислювався як емпірична основа для розмови про стан інституцій у сфері правосуддя, а не як набір загальних оцінок чи публіцистичних узагальнень. Адже дослідницькими цілями були: оцінити сприйняття адвокатури громадянами України; зібрати думки суддів, прокурорів і працівників правоохоронних органів; дослідити позиції адвокатів щодо незалежності, відчуття безпеки, ставлення до адвокатури, дисциплінарних процедур і фінансових вимог самоврядування; а також врахувати погляди представників органів адвокатського самоврядування. «І завдяки всьому цьому, мета документа полягає в тому, щоб сформувані збалансовану аналітичну картину, яку ви зможете прочитати та проаналізувати», – пояснив керівник Armada Network.

Один із ключових висновків дослідження Д. Армстронг представив так: Національна асоціація адвокатів України в опитуванні постає як помітна і загалом ефективна інституція, яку респонденти пов'язують із захистом незалежності професії, підтриманням стандартів та організацією постійного професійного розвитку. Також у матеріалах відображено сприйняття ролі НААУ в умовах воєнного часу та потенціал для подальшого посилення її участі в реформі правосуддя. У цьому зв'язку висловлюється позиція, що підозри чи закиди на адресу інституцій, які працюють у воєнний період, слід співвідносити з наявними даними і сприймати критично, а не як самодостатні твердження.

Окремим акцентом експерт назвав питання сприйняття і вразливості до дезінформації. Він пов'язав це з тим, що тіньові звіти, за його словами, можуть містити багато інформації, яка не є даними, і тому відповідати на такі наративи потрібно фактами. «Тому ми сподіваємося, що цей аналіз, якщо його уважно й добросовісно прочитати, зробить читача менш вразливим до дезінформації», – резюмував Д. Армстронг.

Питання із залу

У блоці запитань К. Холзен відповів на репліку із залу про корупцію в Україні. Він пояснив, що підготовлений документ говорить про інституційні речі в адвокатурі, які можуть зменшувати корупційні ризики, зокрема про регулярне навчання і професійний розвиток, у межах яких адвокати опановують антикорупційні програми та обговорюють антикорупційне законодавство. При цьому він зазначив, що Тіньовий звіт ці елементи ігнорує, а подекуди навіть пропонує від них відмовитися.

Також він відповів на запитання депутата Європейського парламенту Пятраса Ауштрявичюса про самоврядування і можливий зовнішній нагляд, наголосивши, що членство в професійній організації є обов'язковим, а отже незалежність адвокатури є критичною. К. Холзен поставив акцент на питанні, хто саме здійснюватиме нагляд у разі його запровадження, і сказав, що для України наразі самоврядування, на його думку, дає сильнішу гарантію незалежності, ніж будь-яке державне втручання чи нагляд. «У випадку України ми схилиємося до того, що самоврядування адвокатської асоціації забезпечить їй більшу незалежність, ніж будь-яке втручання або нагляд з боку держави», – пояснив експерт.

У зв'язку із цим він закликав уважно придивлятися до організацій, які виступають не лише за посилення контролю над адвокатурою, а й за передачу важелів контролю структурам, які самі є непідзвітними та непрозорими, що, за його оцінкою, створює ризик концентрації влади в руках вузького кола людей.

Коли журналістка Мілана Головань попросила конкретизувати ставлення до Тіньового звіту, К. Холзен відповів, що команда вже достатньо чітко озвучила критичну позицію. Як ще один приклад він навів підхід авторів Тіньового звіту до вивчення питання професійного розвитку: за його словами, аналізуючи програми професійного розвитку адвокатури, вони не звернулися до Національної асоціації адвокатів України та не провели інтерв'ю з її представниками з цього приводу. Він також зазначив, що автори Тіньового звіту не врахували багато практик, які існують у професійному середовищі.

Водночас К. Холзен додав, що не хоче ставити під сумнів мотиви тих, хто в Брюсселі супроводжував підготовку Тіньового звіту. Однак повторив, що ці люди надто покладаються на окремих осіб і групи в Україні, і це впливає на оцінку адвокатури. Він також підкреслив, що ретельний аналіз мав би спиратися на дані опитувань та професійні інтерв'ю, але саме цього у Тіньовому звіті бракує. (<https://unba.org.ua/news/11313-u-evroparlamentu-prezentovali-zvit-pro-ukrainsku-advokaturu.html>). – 2026. – 06.02).

ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

10 пріоритетних законопроектів від правозахисників для виконання євроінтеграційних зобов'язань України

Матеріал на сайті «Центр прав людини ZMINA»

Список важливих для євроінтеграції законопроектів до включення у порядок денний XV сесії Верховної Ради України – позиція правозахисників

Напередодні початку п'ятнадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання коаліція правозахисних організацій визначила 10 пріоритетних законопроектів, доопрацювання та ухвалення яких необхідне для виконання євроінтеграційних зобов'язань України. Затвердження цих законопроектів із внесенням необхідних правок дозволить не лише наблизити країну до стандартів і норм ЄС, а й зміцнити верховенство права і сформувати надійну державну систему, що належним чином захищатиме права кожної громадянки й громадянина, усунувши в законодавстві певні правові прогалини.

Цей перелік відображає спільну позицію української правозахисної спільноти щодо законопроектів, які потребують першочергової уваги Верховної Ради України під час п'ятнадцятої сесії її роботи.

Ми рекомендуємо доопрацювати та ухвалити такі законопроекти:

1. Проект Закону про захист персональних даних (реєстр. № 8153 від 25.10.2022)

Законопроект спрямований на гармонізацію українського законодавства зі стандартами ЄС у сфері захисту персональних даних, зокрема Загальним регламентом про захист даних (Регламент 2016/679). Його ухвалення, а отже виконання давньої рекомендації Європейської Комісії є ключовим для гарантування права на приватність, підвищення довіри до державних інституцій і розвитку цифрових сервісів відповідно до європейських стандартів.

2. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за зараження інфекційними хворобами або інфікування їх збудниками (реєстр. № 9398 від 19.06.2023)

Законопроект має на меті усунути дискримінаційні й застарілі підходи в кримінальному законодавстві, забезпечити баланс між охороною здоров'я та захистом прав людини. Його доопрацювання важливе для дотримання принципів недискримінації та пропорційності відповідно до практики ЄСПЛ, а також виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

3. Проект Закону про звернення (реєстр. № 11082 від 13.03.2024)

Документ покликаний оновити механізми реалізації права на звернення відповідно до європейських стандартів належного врядування. Законопроект сприяє посиленню участі громадян у публічному житті та підзвітності органів влади, що є важливою складовою демократичних стандартів ЄС (зокрема, згідно зі Статтею 10 Європейської конвенції з прав людини). Його ухвалення відповідатиме вимозі Єврокомісії, викладеній у Звіті про розширення 2025 року.

4. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність до вимог статей 8 та 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини) та Регламенту Ради (ЄС) 2016/1104 про впровадження посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовного законодавства та визнання та виконання рішень у справах майнових наслідків зареєстрованих партнерств (реєстр. № 12252 від 27.11.2024)

Законопроект спрямований на гарантування поваги до приватного і сімейного життя та має заборонити дискримінацію відповідно до Європейської конвенції з прав людини та законодавства ЄС. Він усуне інституційну дискримінацію та забезпечить рівні права для українських громадян і громадянок із числа ЛГБТІК+-людей через упровадження інституту зареєстрованого партнерства як форми правового визнання взаємних стосунків з відповідними правовими наслідками.

5. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про рекламу» та інших законів України (реєстр. № 12253 від 27.11.2024)

Законопроект має на меті погодити законодавство у сфері реклами зі стандартами ЄС (Директиви 2010/13), зокрема щодо запобігання дискримінації та мови ворожнечі. Його ухвалення сприятиме заповненню прогалін первинного Закону про медіа, а також захисту прав споживачів цифрових технологій і забезпеченню рівності та людської гідності.

6. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення повноти імплементації положень міжнародного права з питань протидії домашньому та іншим видам насильства, у тому числі щодо дітей (реєстр. № 12297 від 09.12.2024)

Документ забезпечує ґрунтовнішу імплементацію міжнародних зобов'язань України, зокрема положень Стамбульської конвенції. Він є ключовим для уникнення безкарності, для дієвого захисту постраждалих від домашнього насильства, включно з дітьми, та для зміцнення системи кримінальної юстиції відповідно до стандартів ЄС, зокрема Директиви 2024/1385.

7. Проект Закону про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (реєстр. № 13181 від 17.04.2025)

Законопроект має на меті посилити інституційну незалежність і сформувати ефективний національний правозахисний механізм. Законопроект потребує доопрацювання, щоб погодити його з Паризькими й Венеційськими принципами. Ухвалити його важливо для забезпечення системного захисту прав людини, що може гарантуватися лише існуванням сильної незалежної національної інституції з прав людини.

8. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо боротьби з проявами дискримінації (реєстр. № 13597 від 04.08.2025)

Законопроект впроваджує комплекс правозахисних новацій в інтересах вразливих соціальних груп, зокрема такі зміни, як встановлення відповідальності за публічні заклики до насильства з мотивів нетерпимості та за злочини, скоєні з мотивів нетерпимості, розширення переліку

захищених ознак у базовому антидискримінаційному законі, а також перенесення відповідальності за дискримінацію, не пов'язану з насильством, із кримінальної площини до адміністративної. Документ є важливим для імплементації широкого спектра антидискримінаційних стандартів ЄС, Ради Європи та рекомендацій ЄКРН.

9. Проект Закону про внесення зміни до статті 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу (реєстр. № 14098 від 03.10.2025)

Документ розширює коло осіб, які мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що є ключовим елементом доступу до правосуддя. Тож законопроект сприятиме реалізації принципу рівності перед законом, хоча потребує доопрацювання для поширення права на отримання такої допомоги особами, постраждалими від злочинів, умотивованих нетерпимістю.

10. Проект Закону про цифрову доступність в Україні (реєстр. № 14278 від 05.12.2025)

Законопроект спрямований на забезпечення доступності цифрових послуг для людей з інвалідністю та інших вразливих груп відповідно до стандартів ЄС. Ухвалити його важливо для реалізації принципів недискримінації, інклюзивності та рівного доступу до публічних послуг.

Матеріал підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в межах спільної ініціативи «Вступаємо в ЄС разом». (<https://zmina.ua/statements/spysok-vazhlyvyh-dlya-yevrointegracziyi-zakonoprojektiv-do-vklyuchennya-u-poryadok-dennyj-xv-sesiyi-verhovnoyi-rady-ukrayiny-pozycziya-pravozahysnykiv/>). – 2026. – 03.02).

Соціологічне опитування Центру Разумкова щодо стану демократії та євроінтеграційного курсу України

Матеріал на сайті «Разумков Центр»

*Підтримка громадянами України демократичних цінностей, оцінка рівня демократії в країні. Бачення майбутнього України, зовнішньополітичні орієнтації громадян (листопад 2025р.)**

Результати соціологічного опитування, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова 11 по 18 листопада 2025 року в рамках проекту «Україна: суспільно-політичні виклики переходу від війни до миру та повоєнного відновлення», що здійснюється за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні.

Опитування методом face-to-face проводилося у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській, Чернівецькій областях та місті Києві (лише на тих територіях, що контролюються урядом України та на яких не ведуться бойові дії).

Опитування проводилося за стратифікованою багатоступеневою вибіркою із застосуванням випадкового відбору на перших етапах формування вибірки та квотного методу відбору респондентів на заключному етапі (коли здійснювався відбір респондентів за статеві-віковими квотами). Структура вибіркової сукупності відтворює демографічну структуру дорослого населення територій, на яких проводилося опитування, станом на початок 2022 року (за віком, статтю, типом поселення).

* Матеріал друкується зі скороченнями, повний текст – за посиланням, що надається в кінці повідомлення.

Опитано 2008 респондентів віком від 18 років. Теоретична похибка вибірки не перевищує 2,3 %. Разом з тим, додаткові систематичні відхилення вибірки можуть бути зумовлені наслідками російської агресії, зокрема, вимушеною евакуацією мільйонів громадян.

Підтримка громадянами України демократичних цінностей

Хоча після початку повномасштабної війни порівняно з довоєнним періодом зросла частка громадян, які вважають, що демократія є найбільш бажаним типом державного устрою для України (з 54 % у червні 2021 р. до 66 % у вересні 2025 р.), однак, у листопаді 2025 р. цей показник став приблизно таким же (55,5 %), як і в 2021 р.

Разом з тим, переважаючою є частка тих, хто вважає, що демократична політична система є хорошою для України (86,5 % у 2017 р. і 87 % у листопаді 2025 р.). Частка тих, хто вважає, що хорошою є система, де є сильний лідер, не залежний від парламенту і виборів, зменшилася порівняно з 2017 р. з 80 % до 60 %.

Хоча, порівняно з 2017 р. зросла частка тих, хто вважає, що хорошою є система, де правлять військові або військовий режим (з 12 % до 40 %), однак, більшість (60 %) продовжують вважати таку систему поганою.

До того ж, 83 % серед тих, хто вважає, що хорошою є система, де правлять військові або військовий режим, також вважають хорошою демократичну політичну систему, і лише 16 % з-поміж них вважають демократичну систему поганою. Отже, в умовах війни «влада військових» в Україні переважно сприймається як засіб захистити демократичний устрій, а не альтернатива йому.

Так само серед тих, хто вважає, що хорошою є система, де є сильний лідер, не залежний від парламенту і виборів, 83 % також вважають хорошою демократичну політичну систему.

Відносна більшість опитаних (49 %) вважають, що лише виборна демократія, верховенство права та незалежний суд зможуть забезпечити порядок (частка таких зросла порівняно з березнем 2024 р., коли так вважали 42 % опитаних). Порівняно з 2024 р. також дещо зросла (з 23 % до 27 %) частка тих, хто вважає, що потрібно поєднати окремі демократичні процедури із політикою «сильної руки», і зменшилася з 19 % до 15,5 % частка тих, хто дотримується думки, що усю владу та відповідальність повинен взяти сильний політичний лідер і його політична сила.

47 % респондентів, обираючи між свободою та матеріальним достатком, віддають перевагу свободі (лише 30 % – матеріальному достатку). У 2010 р. ці показники становили відповідно 32 % і 30 %, у 2021 р. – відповідно 43 % і 31 %.

Водночас, вибираючи між свободою та безпекою, респонденти дещо частіше надають пріоритет безпеці (39 % – «в обмін на безпеку я готовий поступитися державі часткою своїх прав та громадянських свобод») перед свободою (33 %).

При цьому чим нижчим є рівень добробуту респондентів, тим частіше вони віддають перевагу безпеці перед свободою. Так, серед тих, хто «ледве зводить кінці з кінцями» ці пріоритети співвідносяться як 39 % і 27 %, а серед тих, хто відповів, що «живе забезпечено» – відповідно 32 % і 38 %.

Ті респонденти, які були учасниками бойових дій, значно частіше віддають перевагу свободі (47,5 %) перед безпекою (31 %). Також учасники бойових дій частіше, ніж по масиву опитаних загалом віддають перевагу свободі (60 %) перед добробутом (26 %).

Оцінка рівня демократії в країні

Порівняно з 2021 р. зросла частка респондентів, які вважають, що Україна є цілком демократичною державою (18 % до 23 %). Дещо менше стало тих, хто дотримується думки, що Україна ще не є цілком демократичною державою, але рухається у напрямку демократії (відповідно 52 % і 47,5 %). І статистично значуще не змінилася частка тих, хто вважає, що Україна не є демократичною державою і не рухається у напрямі демократії (відповідно 18 % і 20,5 %).

Відповідаючи на пряме запитання стосовно того, як змінився рівень демократії в Україні порівняно з довоєнним часом (до 2022 року), 38 % відповідають, що рівень демократії в Україні зараз є нижчим, ніж до 2022 року, 33 % – що він залишається таким же, як до 2022 року, а 15,5 % – що він є вищим, ніж до 2022 року.

Переконавання, що в Україні знизився рівень демократії, більшою мірою виражене у тих респондентів, які не довіряють владі (серед них так вважають 46 %), порівняно з тими, хто владі довіряє (27 %).

Зниження патерналістських очікувань

Порівняно з 2013 р. істотно зменшилася частка громадян, які вважають, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини усім необхідним (з 42 % до 29 %) і зросла частка тих, хто дотримується думки, що держава повинна забезпечити людям однакові „правила гри» у житті, а далі сама людина несе відповідальність за те, як вона ці шанси використовує (з 51 % до 63 %).

Більшість (52 %) респондентів вважають, що рівень життя громадян мають рівною мірою забезпечувати держава і самі громадяни. 26 % дотримуються думки, що рівень життя кожного громадянина (окрім непрацездатних) має залежати від нього самого (при цьому частка таких зросла порівняно з березнем 2024р., коли так вважали 21 % опитаних). І стала меншою частка тих, хто вважає, що держава зобов'язана забезпечити належний рівень життя усім громадянам (з 22 % до 18 %).

Патерналістські очікування найбільш виражені у людей з низькими доходами: серед тих, хто ледве зводить кінці з кінцями, 46 % дотримуються думки, що держава повинна нести повну відповідальність за забезпечення кожної людини усім необхідним, тоді як серед тих, хто живе забезпечено – лише 23 %. Також серед найбідніших вищою є частка тих, хто вважає, що держава зобов'язана забезпечити належний рівень життя усім громадянам (30 %), тоді як серед тих, хто живе забезпечено – 14 %.

Бачення майбутнього країни

Відносна більшість (45 %) респондентів, вважають, що «Україна у майбутньому буде високорозвиненою, демократичною, впливовою європейською країною». 33 % дотримуються думки, що Україна буде країною, що йде особливим шляхом розвитку. Реалізацію негативних сценаріїв передбачає незначна частина респондентів. Так, 5,5 % опитаних вважають, що Україна буде слаборозвиненим придатком Заходу, 3 % – що Україна назавжди стане країною «третього світу», нерозвиненою і маловпливовою, 1 % – що Україна буде слаборозвиненим придатком Росії, 1 % – що Україна зникне як самостійна держава. Ще 0,4 % відповіли, що їх «не цікавить майбутнє цієї країни».

Найчастіше вважають, що «Україна у майбутньому буде високорозвиненою, демократичною, впливовою європейською країною», жителі Західного (53 %) та Східного (52 %) регіонів (у Центральному регіоні – 37 %, у Південному – 41 %).

Чим молодші респонденти, тим частіше вони вважають, що «Україна у майбутньому буде високорозвиненою, демократичною, впливовою європейською країною» (частка таких зростає від 39 % серед респондентів віком 60 років і старших, до 51 % серед молоді віком до 30 років).

Таким бачать її майбутнє 54 % прихильників вступу до ЄС і лише 17 % супротивників вступу до ЄС. Серед супротивників вступу до ЄС майже третина бачать майбутнє України в негативному світлі (у цій групі респондентів сумарна частка тих, хто вважає, що «Україна буде слаборозвиненим придатком або Заходу, або Росії», «Україна назавжди стане країною «третього світу», нерозвиненою і маловпливовою», «Україна зникне як самостійна держава» становить 31,5 %). Але відносно більшість (38 %) серед супротивників вступу до ЄС становлять ті, хто вважає, що Україна буде країною, що йде особливим шляхом розвитку (серед прихильників вступу до ЄС так вважають 30 %).

Ставлення до вступу до Європейського Союзу та НАТО

Якби найближчим часом відбувся референдум стосовно вступу України до Європейського Союзу, то за вступ до цієї організації проголосували би 75 % усіх опитаних, або 88 % тих, хто збирається взяти участь у такому референдумі (проголосували б проти – відповідно 11 % і 7 %). Перед початком повномасштабної війни, у листопаді–грудні 2021 р., за вступ до ЄС мали намір голосувати 56 % усіх опитаних, або 78 % тих, хто збирався взяти участь у референдумі (проголосували би проти – відповідно 26 % і 18 %).

За даними останнього опитування, за вступ до ЄС проголосували б 88 % усіх жителів Західного регіону, 79 % жителів Східного, 70 % – Центрального регіону, 58 % жителів Півдня країни. Частка тих, хто голосував би проти, становить відповідно 2 %, 10 %, 15 % і 22 %.

Чим молодші респонденти, тим частіше вони збираються голосувати за вступ до ЄС – частка таких зростає з 68 % у найстаршій (60 і більше років) групі, до 82 % серед тих, кому менше 30 років.

Серед тих, хто довіряє українській владі, збираються голосувати за вступ до ЄС 79 % (при 9,5 % тих, хто проти), а серед тих, хто їй не довіряє – відповідно 74 % і 14 %.

Серед тих, хто спілкується вдома переважно українською мовою, збираються голосувати за вступ до ЄС 76 % (при 10 % тих, хто проти), а серед тих, хто переважно розмовляє російською – відповідно 69,5 % і 17,5 %.

Якби найближчим часом відбувся референдум стосовно вступу України до НАТО, то за вступ до цієї організації проголосували би 63 % усіх опитаних, або 79 % тих, хто збирається взяти участь у такому референдумі (проголосували б проти – відповідно 21 % і 14,5 %). Перед початком повномасштабної війни, у листопаді–грудні 2021 р. за вступ до НАТО мали намір голосувати 48 % усіх опитаних, або 70 % тих, хто збирався взяти участь у референдумі (проголосували би проти – відповідно 33 % і 24,5 %).

За даними останнього опитування, за вступ до НАТО проголосували б 82 % усіх жителів Західного регіону, 65 % жителів Східного, 56 % – Центрального регіону, але лише 39 % жителів Півдня країни. Частка тих, хто голосував би проти, становить відповідно 6,5 %, 19 %, 27 % і 36,5 %. Отже, на відміну від жителів інших регіонів (де більшість готова голосувати за вступ України до НАТО), у Південному регіоні частка прихильників і супротивників вступу до НАТО статистично значуще не відрізняються.

Чим молодші респонденти, тим частіше вони збираються голосувати за вступ до НАТО – частка таких зростає з 56 % у найстаршій (60 і більше років) групі, до 70 % серед тих, кому менше 30 років.

Серед тих, хто довіряє українській владі, збираються голосувати за вступ до НАТО 70 % (при 16 % тих, хто проти), а серед тих, хто їй не довіряє – відповідно 59 % і 25 %.

Серед тих, хто спілкується вдома переважно українською мовою, збираються голосувати за вступ до НАТО 66 % (при 19 % тих, хто проти), а серед тих, хто переважно розмовляє російською – відповідно 58,5 % і 25 %.

За вступ до НАТО готові проголосувати 80 % тих, хто голосуватиме за вступ до ЄС, і 9,5 % тих, хто проти вступу до ЄС.

Відповідаючи на запитання: «Коли, на Ваш погляд, Україна зможе вступити до ЄС?», лише 14 % опитаних висловлюють думку, що це відбудеться протягом найближчих 1–3 років. 21 % називають термін 3–5 років, 23 % – 5–10 років, 9 % – 10–20 років, а 10 % – що це ніколи не відбудеться.

Стосовно термінів вступу до НАТО, то лише 11 % опитаних вважають, що це відбудеться протягом найближчих 1–3 років. 15 % називають термін 3–5 років, 19 % – 5–10 років, 11 % – 10–20 років, а 19 % – що це ніколи не відбудеться.

Ці очікування є менш оптимістичними, ніж у 2022–2024 роках. Наприклад, у 2023 р. 35 % респондентів вважали, що протягом 1–3 років Україна зможе вступити до ЄС, а 32 % – що протягом цього терміну зможе вступити до НАТО,

Якою мірою українці відчують себе європейцями?

Відповіді респондентів на запитання: «Чи відчуваєте Ви себе європейцем?» – це не стільки про самооцінку ідентичності, скільки про оцінку можливостей наближення чи входження до європейської спільноти. Не випадково найбільше зростання відчуття європейцями відбулося між груднем 2015 р. і груднем 2017 р. (з 29 % до 40 %), після того, як у травні 2017 року була підписана угода про безвізовий режим з ЄС.

Під впливом подій, пов'язаних з повномасштабною війною, прийняття європейськими країнами біженців з України, частка таких зросла ще більше і у 2023–2025 роках перебувала на рівні 49–51 % (у 2025 р. – 51 %).

У 2025 р. порівняно з 2021 р. частка тих, хто відчуває себе європейцем, статистично значуще не змінилася у Західному (відповідно 56,5 % і 57,5 %) та у Центральному (відповідно 43,5 % і 42 %) регіонах, і істотно зросла у Південному (з 24 % до 52 %) та у Східному (з 32 % до 62 %) регіонах.

Якщо серед представників найстаршої вікової групи (60 років і старші) більшість становлять ті, хто не відчуває себе європейцем (52 %, відчують 41 %), то у всіх інших вікових групах більшість відчуває себе європейцем (51–54 % у вікових групах від 30 до 59 років, і 64 % серед молоді віком менше 30 років). (<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidtrymka-gromadianamy-ukrainy-demokratychnykh-tsinnosti-otsinka-rivnia-demokratii-v-kraini-bachennia-maibutnogo-ukrainy-zovnishnopolitychni-orientatsii-gromadian-lystopad-2025r>). – 2026. – 24.02).

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ

Енергетичний ринок

Правки до закону про ринок електроенергії у контексті приєднання України до енергосистеми ЄС

Матеріал на сайті «Економічна правда»

Автор: Ольга Євстігнеєва, адвокаційна менеджерка євроінтеграційних реформ, аспірантка з кліматичної економіки.

Енергетична євроінтеграція незворотна?

Останні обстріли критичної інфраструктури та проблеми з електропостачанням, теплом і водою показали: об'єднання ринків до 1 січня 2027 року – критично важливе завдання, особливо для максимально ефективного використання та збільшення наявної міждержавної пропускної спроможності в умовах війни.

22 липня 2025 року Верховна Рада ухвалила за основу законопроект, що декларує створення правових засад для market coupling. Ідеться про проект закону № 12087-д, спрямований на імплементацію норм Європейського Союзу у сфері інтеграції енергетичних ринків, зокрема спотової торгівлі електроенергією.

У лютому 2025 року Єврокомісія оприлюднила заяву про пакет заходів, який, за її оцінкою, дозволить забезпечити повне сполучення ринку електроенергії України з ринком ЄС на початку 2027 року разом з Молдовою, а також подальшу інтеграцію газових секторів ЄС та України. Ключова умова – прискорення ринкових реформ.

Утім, перебіг підготовки законопроекту до другого читання і характер поданих правок ставлять ці терміни під серйозний сумнів. Проблема не в окремих технічних деталях, а в інституційному зсуві, який відбувається внаслідок цих змін.

«Market coupling має стати одним з ключових пріоритетів нового міністра енергетики як проєкт, що об'єднує Оператора ринку, «Укренерго», парламент, НКРЕКП та євросоюзівських партнерів навколо спільної мети», – каже ексголова «Укренерго» (2020–2024 роки) Володимир Кудрицький.

Європейська інтеграція в енергетиці давно не зводиться до копіювання термінів чи формального посилення на директиви. Ключове питання – закон створює такі жорсткі обов'язки, обмеження і стимули, які діють у Євросоюзі, чи залишає простір для ручного управління, відкладень і вибіркового застосування правил.

Ми вирішили провести комплексний аналіз усіх правок до законопроєкту, викладених на понад 550 сторінках документа, щоб з'ясувати, як у результаті цих змін трансформується правова природа відповідних інструментів: чи зберігають вони rule-based характер, чи стають залежними від дискреційних рішень, а також чи забезпечується для них гарантоване фінансове й процедурне підґрунтя.

Сукупність правок, поданих народними депутатами до другого читання, демонструє системний зсув: від обов'язкових євросоюзівських механізмів до умовних, факультативних і поставлених під національний регуляторний контроль. Формально інтеграція не заборонена, інституційно ж вона перестає бути незворотною: перетворюється на адміністративно керований процес, який можна зупинити або відкладати без прямого порушення закону.

НЕМО без Європи

Одним з вузлів market coupling є NEMO – номінований оператор ринку. Це організація, яка проводить біржові торги електрикою (передусім на ринку «на добу наперед») і є технічною ланкою між нашим ринком та алгоритмом сполучення ЄС.

Правка 28 Олександра Кучеренка пропонує вилучити NEMO з переліку учасників ринку електроенергії. Формально це виглядає технічно, але в моделі ЄС має принципове значення. У межах SDAC (єдиного європейського сполучення ринку «на добу наперед») та SIDC (внутрішньодобового сполучення) NEMO – повноцінний учасник ринку з чітко визначеними правами, обов'язками та відповідальністю. Його вилучення з категорії учасників знецінює інституційну роль оператора і переводить market coupling у площину адміністративного делегування.

Цю логіку посилює пакет правок 221–232, поданих депутатами на чолі з Юлією Тимошенко. Вони замінюють жорсткі вимоги до NEMO (ресурси, прозорість, ефективність, недискримінаційність, координація) абстрактними «критеріями відповідності», що визначаються підзаконними актами регулятора. У євросоюзівській моделі такі вимоги закріплюються на рівні первинного права, щоб унеможливити політичний або адміністративний вибір «потрібного» оператора.

Додатково правка 239 змінює логіку делегування функцій центрального контрагента в сполученні ринків: техніко-економічний тест замінюється адміністративною процедурою допуску, що переводить ключовий фінансовий вузол market coupling у режим національної дискреції.

«Ключові кроки до об'єднання ринків: ухвалення законодавства й завершення дискусій про єдиного чи множинного NEMO, формування чіткого каталогу заходів, налагодження регулярної робочої комунікації з європейськими операторами ринків для узгодження правил і процедур РДН – від обміну даними та часу закриття воріт до фінансових гарантій та операційних параметрів», – додає Кудрицький.

Як право ЄС перетворюють на опцію

Пакет правок 32–48 небезпечний з інституційної точки зору. З тексту проєкту вилучаються прямі посилання на ключові акти права ЄС та Енергетичного співтовариства: директиву (ЄС) 2019/944, регламент (ЄС) 2019/943, мережеві кодекси щодо розподілу пропускну здатності та управління перевантаженнями (CACM), балансування (EB), експлуатації енергосистем (SO) та регламент про прозорість оптових енергетичних ринків (REMIT).

Натомість запроваджується модель «застосування через переліки», які затверджує національний регулятор. Вилучаються формулювання «з усіма подальшими змінами», що ліквідує автоматичне оновлення норм регулювання ЄС.

У результаті обов'язкове право Євросоюзу перестає бути джерелом прав і зобов'язань і перетворюється на правила, які залежать від політико-регуляторних рішень на національному рівні. Для market coupling це критично: спільний алгоритм працює лише за умови дії правил у всіх цінових зонах.

Price caps як ручний інструмент

Правка 27 Вікторії Гриб вводить поняття «технічні цінові обмеження» – верхні і нижні межі ціни на ринку «на добу наперед» і внутрішньодобовому ринку. Виглядає нейтрально, але в моделі price caps це не довільний національний інструмент.

У ЄС такі межі встановлюються як частина спільних ринкових параметрів у межах мережових кодексів та регіональних методологій, погоджених між усіма ціновими зонами і за участю Agency for the Cooperation of Energy Regulators. Запропонована ж редакція відкриває простір для довільного трактування будь-якого цінового піку як «надмірного», що несумісно з алгоритмічним market coupling.

«Одна з найбільших проблем – price caps, які потрібно гармонізувати з рівнем Євросоюзу. Вони вплинуть на оптові ціни, але не вплинуть на тарифи для населення, які залишаються регульованими», – каже Кудрицький.

ACER: від арбітра до консультанта

Окремий блок правок демонтує роль ACER як наднаціонального арбітра. Замість обов'язковості рішень агентства запроваджується формула їх виконання «в межах повноважень» і «відповідно до міжнародних договорів України».

Це означає, що рішення ACER, навіть якщо вони є невід'ємною частиною спільного алгоритму або гармонізованої методології, може зупинити національний регулятор. У моделі ЄС саме ACER є запобіжником від односторонніх національних рішень. Його знецінення робить market coupling юридично нестійким.

«Логічна послідовність: старт з ринку «на добу наперед», далі – внутрішньодобовий та балансуючий ринки. Повноцінний market coupling на РДН реально запустити до 1 січня 2027 року. Двосесійний market coupling – неоптимальне рішення. Україні потрібен безшовний market coupling за моделлю ЄС», – наголошує Кудрицький.

Коли acquis стає консультацією

Кульмінацією цього зсуву є правка 50, подана народним депутатом Олександром Юрченком. Вона вилучає норму про пріоритет застосування права Енергетичного співтовариства в разі конфлікту з національним законодавством. Аргумент про «захист національного суверенітету» юридично хибний: Україна добровільно взяла на себе ці зобов'язання і саме вони є правовою основою інтеграції.

У разі ухвалення цієї правки право ЄС та правила Енергетичного співтовариства зводяться до консультаційного рівня, а market coupling стає неможливим, бо спільний ринок працює лише там, де наднаціональні правила мають пряму дію.

Воєнний режим для ВДЕ-об'єктів

Правка 290 Вікторії Гриб спрямована на врегулювання обліку та розрахунків за електроенергію, вироблену з альтернативних джерел, у період дії воєнного стану. Вона запроваджує спеціальний режим для ВДЕ-об'єктів, розташованих на тимчасово окупованих або прифронтових територіях та/або таких, що не здійснюють відпуск електроенергії в об'єднану енергосистему України.

Правка передбачає ведення окремого реєстру таких об'єктів, встановлення нульових показників комерційного обліку за відповідні періоди та припинення виплат за «зеленим» тарифом у разі

відсутності фізичного виробництва, одночасно покладаючи відповідальність за завдані збитки на державу-агресора.

Позитивні кроки в законопроекті

Односесійний day-ahead coupling. Правка 279 Інни Совсун фіксує, що торги на ринку «на добу наперед» у разі об'єднання ринків відбуваються протягом однієї сесії. Це відповідає природі SDAC: забезпечує синхронність закриття торгів, порівнянність результатів і прогнозованість для суміжних зон. Односесійна логіка – сигнал, що «єдине сполучення» не перетвориться на множинні локальні процедури.

Гнучкість і накопичення. Правка 174 Андрія Геруса вводить «10-відсоткове правило» для двонаправленої потужності приєднання об'єктів понад 50 кВт. Це дозволяє поєднувати генерацію та споживання з обмеженим відбором/відпуском, створюючи базу для розвитку гібридних активів, prosumers і накопичувачів енергії без окремої ліцензії за умови дотримання обмежень. Хоча 10-відсотковий ліміт консервативний, він уже підтримує балансування та системну гнучкість.

Інтелектуальні лічильники. Правка 286 Андрія Жупанина формує правову рамку для розвитку активного споживача, гнучкості попиту та цифровізації ринку. Погодинний інтелектуальний облік дозволяє великим споживачам впливати на своє споживання і брати участь у ринку. Відсутність лічильників десятиліттями показує системну інерцію, а ця норма частково виправляє ситуацію.

Висновки

Аби закон відкрив шлях до market coupling, його слід повернути в євросоюзівську логіку «правила → обов'язок → виконання»: відновити пряму дію та юридичну видимість ключових актів acquis, прибрати конструкції, які підміняють спільні правила вимогою «міжнародних договорів» та режимом умовної взаємності, і зафіксувати в законі мінімальні перевірювані критерії до NEMO.

Паралельно треба гарантувати фінансування інтеграційних функцій ОСП (RCC, SDAC/SIDC, балансуєчі платформи) як частину базових витрат у тарифі, встановити чіткі дедлайни переходу на 15-хвилинні розрахункові періоди та закріпити реальний план масового впровадження інтелектуального/погодинного обліку. Інакше market coupling залишиться декларацією, а український ринок – у manual mode, несумісному з єдиним євросоюзівським алгоритмом.

У такій редакції закон про ринок електроенергії закладає роботу України в ізолюваному або напівізолюваному режимі як довгострокову норму, а не як вимушений воєнний виняток. Відсутність прямої дії acquis, розмивання ролі ACER і RCC, дискреційне фінансування інтеграційних функцій, відкладення часової гармонізації та заміна обов'язків процедурами означають одне: market coupling юридично не забороняється, але стає практично недосяжним.

У результаті саме закон, а не війна чи технічні обмеження, створює правову конструкцію, за якої інтеграція з ринком ЄС відкладається на невизначений строк, а ізолюваний режим роботи енергосистеми стає легітимним статус-кво. Це принципово суперечить європейській логіці, де кризи є підставою для посилення координації, а не для інституційного відкату до національного ручного управління. (<https://pravda.com.ua/energetika/yak-pravki-do-zakonu-pro-rinok-elektroenergiji-viddalyayut-integraciyu-z-yes-817288/>). – 2026. – 30.01).

Промисловість

Наслідки впровадження Регламенту 305 ЄС для українських виробників будматеріалів

Матеріал на сайті «Економічна правда»

Автор: Андрій Озейчук, директор Rauta, голова ради директорів асоціації «Український центр сталевих будівництва».

Будматеріали за нормами ЄС: плюси та мінуси

1 січня 2023 року набув чинності закон «Про надання будівельної продукції на ринку», він же регламент ЄС 305, який кардинально змінює вимоги до безпеки та якості будівельних матеріалів. До 1 січня 2026 року всі українські виробники будматеріалів зобов'язані почати працювати за новим регламентом.

Відповідно до постанови Кабміну № 426, закон охоплює майже всі види будівельної продукції: від болта до димаря.

Декларування в Україні

Ключовою відмінністю нового закону від старого технічного регламенту 2006 року є те, що він посилається на європейські стандарти виготовлення будматеріалів і зобов'язує українських виробників складати декларації відповідності характеристик продукції та нести за них повну відповідальність.

Раніше якість будівельної продукції підтверджувалася сертифікатами на відповідність українським стандартам або технічним умовам (ТУ), які могли допускати виготовлення низькоякісної продукції. Виробнику достатньо було зареєструвати власні ТУ або отримати сертифікат від акредитованої організації і таким чином зняти із себе відповідальність за якість продукції.

Тепер виробник зобов'язаний складати декларацію з характеристиками продукції, які визначені гармонізованими в Україні європейськими стандартами, і брати відповідальність за відповідність продукції параметрам, зазначеним у декларації.

Переваги впровадження 305 регламенту

Підвищення якості продукції. Закон передбачає виробництво будматеріалів за європейськими стандартами, які мають більш високі вимоги до якості та безпеки.

Кращий захист споживачів. Завдяки єдиній системі вимог контролю якості та механізму відповідальності споживачі отримують зрозумілі критерії вибору продукції та важелі впливу на недобросовісних виробників.

Спрощення виходу українських виробників на ринок ЄС. Єдина система сертифікації дає змогу вітчизняним компаніям постачати свою продукцію в європейські країни без додаткових випробувань та сертифікації.

Лібералізація ринку будматеріалів. Декларації реєструється виробником у Єдиній державній електронній системі у сфері будівництва, що збільшує прозорість відносин між виробником, покупцем та державою.

Ризики впровадження регламенту 305

Підвищення конкуренції з європейськими виробниками. Новий регламент відкриває шлях європейським компаніям на ринок України, що може створити додаткову конкуренцію для українських виробників. Іноземним підприємствам наразі не потрібно проходити процедуру сертифікації своєї продукції в Україні.

Закриття компаній. Українські підприємства із застарілим обладнанням не зможуть випускати продукцію, яка відповідатиме європейським стандартам, і будуть змушені інвестувати значні

кошти в модернізацію або припиняти свою роботу. За нашими оцінками, це стосуватиметься не більше 1 % виробничих потужностей України, що суттєво не вплине на будівельну галузь.

Впровадження регламенту 305 є суттєвим кроком уперед у наближенні українського законодавства до євросоюзівського. Нові правила вимагатимуть перебудови бізнес-процесів, а іноді й модернізації обладнання, що підвищить якість продукції і відкриє нові можливості для розвитку українського бізнесу. (<https://epravda.com.ua/biznes/budmateriali-za-normami-yes-plyusi-ta-minusi-803310/>). – 2026. – 17.02).

Ризики реформи хімічної безпеки для вітчизняного виробника

Матеріал на сайті «Економічна правда»

Автор: Олена Кошик, юрист, засновниця юридичної компанії Koshyk & Partners Law Firm.

Як виконати вимоги ЄС та не знищити вітчизняного виробника

Впровадження регламентів REACH (про реєстрацію, оцінку, дозвіл та обмеження хімічних речовин) та CLP (щодо класифікації, маркування та пакування хімічних речовин і сумішей) в Україні – це не забаганка профільних чиновників, а жорстка вимога нашого шляху до Європейського Союзу.

Створення системи контролю за обігом хімічних речовин є частиною зобов'язань нашої країни, без яких інтеграція в єдиний промисловий ринок неможлива. Проте на практиці реформа опинилася у стані юридичного та економічного глухого кута.

Основний виклик сьогодні: як побудувати систему, що відповідатиме стандартам ЄС, але не виснажити національний бізнес ще до моменту вступу.

Юридичні бар'єри інтеграції

Логічне прагнення автоматично наповнити українську базу даними Європейського хімічного агентства (ЕСНА) впирається в фундаментальні правові обмеження.

Дані в системі REACH належать приватним компаніям та консорціумам, які інвестували мільярди євро в дослідження. ЕСНА лише оперує ними й не має права передавати їх «третім країнам» (якою для Брюсселя юридично все ще залишається Україна) без згоди правовласників.

Будь-яка спроба «просто запозичити» ці дані несе ризик багатомільйонних позовів проти Єврокомісії та українського уряду за порушення прав інтелектуальної власності.

Моделі імплементації: безпека проти економіки

Державний регулятор, виконуючи вимогу ЄС щодо створення реєстру, наполягає на моделі автономної реєстрації. Аргумент держави зрозумілий: наявність повних досьє безпеки в національній базі гарантує контроль та можливість оперативного реагування у разі надзвичайних ситуацій.

З іншого боку, бізнес пропонує модель нотифікації (декларування фактів реєстрації в ЄС). Це дозволило б уникнути фінансового виснаження підприємств на етапі адаптації. Адже за нинішнього підходу бізнес змушують купувати дані, які можуть втратити необхідність у день приєднання до Союзу, коли європейські регламенти набудуть прямої дії. Виглядає все логічно, то чому держава опирається?

Для чиновників прийняття європейської реєстрації без перевірки (автоматично) виглядає як відмова від власної регуляторної функції. Державні органи повинні мати власний реєстр і власні «важелі впливу», а не просто бути «поштовою скринькою» для нотифікацій про рішення ЕСНА.

Пастка для вітчизняного виробника

Найбільш вразливою стороною у цій юридичній конструкції є національна промисловість. Важливо розуміти: хімічна галузь України – це не лише імпорт, а й наші власні заводи, що забезпечують робочі місця та податки.

І якщо для іноземних постачальників нові вимоги стануть додатковим фінансовим обтяженням, то хто дійсно може опинитися в ситуації подвійної реєстрації – це саме вітчизняний виробник.

Спочатку він буде змушений інвестувати величезні ресурси у виконання національних вимог, щоб легально працювати на власному ринку. А після вступу до ЄС йому доведеться проходити весь цей шлях заново безпосередньо в ЄСНА, оскільки локальні українські досє навряд чи будуть автоматично визнані в межах усього Співтовариства.

Висновок

Реформа хімічної безпеки – це безальтернативна вимога нашого вступу до ЄС. Проте вона не має перетворюватися на інструмент вимивання національного капіталу. Сьогодні Україна повинна діяти стратегічно: впровадження моделі нотифікації для європейських постачальників – це не лише спосіб уникнути дефіциту сировини, а й фундамент для майбутнього взаємного визнання.

Це шлях до того, щоб у майбутньому і європейський ринок так само безперешкодно приймав українську нотифікацію, позбавляючи вітчизняного виробника тягаря фактичної подвійної реєстрації. Тільки через синхронізацію процедур, а не через створення ізольованих бюрократичних дублікатів, ми зможемо захистити конкурентоспроможність наших заводів.

Наше завдання – інтегруватися в єдиний простір безпеки так, щоб український бізнес інвестував у свій розвиток сьогодні, а не платив двічі за вхід у систему, яку все одно доведеться демонтувати. (<https://epravda.com.ua/biznes/vprovadzheniya-reach-ta-clp-v-ukrajini-yak-ne-vtratiti-konkurentos-promozhnist-818345/>). – 2026. – 24.02).

Аграрний сектор

Обговорення законодавчої ініціативи щодо імплементації норм права ЄС у рибній галузі України

Матеріал на сайті «Голос України»

Відбулося обговорення євроінтеграційної законодавчої ініціативи у рибній галузі

Планом законопроектної роботи Верховної Ради України на 2026 рік передбачена законодавча ініціатива щодо імплементації норм права Європейського Союзу у рибній галузі в українське законодавство.

У зв'язку з цим 11 лютого на базі Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики під головуванням Голови Комітету Олександра Гайду відбулась нарада щодо обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації права Європейського Союзу та удосконалення державного регулювання в галузі рибного господарства», який народні депутати України – члени Комітету планують подати на реєстрацію до Верховної Ради України.

Метою даної законодавчої ініціативи є приведення національного законодавства у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу, що забезпечить його гармонізацію з вимогами європейських директив та регламентів у сфері рибальства та аквакультури, визначення основних засад державної політики у галузі рибного господарства.

Пропонується врегулювати наступні питання:

- впровадити основні завдання, цілі і принципи Спільної політики щодо рибальства Європейського Союзу, визначити механізми поводження з чужорідними та немісцевими видами гідробіонтів у сфері аквакультури;
- удосконалити системи державного контролю для запобігання, стримування та ліквідації ННН-рибальства, впровадити сучасні системи моніторингу за рибальством, що здійснюють промислове рибальство, а також створити єдину інформаційну систему для відстеження порушників;
- створити єдину, достовірну та актуальну систему обліку суден;
- організувати функціонування ринку продукції рибальства та аквакультури, сприяти його стабільності та більш тісного взаємозв'язку між попитом і пропозицією на продукцію;
- підвищити рівень якості підготовки адміністративних даних у галузі рибного господарства, встановлення переліку та правил їх збору і використання для прийняття ефективних управлінських рішень тощо.

Проектом Закону передбачається внесення змін до 12 законів України та імплементація 20 основних актів Європейського союзу.

В межах заходу народні депутати звернули увагу на соціально чутливе питання врегулювання любительського рибальства, що в подальшому потребуватиме громадського обговорення та предметної дискусії в рамках опрацювання законопроекту.

У нараді також взяли участь заступники Голови Комітету Сергій Рудик та Степан Чернявський, голова підкомітету з питань адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу (acquis ЄС), виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції Марина Нікітіна, голова підкомітету з питань інновацій та інфраструктури в сфері агропромислового комплексу Максим Гузенко, народні депутати України – члени Комітету Тетяна Грищенко, Богдан Торохтій, керівник секретаріату Комітету Олександр Старинець, заступник Міністра економіки, довілля та сільського господарства України Тарас Висоцький, голова Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм Ігор Клименок, начальник Управління регулювання рибного господарства, меліорації, водних ресурсів та морських екосистем Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України Ольга Пазинич. (<https://www.golos.com.ua/article/390190>). – 2026. – 12.02).

Підсумки роботи протиепізоотичної Комісії як маркер реалізації євроінтеграційних процесів України в напрямку продовольчої безпеки

Матеріал на сайті Міністерства економіки, довілля та сільського господарства України

Біобезпека держави та євроінтеграція: підсумки роботи протиепізоотичної Комісії при Уряді

12 лютого під головуванням Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Тараса Качки відбулося засідання Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Кабінеті Міністрів України.

Участь у засіданні взяли заступник Міністра економіки, довілля та сільського господарства Тарас Висоцький, голова Держпродспоживслужби Сергій Ткачук, представники Мінфіну, Держлісагентства, Держмитслужби, та ОВА.

Під час засідання розглянули інформацію про поточну епізоотичну ситуацію в Україні та Європі, підбили підсумки виконання Плану протиепізоотичних заходів у 2025 році та розглянули проєкт Плану протиепізоотичних заходів на 2026 рік.

«Контрольована епізоотична ситуація – це не лише питання продовольчої безпеки та стабільності аграрного виробництва. Це один із практичних критеріїв нашої готовності до вступу в Європейський Союз. Комплексність і системність заходів дозволяють відповідати міжнародним стандартам та зберігати визнання з боку Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин. Це безпосередньо впливає на доступ української продукції тваринництва до ринків ЄС та інших країн, зміцнюючи позиції України як надійного експортера безпечної аграрної продукції», – наголосив Тарас Висоцький.

У 2025 році Держпродспоживслужба реалізувала комплекс масштабних протиепізоотичних заходів як складову національної біобезпеки:

- проведено 49,3 млн профілактичних щеплень тварин проти небезпечних інфекційних хвороб;
- здійснено 10,7 млн діагностичних досліджень для підтвердження ветеринарного статусу та раннього виявлення захворювань;
- продезінфіковано 78,6 млн кв. м площ;
- проведено дезінсекцію (профілактика та знищення шкідливих комах) на 35,4 млн кв. м;
- забезпечено 1372 реагування на надзвичайні ситуації, пов'язані зі спалахами хвороб;
- відшкодовано 1,23 млн грн громадянам за тварин, знищених під час ліквідації спалахів АЧС та грипу птиці.

Окрему увагу приділили міжвідомчій координації та узгодженості позицій щодо запобігання спалахам хвороб тварин та шляхів їх ліквідації, зокрема африканської чуми свиней та сказу.

У минулому році зафіксовано позитивну динаміку щодо найбільш небезпечних хвороб тварин. Зокрема, виявлено 53 спалахи африканської чуми свиней, що на 37 % менше порівняно з 2024 роком, а рівень захворюваності на сказ зменшився на 10 %.

З метою профілактики сказу забезпечено вакцинацію 2,44 млн собак та 1,96 млн котів. Крім того, у 21 області проведено осінню кампанію з імунізації диких м'ясоїдних тварин із застосуванням майже 10 млн доз вакцини, що дозволило посилити контроль за поширенням захворювання в природному середовищі. (<https://me.gov.ua/News/Detail/04e6ffd2-499f-4e4f-b1b4-52aea9105985?lang=uk-UA&title=BiobezpekaDerzhaviTavrointegratsiia-PidsumkiRobotiProtiepizotichnoiKomisiiPriUriadi>). – 2026. – 13.02).

Фінанси

Процедура макроекономічних дисбалансів як важливий елемент євроінтеграційних процесів у економіці України

Матеріал на сайті «Європейська правда»

Автор: Олександра Бетлій, провідна наукова співробітниця Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

«Чекан» від ЄС: що дасть Україні процедура макроекономічних дисбалансів*

Світова економічна та фінансова криза 2008 року є хорошим прикладом, чому гра на випередження є завжди ліпшою, ніж гасіння пожежі.

Будь-яка економічна криза не стається миттєво: вона визріває певний період часу у формі прихованих дисбалансів в економіці. А тому ймовірність настання кризи можна спрогнозувати та впровадити заходи з її упередження або ж мінімізації її негативних наслідків.

* Матеріал друкується зі скороченнями, повний текст – за посиланням, що надається в кінці повідомлення.

І важливо, щоб уряди та центральні банки держав, а також міжнародні фінансові інституції виходили з криз сильнішими, робили з них висновки та докладали зусиль для мінімізації передумов для настання таких криз в майбутньому.

Одним з результатів кризи 2008 року стало впровадження різних інструментів ранньої діагностики.

Так, МВФ запровадив новий інструмент аналізу – Early warning exercise – який дозволяє проаналізувати економічні показники кожної країни та побудувати теплову карту вразливостей (heat map).

Також, щоб не «гасити пожежі», Європейський Союз створив власну систему ранньої діагностики, яка представлена Процедурою макроекономічних дисбалансів (ПМД, англійською – Macroeconomic Imbalances Procedure, MIP). Тепер у межах переговорів про вступ до ЄС (Розділ 17 «Монетарна та економічна політика») Україні треба інтегрувати цей «чекап» у свою систему державного управління, що має сприяти більшій стійкості держави.

Макроекономічні дисбаланси – це фінансові та структурні тенденції в економіці держави-члена ЄС, які можуть негативно впливати на стабільність її економіки, економіку єврозони або ЄС загалом.

Для прикладу, «бульбашка» на ринку нерухомості: ціни на житло зростають занадто стрімко та необґрунтовано, що може свідчити про «перегрів» ринку. Якщо така «бульбашка» лусне, це спричинить ланцюгову реакцію в економіці – від проблем у будівельній галузі до падіння споживчого попиту.

Інші дисбаланси можуть бути у вигляді високої частки валютного боргу громадян, великого розміру державного боргу до ВВП, надмірного зростання імпорту.

Що таке Європейський семестр?

Процедура макроекономічних дисбалансів не існує відокремлено в системі координат ЄС, а працює в рамці щорічного циклу координації економічної, фінансової та соціальної політики ЄС, запровадженого у 2010 році – Європейського семестру.

Така рамка важлива, оскільки ЄС може ефективно існувати лише за умови координації та узгодженості політик різних його держав-членів.

Цикл Європейського семестру триває рік і має чіткий графік. Спрощено він містить такі етапи:

- листопад-грудень (осінній пакет): Єврокомісія публікує пакет документів і визначає пріоритети для циклу;
- січень-березень: обговорення на рівні Ради ЄС і стратегічні орієнтири Європейської ради;
- квітень: держави-члени подають національні програми реформ та бюджетні плани;
- червень-липень: Рада ЄС ухвалює рекомендації для кожної країни-члена Євросоюзу.

Для України долучення до цієї рамки означатиме зміни в підготовці стратегічних документів, календарі бюджетного процесу, а також потребу узгоджувати свою політику з Європейською комісією.

Процедура макроекономічних дисбалансів – один з ключових компонентів Європейського семестру для контролю ризиків, який впроваджено кількома важливими регламентами ЄС. Важливо, що ключову роль в процедурі відіграють Європейська комісія та Рада ЄС, тоді як від держав-членів очікується співпраця та координація.

ПМД включає такі компоненти:

Таблиця показників (Scoreboard) – «економічна кардіограма», яка ілюструє можливі відхилення чітко визначених макроекономічних індикаторів порівняно з пороговими значеннями. Йдеться як про зовнішні, так і внутрішні ризики та вразливості. На Євростаті всі значення індикаторів представлені в спеціально створеному розділі ПМД.

Звіт механізму попередження (Alert Mechanism Report, AMR) – «первинний огляд», який готує Єврокомісія з аналізом відхилень індикаторів від порогових значень для всіх держав-членів.

Відхилення означають наявність дисбалансів. Звіти для кожної країни оприлюднені на сайті Європейської комісії.

Поглиблені огляди (IDR) – якщо Таблиця індикаторів показує відхилення, про що йдеться у Звіті механізму попередження, то Єврокомісія готує поглиблений звіт з метою оцінити, чи виявлений дисбаланс є критичним. Висновок може бути різним: від «все гаразд» до «надмірні дисбаланси», що потребують негайного втручання.

В такому випадку настає етап специфічного моніторингу, коли в державу приїжджає місія Єврокомісії для детальнішого аналізу ситуації, розробки рекомендацій для зменшення та ліквідації дисбалансів. Уряд має відповідно звітувати про прогрес у виконанні рекомендацій.

Процедура надмірного дисбалансу (EIP) – це найвищий рівень втручання. Країна зобов'язана подати План коригувальних дій із конкретними датами реформ. Для країн єврозони тут починається зона фінансової відповідальності: за ігнорування рекомендацій можуть бути накладені багатомільйонні штрафи. Водночас поки що цей елемент ПМД не застосовували до жодної країни-члена ЄС.

Що має впровадити Україна?

Український уряд уже готує правову базу для запровадження ПМД, оскільки це потрібно Україні для більшої стійкості та відповідає нашим євроінтеграційним намірам.

Є кілька важливих кроків, які потрібно буде зробити, щоб вже зараз запровадити всі елементи, необхідні для успішного проходження Процедури макроекономічних дисбалансів.

Регламенти ЄС з визначення та регулювання ПМД є актами прямої дії.

Тобто вони не потребують транспонування в національне право, проте вимагають адаптації внутрішнього законодавчого поля для реалізації реформ. Це означає, що держава має на рівні законів та підзаконних актів зробити таке:

- Визначити єдиний орган державної влади, відповідальний за взаємодію з Європейською комісією в рамках Європейського семестру, в тому числі для ПМД. У випадку України координатором могло б виступати Міністерство фінансів, як в багатьох державах-членах ЄС. Водночас це може бути й Міністерство економіки або координаційна рада при КМУ. Це складне рішення має бути за урядом, який вже багато років не може домовитись, хто відповідає за стратегічне планування.

- Привести календар підготовки основних документів у відповідність до графіка Європейського семестру, що передбачає узгодження параметрів Державного бюджету та фіскальних пріоритетів із європейськими інституціями до їх остаточного затвердження на національному рівні.

- Адаптувати законодавство України до правил ЄС у сфері статистики, що дозволить Єврокомісії проводити аналіз макроекономічних ризиків на основі гармонізованих правил формування статистичних індикаторів. Оскільки важливою частиною ПМД є Таблиці індикаторів, то велику роль в її впровадженні відіграватимуть Держстат та НБУ. Потрібно буде представляти індикатори відповідно до методології ЄС, забезпечувати якість даних та готувати звіти по самооцінці статистики для цілей ПМД.

Запровадження елементів Процедури макроекономічних дисбалансів вже сьогодні сприятиме стійкості економіки України, а після вступу в ЄС це вже буде і важливий елемент нагляду Єврокомісії за тим, що робиться в нас.

Звісно, що під час повномасштабної війни й ще роки після неї окремі наші індикатори будуть вилітати далеко за порогові значення, але навіть такі відхилення треба буде аналізувати для розробки заходів, що повернуть Україну до статусу здорової економіки. (<https://www.eurointegration.com.ua/experts/2026/02/5/7230486/>). – 2026. – 05.02).

Основні положення проєкту Закону України «Про імплементацію законодавства ЄС у сфері санітарних та фітосанітарних заходів»

Матеріал на сайті Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України

Євроінтеграція у сфері безпеки харчових продуктів: Мінекономіки презентувало ключовий законопроект

Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики презентувало основні положення проєкту Закону України «Про імплементацію законодавства Європейського Союзу у сфері санітарних та фітосанітарних заходів».

Документ спрямований на приведення національного законодавства у відповідність до норм ЄС у сфері безпеки харчових продуктів, ветеринарної та фітосанітарної політики. Потребу в таких змінах, зокрема, відзначила Європейська Комісія за результатами офіційного скринінгу та у звіті про прогрес України за 2025 рік.

Проект закону передбачає комплексне оновлення регулювання щодо безпеки харчових продуктів, кормів, здоров'я і благополуччя тварин, матеріалів, що контактують із харчовими продуктами, а також державного контролю та обігу ГМО. Пропонується гармонізувати термінологію та процедури авторизації харчових добавок і новітніх продуктів, запровадити відкритий державний реєстр, посилити вимоги до простежуваності та управління ризиками у харчовому ланцюгу.

Окремий блок змін стосується удосконалення державного контролю, впровадження ризико-орієнтованих підходів, оновлення правил біобезпеки у тваринництві, вимог до інформації для споживачів та регулювання побічних продуктів тваринного походження відповідно до практик ЄС.

«Імплементація законодавства ЄС у сфері санітарних та фітосанітарних заходів – один із ключових кроків на шляху до повноправного членства України в Європейському Союзі. Презентований законопроект дозволить усунути системні невідповідності, підвищити рівень захисту споживачів і створити зрозумілі правила для бізнесу, що працює на аграрних і харчових ринках», – зазначив заступник Міністра економіки, довкілля та сільського господарства України Тарас Висоцький.

У Мінекономіки наголошують, що ухвалення документа сприятиме виконанню Україною зобов'язань як держави-кандидата на членство в ЄС та прискорить переговорний процес щодо вступу. (<https://me.gov.ua/News/Detail/bfc38064-1aa5-4fde-975b-0479992a4858?lang=uk-UA&title=VrointegratsiiaUSferiBezpechnost>). – 2026. – 25.02).

Податки та митниця

Партнерство Мінфіну і EU4PFM: підсумки 2025 року

Матеріал на сайті «Урядовий портал»

Співпраця Мінфіну і EU4PFM суттєво наближає Україну до повноправного членства в ЄС – партнери підбили підсумки 2025 року

4 лютого представники Мінфіну взяли участь у 16 засіданні Керівного комітету Програми підтримки управління державними фінансами України (EU4PFM) – ключового європейського партнера України з впровадження реформ та євроінтеграції.

«Попри війну Україна залишається відданою європейському курсу та послідовно рухається до членства в ЄС. Підтримка Європейського Союзу з початку повномасштабної війни стала ключовою для збереження стійкості державних фінансів і фінансування критично важливих потреб країни. Значного прогресу у реформах, зокрема у сферах, за які відповідає Мінфін, вдалося досягти завдяки тісній співпраці з Європейською Комісією та Програмою EU4PFM. Ми розглядаємо продовження цієї співпраці як стратегічно важливе – не лише для відновлення України, а й для безпеки та стабільності всієї Європи», – підкреслив заступник Міністра фінансів з питань європейської інтеграції Юрій Драганчук у вітальній промові до учасників заходу.

Керівник відділу державних фінансів, підтримки бізнесу та соціальної політики Представництва ЄС в Україні Генрік Вітфельт повідомив про підготовку до наступної фази Програми, що підтверджує готовність ЄС надавати Україні сталу підтримку протягом наступних трьох років. Він привітав ухвалення Стратегії управління державними фінансами та підтвердив подальшу підтримку реформ.

Своєю чергою керівниця Компонентів 1, 3, 4 EU4PFM Юргіта Домейкієне подякувала українським партнерам за стійкість і віддану роботу в умовах постійної російської агресії, а також зазначила:

«Протягом звітного періоду ми підтримували наших партнерів – Міністерство фінансів, Державну податкову та Державну митну служби – у процесі скринінгу та підготовці переговорних позицій за розділами «Оподаткування», «Митний союз», «Власні ресурси» та «Фінансовий контроль». Окрім цього, експерти EU4PFM долучилися до розробки Національної програми адаптації законодавства України до права ЄС. Наша робота зосередилась на визначенні стратегічних цілей Програми, спираючись на Звіт про розширення, результати скринінгу та ключові документи ЄС за всіма напрямками нашої діяльності».

Результати спільної діяльності

Під час заходу були представлені результати спільної діяльності Мінфіну і EU4PFM у минулому році, зокрема, у митній сфері. Це системна робота над митною реформою, передусім гармонізацією українського митного законодавства з правом ЄС, завдяки якій Україна успішно пройшла скринінг українського митного законодавства щодо відповідності стандартам Європейського Союзу (Розділ 29 «Митний Союз»), а також це:

- розробка проекту Митного Кодексу України (нової редакції) – підготовка до схвалення Урядом і оцінки експертами Єврокомісії;
- запуск розробки системи NCTS Фаза 6;
- інституційний розвиток Держмитслужби;
- цифровізація і програмне забезпечення митних систем тощо.

Крім того, йшлося про роботу з фіналізації законопроекту про протидію ухиленню від сплати податків (ATAD), впровадження IT-рішення для перевірок SAF-T (Е-аудит), а також розробку Стратегії Управління державними фінансами (УДФ) на 2026–2030 роки.

Податкова сфера є одним із ключових напрямів євроінтеграційного процесу, адже безпосередньо впливає на економіку, прозорість і довіру громадян.

Заступник Міністра фінансів України Світлана Воробей у своєму виступі зазначила, що за експертної підтримки Проекту EU4PFM Україна успішно пройшла офіційний скринінг за переговорним розділом 16 «Оподаткування», що підтвердило інституційну спроможність держави рухатися вперед у переговорах із ЄС.

Крім того, йшлося про внесок Проекту в розвиток податкової прозорості, міжнародного обміну податковою інформацією та підготовку до імплементації Директиви DAC 7.

Спікери Мінфіну висловили вдячність команді Проекту EU4PFM за багаторічне та результативне партнерство і наголосили на важливості експертної підтримки у виконанні Україною зобов'язань як країни-кандидата на членство в ЄС.

«У найтемніші часи підтримка EU4PFM стала для Міністерства фінансів справжнім цифровим та енергетичним щитом – допомогла захистити дані, зберегти безперервність роботи й вистояти навіть під час блекаутів. Ми не просто втримали систему – ми продовжили реформи, цифровізацію та рух до Європейського Союзу. І це ще одне підтвердження того, що підтримка України сьогодні – це інвестиція в безпеку, стійкість і майбутнє всієї Європи», – наголосив заступник Міністра фінансів України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Олександр Грубіян.

Перспективні напрями

Учасники зустрічі окреслили перспективи подальшої роботи та домовилися продовжувати співпрацю за такими напрямками:

Бюджетна політика та внутрішній контроль. Одним із ключових напрямів стане посилення спроможності Мінфіну у сфері бюджетування на основі європейського досвіду. Процес передачі знань, розпочатий у 2024 році, охопить ключові департаменти Міністерства. Зокрема, Стратегія УДФ на 2026–2030 роки передбачає запуск пілотного проєкту в обраних головних розпорядниках бюджетних коштів (ГРК), що дозволить вдосконалити практичне застосування бюджетного законодавства.

У сфері державного внутрішнього фінансового контролю Мінфін разом з EU4PFM планують завершити пілотний проєкт у Міністерстві юстиції та продовжити впровадження кращих міжнародних практик. Важливим завданням залишається гармонізація національних стандартів внутрішнього аудиту з оновленими Глобальними стандартами внутрішнього аудиту.

Податкова та митна реформи. У податковій сфері пріоритетом на 2026 рік визначено наближення національного законодавства до права ЄС у терміни, встановлені стратегічними документами. Партнери продовжать роботу над розвитком компетенцій для відповідності технічним регламентам Євросоюзу та впровадженням ІТ-рішень, які є обов'язковими для набуття Україною членства в ЄС.

Щодо митного напрямку основними завданнями на наступний рік є фіналізація нового Митного кодексу та узгодження дорожньої карти для розробки й вчасного запуску необхідних ІТ систем, відповідних вимогам ЄС. Після проведення публічних консультацій та врахування коментарів DG TAXUD, проєкт нового Митного кодексу має бути ухвалений Урядом та переданий на розгляд Парламенту. Наступним етапом після схвалення Верховною Радою стане спільна робота над розробкою відповідного вторинного законодавства, яке, разом із ІТ-складовою, є необхідною умовою для набуття чинності новим Митним кодексом.

Розвиток людського капіталу. Мінфін та EU4PFM продовжать впровадження сучасної Моделі компетенцій. Співпраця також передбачає розробку та розгортання інноваційних інструментів управління персоналом (HRM), що сприятиме побудові професійної та ефективної державної служби.

Учасники заходу одноставно наголошували, що надійне, професійне партнерство Мінфіну і EU4PFM, яке має реальні і вимірювані результати, суттєво наближає Україну до повноправного членства в Європейському Союзі.

Зі свого боку представники EU4PFM запевнили в подальшій експертній підтримці України та співпраці з Мінфіном й іншими органами влади. (<https://www.kmu.gov.ua/news/spivpratsia-minfinu-i-eu4pfm-suttievo-nablyzhaie-ukrainu-do-povnopravnoho-chlenstva-v-ies-partnery-pidbylypidsumky-2025-roku>). – 2026. – 05.02).

ЦИФРОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ

Взаємодія держави та приватного сектору: затверджено Порядок формування програми робіт із стандартизації у сферах кіберзахисту та технічного захисту інформації

Матеріал на сайті «LIGA ZAKON»

Автор: Віталій Городній, провідний юрист-аналітик LIGA ZAKON.

Кіберзахист та євроінтеграція: бізнес отримав реальні важелі впливу на державні стандарти

Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України затвердила новий Порядок формування програми робіт із стандартизації у сферах кіберзахисту та технічного захисту інформації. Цей документ фактично змінює філософію взаємодії держави та приватного сектору, перетворюючи розробку нормативів з бюрократичної процедури на відкритий діалог з ринком.

Ключовою зміною для IT-індустрії та системних інтеграторів стає можливість безпосередньо формувати порядок денний. Відтепер будь-який зацікавлений суб'єкт бізнесу має право подавати свої пропозиції до проєкту Програми стандартизації. Щоб ініціатива потрапила до плану робіт на наступний рік, компаніям необхідно надіслати свої обґрунтування до органу стандартизації та Адміністрації Держспецзв'язку до 1 жовтня. Процедура передбачає чітку аргументацію доцільності розробки нового стандарту, де ініціатор має вказати на існуючу проблему, оцінити негативні наслідки її ігнорування та спрогнозувати позитивний ефект від запровадження нових норм.

Держава чітко окреслила пріоритети, якими керуватиметься при відборі пропозицій. Зелене світло отримують ініціативи, спрямовані на гармонізацію українського законодавства з нормами Європейського Союзу та виконання Угоди про асоціацію з ЄС. Окремий акцент робиться на підтримці інновацій та підвищенні конкурентоспроможності продукції вітчизняних виробників, що відкриває нові перспективи для українських розробників засобів криптографічного захисту на міжнародних ринках.

Суттєвим спрощенням для бізнесу стане створення єдиного Каталогу стандартів. Доступ до цього ресурсу буде організовано через офіційний вебсайт, причому користування ним буде повністю безоплатним. Це дозволить компаніям оперативно відслідковувати чинні вимоги без зайвих фінансових та часових витрат. Каталог міститиме повну інформацію про статус документів, дату їх останньої перевірки та наявність змін, що значно полегшить роботу фахівців із комплаєнсу та безпеки.

Новий порядок також запроваджує запобіжники проти застарівання регуляторної бази. Орган стандартизації зобов'язаний перевіряти актуальність чинних стандартів не рідше ніж один раз на п'ять років. Якщо документ перестає відповідати вимогам часу або законодавства, його переглядатимуть або скасовуватимуть, що гарантує динамічний розвиток галузі без накопичення недієздатних норм. Таким чином, система стандартизації стає гнучким інструментом, що адаптується до швидких змін у технологічному середовищі. (<https://bit.ly/4umDZOI>). – 2026. – 12.02).

Рерол та нова філософія обліку: перспективи для бізнесу

Матеріал на сайті «Економічна правда»

Автор: Сергій Ткаченко, президент холдингу «Євроформат», власник ERP-платформи D5.

Навіщо нам модель обліку ЄС

У 2026 році бізнес опинився в парадоксальній точці розвитку.

З одного боку, Україна збудувала одну з найефективніших цифрових держав у світі. Складні бюрократичні процеси перетворилися на кілька кліків, а фінансові сервіси за швидкістю й зручністю випереджають консервативні аналоги ЄС.

З іншого боку, компанії досі керують бізнесом, спираючись на податкову звітність. Управлінські рішення ухвалюються не за логікою ринку, а з огляду на чергові зміни регуляторних правил. Розвиток бізнесу залежить від трактування вимог податкової.

Аби компанії могли впевнено долучатися до економіки Євросоюзу, необхідно змінити не окремі інструменти, а філософію роботи з даними: вийти з кола пострадянського обліку, який десятиліттями стримував розвиток галузей.

Об'єднаний облік гальмує бізнес

Бізнес тривалий час був прив'язаний до систем 1С, а нині – BAS, де бухгалтерський та управлінський обліки інтегровані в єдину монолітну конструкцію. Нам роками пояснювали, що це єдиний шлях до коректного фінансового обліку на підприємстві. Це виглядало зручно: одна база для розрахунків, управління та звітності. На практиці така модель швидко перетворюється на обмеження.

- Бухгалтерська звітність ґрунтується на первинних документах, які фіксують момент переходу права власності, а не час відвантаження товару.

- Для бухгалтерії час отримання підтвердження про фізичне відвантаження продукції не має значення, тоді як для управлінського обліку навіть невелика затримка інформації про надходження на склад унеможливує коректне управління запасами в реальному часі.

- Якщо юридичне та фактичне передавання активів відбуваються в різні звітні періоди (товар прибув на склад 30 числа, а документально оформлений першим числом наступного місяця через митне очищення), то узгодити управлінську та бухгалтерську звітність в одному балансі стає неможливо.

У результаті управлінський облік вимушено підлаштовується під бухгалтерський, хоча має бути джерелом інформації для нього. Бізнес починає жити за правилами регламентованої фінансової звітності, де головним є юридичне оформлення події, а не сама подія. Це руйнує управлінський облік та ускладнює роботу бухгалтерії.

Євросоюзівська філософія розділення

У євросоюзівській бізнес-культурі дані розділені за функціями.

Управлінський облік – це «мозок» компанії. Він працює з рухом активів у реальному часі, не чекаючи юридичного оформлення. Такий підхід дає керівнику інструмент для оперативного ухвалення рішень за відхиленнями від плану. Так виглядає справжня ERP, що забезпечує планування ресурсів підприємства.

Бухгалтерський облік – це контур взаємодії з державою. Він базується на юридично підтверджених даних про минулі операції і формується за єдиними правилами для всіх підприємств з метою коректного розрахунку податків.

Оскільки бухгалтерський облік працює лише з фактами минулого і не забезпечує інформації в реальному часі, обидві системи об'єднуються лише на етапі підбиття підсумків у звітному періоді. Тобто бухгалтерські звіти можуть готуватися раз на рік в окремій програмі, яка використовує дані

управлінського обліку для формування бухгалтерських показників та регламентованої звітності для держорганів.

Реррол як інфраструктура для бізнесу

У сучасній євросоюзівській моделі ведення обліку ключову роль відіграє Реррол – стандартизований «коридор» для обміну електронними бізнес-документами між організаціями. Його головна перевага в тому, що він працює незалежно від країни, ERP-системи чи постачальника програмного забезпечення.

Завдяки Реррол уніфікуються формати документів: рахунки, замовлення, накладні – усе в єдиному стандарті, який замінює національний «зоопарк» рішень. Реррол забезпечує гарантовану доставку та дозволяє системам взаємодіяти напряму: ERP ↔ ERP, без PDF, електронної пошти чи людського фактора.

Він відокремлює правила від технологій: мережа гарантує надійний обмін документами незалежно від вибору провайдера, головне – аби всі учасники були підключені до цієї мережі. Реррол не є ERP-системою, не зберігає документи і не виконує функції автоматизації. Це інфраструктура та набір правил, які спрощують обмін інформацією між партнерами, забезпечуючи конфіденційність і прозорість.

Переваги впровадження Реррол

Використання Реррол дає бізнесу низку стратегічних переваг, які стають важливими в середовищі з високими вимогами до точності та швидкості обміну даними. Насамперед, Реррол встановлює єдиний формат електронних документів для всіх країн та контрагентів. Це зменшує кількість локальних винятків, спрощує інтеграцію та значно полегшує масштабування діяльності на нових ринках.

Реррол сприяє дотриманню регуляторних вимог. У багатьох країнах електронне виставлення рахунків через цю мережу обов'язкове або рекомендоване, що зменшує юридичне навантаження на бухгалтерію і забезпечує відповідність законодавству. Ця мережа відкрита: компанія може змінювати постачальника доступу без зміни моделі обміну, зберігаючи незалежність від провайдера.

З огляду на стратегічний курс України на інтеграцію до євросоюзівського економічного та правового просторів, впровадження Реррол стає необхідністю. Євросоюзівські стандарти ведення бізнесу передбачають прозорий, уніфікований і технологічно незалежний обмін документами. Саме така інфраструктура є фундаментом для довіри між компаніями та державними інституціями. (<https://pravda.com.ua/biznes/chomu-peppol-maybutnye-elektronnogo-dokumentoobigu-dlya-biznesu-ukrajini-817917/>). – 2026. – 13.02).

Комітет з питань інтеграції України до ЄС підтримав ратифікацію двох міжнародних угод в цифровій сфері

Матеріал на сайті «Голос України»

*Комітет з питань інтеграції України до ЄС підтримав ратифікації двох угод: з ЄС та Європейським інвестиційним банком**

На засіданні 20 лютого Комітет з питань інтеграції України до ЄС розглянув проекти законів, що передбачають ратифікацію двох міжнародних угод.

Це проєкт Закону № 0364 (<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69566>) про ратифікацію Фінансової угоди «Цифрові служби реагування на надзвичайні ситуації в Україні (Проект

* Матеріал друкується зі скороченнями, повний текст – за посиланням, що надається в кінці повідомлення.

«Впровадження системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 з урахуванням потреб осіб з інвалідністю»)» між Україною та Європейським інвестиційним банком. Її ратифікація дозволить створити систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 по всій території України. Це забезпечить сталий рівень функціонування екстрених служб відповідно до загальноєвропейських вимог та належну швидкість реагування цих служб на ситуації, які загрожують здоров'ю, життю, майну громадян, довкіллю та громадському порядку.

Для фінансування інвестиційного проекту «Впровадження системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 з урахуванням потреб осіб з інвалідністю» Україна в рамках угоди матиме змогу отримати фінансову підтримку у вигляді кредиту на суму 40 млн євро. Кредит у Проекті спрямований на розгортання ІТ-інфраструктури для кол-центрів найбільш доступного Пункту приймання викликів служби порятунку 112, закупівлю програмного забезпечення для центрів зв'язку, а також відповідних ІТ-ресурсів для підтримки всієї системи та резервного центру зв'язку. До платформи «112» буде підключено 104 підрозділи оперативно-рятувальних служб: пожежно-рятувальні підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій, підрозділи Національної поліції України, центри екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, а також аварійні газові служби. Комітет ухвалив рішення внести законопроект на розгляд Верховної Ради України та рекомендувати прийняти його за основу і в цілому.

Ще один проект Закону – № 0365 (<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69571>) про ратифікацію Угоди (у формі обміну листами) між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, про внесення змін до статті 1(1) Угоди між Україною та Європейським Союзом про участь України у програмі Європейського Союзу «Цифрова Європа» (2021–2027). Ратифікація угоди дасть Україні доступ до Резерву кібербезпеки ЄС, ініціативи Європейського Союзу в межах Програми «Цифрова Європа 2021–2027», що передбачає створення резерву фахівців, інструментів, рішень і ресурсів для швидкого реагування на масштабні кіберінциденти на рівні Європейського Союзу. Його мета – підвищення кіберстійкості Європи, координація зусиль держав-членів та партнерів і готовність до дій у разі криз.

Доступ України до Резерву кібербезпеки ЄС дозволить отримати експертну, технічну та технологічну підтримку в режимі реального часу, використовувати передові інструменти ЄС для виявлення, стримування та відновлення після атак та створити систему обміну попереджувальною інформацією між ЄС та Україною. Також доступ України сприятиме узгодженню стандартів реагування на кіберінциденти з державами-членами ЄС, відкриє можливості для навчання, тренінгів і спільних симуляцій, формуватиме основу для довгострокового партнерства з ЄС у сфері кіберзахисту та розбудови спільної архітектури безпеки. Це критично важливо в умовах гібридної війни, а також є ключовим елементом євроінтеграції в цифровій сфері, який посилить стійкість українських інституцій, покращить захист критичної інфраструктури. Комітет з питань інтеграції України до Європейського Союзу ухвалив рішення внести законопроект № 0365 на розгляд Верховної Ради України та рекомендувати прийняти його за основу і в цілому. (<https://www.golos.com.ua/article/390315>). – 2026. – 23.02).

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ТРУДОВЕ ПРАВО

Проблемні аспекти реформування трудового законодавства

Матеріал на сайті «LIGA.net»

Автор: Андрій Павловський, експерт з питань соціальної політики.

*Про урядовий проєкт Трудового Кодексу**

Проєкт Трудового кодексу № 14386 направлено в сесійну залу. Коротко проаналізуємо основні положення урядового проєкту, що нового вони передбачають:

- спрощення звільнення (розширений перелік за яким людину можна буквально викинути з роботи у той же день);
- відеостеження та моніторинг кореспонденції без згоди працівника (ст. 35, 36 проєкту, суперечить ст. 31, 32 Конституції України);
- де-факто 9-годинний робочий день при 5-денному робочому тижні (передбачено збільшення понаднормових годин до 250 на рік з нинішніх 120);
- скорочення оплачуваної державної допомоги по догляду за дитиною з трьох років до чотирьох місяців. Прибирається норма про зарахування трьох років трудового стажу у відпустці по догляду за дитиною (з точки зору демографічної кризи та стимуляції народжуваності – це сміливо можна назвати антидержавною ініціативою);
- надання роботодавцю влади феодала, а не рівної сторони трудового договору з погодженням трудового колективу (видання локальних нормативних актів);
- суттєве зменшення прав профспілок (консультації замість погодження з ними локальних актів, звільнень, норм праці, системи оплати праці, правил внутрішнього трудового розпорядку, графіків роботи та відпусток, надурочних робіт);
- ще більше ускладнюють і без того вкрай складну процедуру реалізації права на страйк, водночас надаючи роботодавцям право на локаут – призупинення роботи всіх або частини працівників з метою тиску на трудовий колектив (ст. 290 проєкту, суперечить ч. 4 ст. 6 Європейської соціальної хартії).

До речі, навіть Мін'юст звернув увагу в своєму висновку, що урядовий проєкт Трудового кодексу № 14386 суперечить чинним міжнародним договорам України, конвенціям МОП та директивам ЄС.

У той час, коли мільйони українців втратили роботу через війну, перебувають у вимушеній міграції, працюють в умовах нестабільності, небезпеки й психологічного виснаження, держава пропонує не захист, а нормалізацію вразливості. Новий Трудовий кодекс фактично легалізує практики, які в ЄС і МОП вважаються неприйнятними! (<https://blog.liga.net/user/apavlovskiy/article/58689>). – 2026. – 15.02).

*Матеріал друкується зі скороченнями, повний текст – за посиланням, що надається в кінці повідомлення

Можливості нового Цивільного кодексу щодо модернізації приватного права та перегляду місця дитини у правовій системі

Матеріал на сайті «LIGA.net»

Автор: Микола Литвиненко, заступник голови Координаційного центру з розвитку сімейного виховання та догляду дітей, консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України.

Проект Кодексу права приватного і права дитини: чи дійсно наближаємося до Європи?

Оновлення приватного права водночас стає тестом на те, яке місце в ньому відведене правам дитини.

Ухвалення нового Цивільного кодексу (Кодексу права приватного), проект якого наприкінці минулого місяця зареєстрували у Верховній Раді (реєст. № 14394), може стати однією з найбільш масштабних правових подій останніх десятиліть в Україні. Йдеться не лише про заміну норм чи оновлення термінології, а про перегляд підходів до регулювання приватних відносин, про системне збирання розпорошених правил у єдину логічну конструкцію.

Кодифікація у форматі єдиного кодексу приватного права справді наближає Україну до континентальної європейської правової традиції. Це традиція системності, внутрішньої логіки, передбачуваності та принципів, що формують основу приватного права: добросовісності, розумності, справедливості, рівності сторін, стабільності цивільного обороту. У правовій державі ці речі мають прикладне значення. Вони впливають на економічні рішення, інвестиційний клімат, рівень довіри, розвиток ринку і зрештою на повсякденне життя сімей.

Водночас якісна кодифікація сама по собі не визначає «європейськість» правового порядку. Не менш показовим є баланс між автономією приватної особи та гарантіями для тих, хто не може самостійно захистити свої інтереси – насамперед для дітей. Саме ставлення до прав дитини, до її безпеки та умов розвитку є одним із показників зрілості правової системи.

У цьому сенсі реальним тестом близькості до Європи залишається підхід до забезпечення права дитини на зростання в безпечному сімейному оточенні. Це питання давно вийшло за межі соціальної політики. Воно прямо зафіксоване у висновках щодо заявки України на членство в ЄС. Тобто йдеться не про вузькопрофесійну дискусію, а про складову європейського порядку денного України поряд із судовою реформою чи антикорупційною політикою.

Саме тому сімейно-правовий блок проекту Кодексу варто оцінювати не ізольовано, а в ширшому контексті. Чи формує він модель, у якій дитина зростає у сімейному середовищі, а інституційний догляд є винятком? Чи створює він стимули для підтримки біологічних сімей, розвитку сімейних форм виховання, раннього реагування на ризики для дитини?

Від відповідей на ці питання залежить, чи стане новий Кодекс лише кроком у напрямі європейської правової форми, чи також кроком до європейського змісту у сфері прав дитини.

Найкращі інтереси дитини: норма проти практики

Проект Кодексу містить низку положень, які прямо декларують його дитиноцентричність. Зокрема, окрема стаття про найкращі інтереси дитини систематизує критерії, які мають враховуватися при ухваленні рішень щодо дитини.

Однак добре сформульована норма сама по собі не змінює практику, якщо вона не інтегрована у процесуальні механізми, які вимагають її застосування.

Українське законодавство давно оперує категорією найкращих інтересів дитини, однак саме практика її застосування залишається вразливою ланкою: мотивувальна частина рішень нерідко має загальний характер, з'ясування думки дитини відбувається формально, а довгострокові наслідки для дитини не завжди стають центральним елементом правової оцінки.

Тому практична цінність цієї новели залежатиме від того, чи буде вона підкріплена процесуальними стандартами, вимогами пояснювати причини ухвалення рішень, реалістичними строками в дитячих справах, а також правилами роботи органів і служб, які супроводжують такі справи. Це потребує узгоджених змін і в процесуальному законодавстві, і в законодавстві про органи та служби у справах дітей, і в підзаконних актах, без яких кодексова норма ризикує залишитися красивою декларацією.

Роль органу опіки та піклування у вирішенні спорів між батьками

Не менш чутливим питанням у межах рекодифікації є роль органів опіки та піклування у вирішенні спорів між батьками щодо дітей.

Проект Кодексу зберігає нинішню модель, за якої ці органи можуть вирішувати спори щодо місця проживання дитини, участі у її вихованні та окремих аспектів здійснення батьківських прав. На практиці така конструкція нерідко означає паралельний, по суті квазісудовий розгляд: рішення ухвалюються поза процесуальними стандартами суду, а згодом переглядаються у судовому порядку. У результаті виникають різні підходи до оцінки обставин та нерівномірна обґрунтованість рішень.

Додатковим фактором є обмежена територіальна дія актів органів місцевого самоврядування як органів опіки та піклування, а також відсутність дієвих механізмів їхнього примусового виконання. Усе це на практиці призводить до повторних звернень до суду, затягування спорів і поглиблення конфлікту між батьками – із прямими наслідками для добробуту дитини.

Разом з тим проєкт пропонує оновлений підхід до припинення шлюбу без зменшення гарантій для дитини. Передбачається можливість розірвання шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану або нотаріусом не лише за спільною заявою подружжя без дітей, а й за спільною заявою подружжя, яке має дітей – за умови нотаріального посвідчення домовленостей про розподіл батьківської відповідальності та виконання обов'язку з утримання дитини. На нотаріуса при цьому покладається обов'язок перевірити, чи враховані в такому договорі інтереси дитини.

Фактично йдеться про запровадження альтернативи судовому врегулюванню батьками питань відповідальності щодо дитини – підходу, який широко застосовується в багатьох державах ЄС.

За такої моделі залучення органу опіки та піклування до вирішення приватноправових спорів між батьками тим більше потребує переосмислення.

У європейських правопорядках у випадках, коли батьки не досягли згоди і не оформили домовленостей, спори щодо дітей, як правило, вирішуються судами (іноді – спеціалізованими сімейними судами). Органи місцевого самоврядування при цьому виконують допоміжну роль: надають інформацію про ситуацію дитини, оцінюють її потреби та забезпечують соціальну підтримку сім'ї.

Усиновлення: пріоритет форми чи реальних потреб дитини

Певного доопрацювання потребують і положення щодо усиновлення – насамперед там, де проєкт Кодексу вибудовує пріоритетність усиновлення як форми влаштування дитини в сім'ю. Водночас у міжнародній практиці пріоритетом є не конкретна форма влаштування, а збереження для дитини її сімейного середовища та безперервності стосунків з біологічними батьками. Насамперед має розглядатися можливість виховання дитини у біологічній сім'ї за умови надання їй належної підтримки. У разі неможливості – у родинному колі (родичі, близькі особи), що в національному праві реалізується через опіку та піклування. Звісно за умови, що такі особи спроможні забезпечити належний догляд за дитиною, створити для неї безпечні та сприятливі умови для виховання й розвитку. Лише за відсутності таких можливостей і з урахуванням індивідуальних потреб конкретної дитини усиновлення може бути найкращим рішенням.

Таким чином, усиновлення не може розглядатися як універсально пріоритетна форма влаштування для всіх дітей. Пріоритетною має бути та форма сімейного влаштування, яка в

конкретній ситуації найбільшою мірою відповідає найкращим інтересам дитини з урахуванням її віку, досвіду, стану здоров'я, емоційних зв'язків та потреб у стабільності.

Таємниця усиновлення і право на власну історію життя

Окремо стоїть питання таємниці усиновлення, зокрема таємниці від самої дитини. Європейська тенденція останніх десятиліть – поступове посилення підходу, за якого право дитини знати своє походження та обставини власної життєвої історії визнається елементом її гідності та ідентичності. Ба більше – у практиці держав-членів Ради Європи не існує концепції права дитини на таємницю власного усиновлення від неї самої. Таємниця усиновлення, як правило, розглядається як захист від розголошення третім особам, але не як підстава для позбавлення дитини доступу до істини про власну життєву історію.

Досвід держав, у яких таємниця усиновлення від дитини не застосовується або істотно обмежена (Польща, Фінляндія, Швеція, Австрія тощо), свідчить, що не приховування від дитини інформації про усиновлення зменшує ризики психологічної травматизації, запобігає кризовим станам, пов'язаним із випадковим або запізнілим дізнанням правди, сприяє формуванню стабільної ідентичності дитини, а також створює умови для надання якісної психологічної та соціальної підтримки сім'ям усиновлювачів і самим дітям.

Натомість збереження таємниці усиновлення від самої дитини, особливо у поєднанні з можливістю не враховувати її думку та не отримувати її згоди на ключові рішення, що змінюють її правовий і особистісний статус, несе ризики порушення права дитини на інформацію про себе, формування недовіри до найближчого оточення, глибоких криз і травматичних переживань у разі випадкового розкриття правди у старшому віці, а також ускладнення контролю за дотриманням прав усиновлених дітей.

Міждержавне усиновлення: виняток чи правило

Окремої уваги потребує і підхід до міждержавного усиновлення. Проект Кодексу передбачає зниження вікової рамки для можливості усиновлення дітей-громадян України іноземцями з досягнення ними трирічного віку замість п'ятирічного, як це передбачено чинним Сімейним кодексом.

Саме по собі міждержавне усиновлення є винятковим механізмом реалізації права дитини на сім'ю, однак ключове питання – його місце в ієрархії рішень. Загальна логіка міжнародних підходів виходить із того, що дитина, наскільки це можливо, має зростати у державі свого походження, у звичному мовному та культурному середовищі, а міждержавне усиновлення застосовується після вичерпання національних можливостей сімейного влаштування.

В українських умовах важливо враховувати те, що попит кандидатів в усиновлювачів з числа громадян України частіше спрямований на дітей молодшого віку, тоді як серед дітей, які перебувають на обліку, значну частку становлять старші діти та діти з інвалідністю.

Це означає, що для дітей молодшого віку проблема полягає не у відсутності національних усиновлювачів, а в ефективності процедур. За таких умов розширення доступу до міждержавного усиновлення саме цієї вікової групи виглядає дискусійним з точки зору системної логіки захисту прав дитини.

Скільки дітей може бути в одній сімейній формі і чому це не технічне питання

Дискусійним залишається і регулювання сімейних форм виховання. Проект Кодексу фактично відмовляється від встановлення кількісних обмежень щодо числа дітей у дитячих будинках сімейного типу.

Практика різних країн показує, що надмірна концентрація дітей у межах однієї сімейної форми може створювати ризик відтворення елементів інституційного підходу в організації повсякденного життя. Тому питання оптимальної чисельності дітей у прийомних сім'ях і дитячих будинках сімейного типу, як і загальної моделі розвитку цих форм, безпосередньо пов'язане з якістю індивідуального догляду та реальним урахуванням найкращих інтересів дитини.

Опіка, що підміняє усиновлення

Окремої уваги у межах рекодифікації приватного права потребує правовий статус опікунів і піклувальників. Саме тут роками триває дискусія: чи має опіка бути переважно родинною, як це практикується у багатьох країнах, чи залишатися відкритою для ширшого кола осіб. Нова кодифікація не дає на це чіткої відповіді, а отже – зберігає простір для старих проблем.

Корінь дискусії – у широкому обсязі прав опікуна. Йдеться не лише про пріоритетне право на усиновлення, а й про можливість фактично блокувати перебування дитини на обліку з усиновлення. Механізм, який замислювався як гарантія для близьких дитині людей і спосіб зберегти для неї звичне середовище, на практиці інколи перетворюється на інструмент контролю: опікун не усиновлює сам і водночас не дозволяє зробити це іншим.

У таких умовах виникають ситуації, близькі до прихованого усиновлення. Неродинний опікун не готовий приймати дитину в родину на правах рідної, проте отримує суттєвий вплив на її життєву траєкторію. Це створює дисбаланс між правами дорослого і гарантіями для дитини.

Водночас сама можливість неродинної опіки не є проблемою як такою. Вона дозволяє дитині залишатися у знайомому соціальному колі – у сім'ї сусідів, друзів родини, інших значущих дорослих. Така модель може бути цілком життєздатною і не зобов'язує людей переходити у статус прийомної сім'ї. Однак саме тут виникає інший виклик.

Йдеться про випадки, коли опіка поєднується з інституційним середовищем. Насамперед – про практику, коли керівники приватних закладів призначаються опікунами значної кількості дітей. За наявності десятків підопічних мова вже не може йти про індивідуальний підхід чи сімейне середовище. Формально це опіка, по суті – інституційний догляд з додатковими повноваженнями дорослого щодо життєвих рішень дитини.

Якщо рекодифікація справді претендує на модернізацію підходів у сфері дитинства, інститут опіки та піклування потребує не косметичних, а змістовних змін. Серед можливих рішень – встановлення граничної кількості дітей, щодо яких одна особа може здійснювати опіку чи піклування (за винятком рідних братів і сестер), а також перегляд обсягу повноважень опікуна та піклувальника у питаннях усиновлення. Компромісною моделлю могло б стати надання вирішального слова у згоді на усиновлення саме родичам.

Дитина в закладі при живих батьках: юридична фікція піклування

Показовою є ситуація дітей, які роками перебувають у закладах інституційного догляду, хоча формально мають батьків. В українській практиці й досі поширеними є випадки, коли дитину влаштовують до закладу за заявою батьків, у тому числі в ситуаціях, де насправді потрібна правова оцінка загрози безпеці дитини та належності виконання батьками своїх обов'язків щодо догляду, виховання та утримання дитини. Простіший механізм фактично підміняє складніші процедури, які потребують доказування та подальшого супроводу. У результаті дитина тривалий час залишається поза сімейним середовищем, водночас не набуваючи статусу, який відкриває доступ до сімейних форм виховання. Виникає парадокс: дитина фактично живе не в сім'ї, але юридично залишається «під батьківським піклуванням», яке інколи зводиться до епізодичних контактів.

Цю нормативну прогалину не пропонується врегулювати і в проєкті Кодексу: після влаштування дитини до закладу на цілодобове перебування тривала відсутність реального батьківського піклування так і не отримуватиме системну правову оцінку. Звісно, у таких випадках не слід говорити про те, що влаштування дитини до закладу має автоматично стати підставою для позбавлення її батьків батьківських прав. Водночас у межах рекодифікації доцільним було б встановлення чітких критеріїв оцінки фактичної участі батьків у житті дитини та процедурних тригерів для перегляду її правового статусу – з урахуванням поважних причин, пов'язаних, зокрема, зі станом здоров'я або іншими об'єктивними обставинами.

Окремої уваги потребують положення, що стосуються ситуацій, коли дитину фактично залишають у закладі охорони здоров'я після народження. Збереження конструкцій, які допускають

таку можливість, коли дитина має «істотні вади фізичного та/або психічного розвитку», відтворює підхід, за якого дитина радше виступає об'єктом рішень дорослих, ніж самостійним носієм прав. Більш узгодженою з сучасними підходами виглядала б модель, у якій центр ваги переноситься на обов'язки держави щодо дитини: негайне інформування органу опіки та піклування, оцінку обставин у сім'ї, організацію підтримки, а за потреби – тимчасове влаштування та чіткі строки ухвалення рішень, щоб дитина не «осідала» у системі охорони здоров'я або інституційного догляду.

«Відібрання» без відібрання: як суди працюють із уже вилученими дітьми

Проект Кодексу також зберігає конструкцію відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав. У теорії цей інститут має працювати як тимчасовий режим до усунення загроз для дитини та засіб впливу на поведінку її батьків. На практиці ж у більшості справ дитина вже вилучена органом опіки та піклування і тимчасово влаштована до патронатної сім'ї чи закладу. Суд у таких випадках фактично не здійснює відібрання як фізичну дію, а визначає подальший правовий режим здійснення батьківських прав після того, як роз'єднання дитини з батьками вже відбулося. Через це сама назва інституту не повністю відображає його реальний зміст і може вводити в оману щодо наслідків рішення.

Другий практичний аспект – правові наслідки для батьків. Якщо права не припинені, але дитина не проживає з батьками, закон має чітко визначати, що саме обмежується: право на спільне проживання, право визначати місце проживання дитини, повноваження ухвалювати рішення щодо освіти й лікування. У країнах Європи запроваджена інша модель – не відібрання як разова дія, а тимчасове обмеження батьківських прав із визначеним переліком обмежень, умовами поновлення, обов'язками батьків і планом роботи із сім'єю. Такий підхід дисциплінує систему й дає дитині визначеність щодо того, хто ухвалює рішення, де дитина проживає і що має змінитися для її повернення.

Окремий блок – негайне відібрання у випадках безпосередньої загрози життю чи здоров'ю дитини. Проект Кодексу права приватного, як і чинний Сімейний кодекс, передбачає можливість ухвалення такого рішення органом опіки та піклування з подальшим зверненням до суду у встановлений строк, що у нормативній логіці виглядає як гарантія швидкої реакції. Однак конструкція органу опіки та піклування як колегіального органу не завжди узгоджується з потребою оперативних рішень у кризових ситуаціях. У цьому контексті дискусійним є питання, чи не доцільніше закріпити алгоритм негайного реагування за службами у справах дітей у взаємодії з поліцією – з обов'язковим подальшим судовим контролем, але без залежності від механізму, який за своєю природою не пристосований до екстреного реагування.

Таким чином, проект Кодексу права приватного відкриває можливість не лише модернізувати приватне право, а й переглянути місце дитини у правовій системі загалом. Частина запропонованих положень задає правильний напрям. Водночас частина підходів у сфері дітей і сім'ї відтворює чинний стан, який вимагає перегляду з позицій найкращих інтересів дитини, євроінтеграційних зобов'язань України та необхідності розвитку сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Саме тому обговорення проекту Кодексу – це не лише юридична дискусія про формулювання статей. Це розмова про те, яку модель дитинства закріплює держава на рівні базового приватного права. (<https://blog.liga.net/user/mlytyvnenko/article/58611>). – 2026. – 02.02).

Статус одностатевих шлюбів у контексті європейських норм цивільного права

Матеріал на сайті «LB.ua»

Автор: Петро Герасименко, журналіст, аналітик.

Євроінтеграція без маніпуляцій: міф про обов'язкові одностатеві шлюби

19 лютого окремі українські медіа поширили новину: щоб вступити до ЄС, Україна має визнати одностатеві шлюби. Мовляв такою є офіційна рекомендація Єврокомісії.

Безапеляційність звучання заголовків відразу насторожила. Крім того, подібне твердження суперечить тому факту, що членами ЄС є держави, які визнають лише шлюб між чоловіком і жінкою. То чи справді для членства у Євросоюзі Україні потрібно змінювати Цивільний та Сімейний кодекси і на законодавчому рівні запроваджувати одностатеві шлюби?

Все розпочалося з публікації, яку оприлюднив на Facebook ресурс «Гендер в деталях». У дописі на офіційній сторінці цієї організації йде мова про те, що Єврокомісія відповіла на звернення ГО «Точка опори» та «Українські ЛГБТ+ військові та ветерани за рівні права» щодо законопроекту № 14394 – проекту нового Цивільного кодексу України. Громадські організації скаржилися, що документ начебто суперечить євроінтеграційним прагненням нашої держави, оскільки в ньому дозволяється визнавати «фактичний сімейний союз» лише для різностатевих пар.

Але якщо уважно прочитати текст відповіді, то впадає в око кілька моментів. У документі наведена цитата про те, що правова база України має відповідати законодавству ЄС та європейським стандартам, включаючи заборону дискримінації за будь-якою ознакою. У тому числі осіб, які ідентифікують себе як представники спільноти ЛГБТК. Хоча у листі згадується, що Україна має ухвалити закон, який забезпечує юридичне визнання і захист одностатевих пар відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі «Маймулахін та Марків проти України». А там відсутня згадка про інститут шлюбу.

Взята у лапки пряма мова, яка чомусь подається як офіційна позиція Єврокомісії, ймовірно належить одній особі – Мартіну Мюлеку. Принаймні, тільки його прізвище фігурує у відповіді. У відкритих джерелах можна знайти інформацію, що Мартін Мюлек станом на грудень 2025 року обіймав посаду керівника команди з питань належного врядування та фундаментальних прав у Службі України Генерального директорату з питань розширення та східного сусідства (DG ENEST) Європейської Комісії. При всій повазі, його відповідь не можна трактувати як офіційну позицію Єврокомісії. Вона радше є думкою окремого чиновника. Навіть з цієї точки зору твердження про те, що ЄС вимагає від України визнання одностатевих шлюбів для вступу є маніпулятивним.

Проте важливіше інше: не існує жодного документу, який вказує на зобов'язання країни-кандидата на вступ до ЄС вносити зміни у цивільне та сімейне право і запроваджувати одностатеві шлюби.

Копенгагенські критерії 1993 року та інші вимоги для членства у ЄС включають повагу до прав людини, верховенство права, недискримінацію та захист меншин. Сексуальна орієнтація входить до переліку заборонених підстав дискримінації (згідно з Директивою ЄС про рівність у сфері праці та Хартії основних прав ЄС). Але ЄС не має компетенції прямо регулювати сімейне право та визначення шлюбу – це залишається у національній компетенції країн-членів і кандидатів.

Копенгагенські критерії вступу до ЄС були встановлені Європейською Радою в Копенгагені в 1993 році та доповнені через два роки у Мадриді. Вони передбачають: стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу та захист меншин; функціональну ринкову економіку та здатність справлятися з конкурентним тиском та ринковими силами всередині ЄС; здатність брати на себе зобов'язання, пов'язані з членством, включаючи

здатність ефективно впроваджувати правила, стандарти та політику, що складають сукупність права ЄС (*acquis*), та дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу.

Крім них, існують додаткові вимоги для прийому до Європейського Союзу. Основна з них – приведення свого національного законодавства у відповідність до корпусу права ЄС. Мова про 35 розділів, які охоплюють економіку, сільське господарство, судову систему, довілля, митницю, економічну конкуренцію. Це не один документ, а сукупність правових норм, які регулюють різні сфери відносин. Вони включають договори ЄС, рішення Суду ЄС, регламенти, директиви, міжнародні угоди, тощо.

У 23-му розділі, який має назву «Судова система та основні права», згадується про створення незалежної та ефективної правової системи, боротьбу з корупцією, надійні інституції, повагу до основних прав громадян. Але сімейне право не є частиною корпусу права ЄС (*acquis*). Воно належить до національної компетенції держав-членів. Євросоюз не регулює і немає права вказувати, хто має право укладати шлюби в тій чи іншій країні-учасниці. Максимум, що може вимагати Єврокомісія – захист від дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті, боротьби з насильством.

Станом на початок 2026 року у Європейському Союзі є чимало країн, де не запроваджено одностатевих шлюбів. Це Польща, Болгарія, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія, Хорватія, Латвія, Литва, Італія, Кіпр. Водночас Угорщина, Латвія, Хорватія, Чехія та Італія мають інститути реєстрованого партнерства для одностатевих пар. Але згідно норм цивільного законодавства цих держав-членів Євросоюзу шлюб визначається як виключно союз між чоловіком і жінкою. Тобто відсутність одностатевих шлюбів ніяк не вплинула і не впливає на членство згаданих країн у ЄС.

Останнє рішення Суду ЄС 25 листопада 2025 року у справі щодо Польщі хоча й зобов'язує країни-члени визнавати одностатеві шлюби, укладені в інших країнах ЄС, але не зобов'язує вводити такі шлюби у себе вдома. І це важливий нюанс, який спростовує багато спекулятивних домислів.

Крім того, у жодній з країн-кандидатів на членство у ЄС станом на зараз немає легалізованих одностатевих шлюбів. Мова йде про такі держави як Албанія, Боснія і Герцеговина, Грузія, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія, Туреччина. І це питання точно не перебуває в центрі уваги єврочиновників під час переговорів щодо майбутнього членства. Тому теза, що для вступу до ЄС Україні треба обов'язково узаконювати одностатеві шлюби – це поширена маніпуляція. Цікаво, що її використовують як нові українські ліві, які сповідують сучасну гендерну ідеологію, так і Росія. Але кожен робить це з різних мотивів.

Особливо радикальні прихильники боротьби за права меншин переходять межі, коли звинувачують людей, які дотримуються традиційних уявлень про шлюб та сім'ю, у ретроградності, фобіях і непрогресивності. Вони часто намагаються спекулятивно ототожнювати прихильників консервативних цінностей в Україні з носіями «скреп» і «руського міра». Такий підхід має мало спільного з реальністю. Але демонструє категоричне несприйняття протилежних поглядів.

Для Росії теза про те, що Україну змушують узаконити одностатеві шлюби і відмовитися від традиційних цінностей заради євроінтеграції, теж вкрай вигідна. Адже вона дозволяє наочно продемонструвати морально-культурний занепад Заходу, який повністю відкинув власну історію та цивілізаційні християнські витоки. А як додатковий бонус – поставити під сумнів суб'єктність Києва у проведенні внутрішньої і зовнішньої політики (https://lb.ua/society/2026/02/28/724280_ievrointegratsiya_bez.html). – 2026. – 28.02).

Ризики нового Цивільного кодексу України у частині сімейного права

Матеріал на сайті «Центр прав людини ZMINA»

Автор: Анастасія Соловйова, юристка Центру прав людини ZMINA.

Новий Цивільний кодекс: як модернізація приватного права веде до відкату прав людини

Минулого місяця у Верховній Раді зареєстрували проєкт нового Цивільного кодексу України під номером 14394, ініційованого головою парламенту Русланом Стефанчуком. Документ подається як масштабна рекодифікація приватного права – спроба оновити застарілі норми, усунути колізії та наблизити українське законодавство до європейських стандартів.

Проєкт справді виглядає амбітно: дев'ять книг, нова структура, спроба зібрати в єдине ціле те, що роками існувало фрагментарно. Однак за деклараціями про модернізацію приховані норми, які можуть мати серйозні наслідки для прав людини, зокрема у сфері сімейних стосунків. Йдеться не про косметичні правки, а про положення, здатні звужити вже наявний – і без того обмежений – простір правового захисту для окремих груп.

Звуження поняття сім'ї

Чинне законодавство України не визнає ані одностатевих шлюбів, ані зареєстрованих партнерств. Водночас нинішній Сімейний кодекс містить відносно широке визначення сім'ї – як осіб, які спільно проживають, ведуть спільний побут і мають взаємні права та обов'язки. Тобто це означення не зводиться виключно до інституту шлюбу. Саме це формулювання дозволяло судам у виняткових випадках визнавати фактичні сімейні взаємини у тому числі в одностатевих парах – у спадкових, житлових чи соціальних спорах.

Проєкт нового Цивільного кодексу пропонує інший підхід. Сім'я визначається як «природний та основний осередок суспільства», що створюється переважно через шлюб, кровну спорідненість або усиновлення і відповідає доброзвичайності. Таке формулювання фактично виключає можливість визнання фактичних сімейних взаємин, які не вписуються у перелічені, формалізовані критерії або оцінюються як такі, що не узгоджуються з етичними стандартами та «належною поведінкою», зміст яких законодавчо не визначений.

Проєктом закону пропонується нова редакція статті 1473 Сімейного кодексу України, у якій визначення шлюбу це – сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрованого у встановленому законом порядку. Фактичні сімейні зв'язки, які не вписуються у формалізовані рамки, фактично випадають із правового поля.

Це особливо контрастує з розвитком судової практики. У 2025 році український суд, а саме Деснянський районний суд міста Києва, уперше визнав спільне проживання одностатевої пари де-факто сімейними стосунками – як крок у напрямі стандартів Європейського суду з прав людини. Новий кодекс не просто ігнорує цю еволюцію, а може її перекреслити.

Адже в результаті ухвалення зазначених норм відбудеться не збереження статус-кво, а фактичний відкат назад: буде втрачено навіть той мінімальний рівень правового захисту, який існує сьогодні. Під загрозою опиняться також інші форми сімейного співжиття, зокрема спільне проживання родичів або близьких осіб, які ведуть спільний побут і піклуються одне про одного, але не відповідають новому, звуженому нормативному визначенню сім'ї.

Релігійний шлюб і світські ризики

Окрему увагу привертає норма, яка дозволяє надавати юридичні наслідки релігійному обряду шлюбу. У поєднанні з незмінним визначенням шлюбу як союзу жінки та чоловіка, це створює додаткові ризики. В українських реаліях така конструкція може посилити вплив релігійних інституцій на державну політику у сфері сімейного права та поставити під сумнів принцип відокремлення церкви від держави.

Для ЛГБТ-людей це означає ще більше звуження перспектив будь-якого правового визнання їх сімейних зв'язків – навіть на рівні фактичних взаємин.

Водночас пункт другий статті 1478 законопроекту передбачає можливість надання судом права на шлюб з 16 років, а у виняткових випадках з 14 років (у разі вагітності або народження дитини). На перший погляд, такі положення створюють враження, що йдеться виключно про індивідуальне судове рішення, ухвалене після оцінки конкретних життєвих обставин, зокрема, з огляду на право неповнолітніх отримувати паспорт громадянина України у цьому ж віці вперше. Проте у поєднанні з нормуванням релігійного шлюбу вони становлять серйозні ризики законодавчого закріплення примушування неповнолітніх до вступу в шлюб.

У цьому контексті варто зазначити, що Конституція України закріплює світський статус держави, відповідно до якого церква та релігійні організації відокремлені від держави, а школа від церкви.

Варто також звернути увагу на те, що паралельно парламентарі розробляють нову редакцію Кримінального кодексу України, де пропонують зниження віку добровільної згоди на вчинення щодо особи дій сексуального характеру до 14 років.

Поєднання таких норм може свідчити про порушення Україною статті 37 Стамбульської конвенції, яка зобов'язує державу криміналізувати умисне примушування дорослого або дитини до вступу в шлюб, тоді як проект нової редакції Цивільного кодексу фактично створює умови для його нормативного закріплення.

У своїй сукупності це формує системні ризики легітимації примусу дитини до вступу в шлюб, суперечить принципу світськості держави та може свідчити про невиконання Україною міжнародних зобов'язань.

Небезпека для трансгендерних людей

Ще однією проблемною є пропозиція визнавати шлюб недійсним у разі зміни статі одним із подружжя. Формулювання норми не уточнює, коли саме відбулася така зміна, до чи після укладення шлюбу, і не передбачає жодних гарантій захисту прав сторін.

У практичному вимірі це створює ситуацію постійної правової невизначеності та відкриває шлях до ретроспективного анулювання шлюбів, які на момент укладення були повністю законними. Такий підхід суперечить принципу правової визначеності та втручається у право на повагу до приватного і сімейного життя. Крім того, він має очевидний дискримінаційний характер щодо трансгендерних осіб.

Усиновлення: ігнорування інтересів дитини

Проект також зберігає абсолютну заборону на усиновлення дітей одностатевими парами. Повторення цієї норми у «модернізованому» кодексі свідчить про небажання переглядати дискримінаційні підходи, попри усталену практику ЄСПЛ та загальноєвропейський курс на деінституціалізацію.

У результаті обмежуються не лише права потенційних усиновлювачів, а й права самих дітей на виховання у сімейному середовищі, яке держава декларує як пріоритет.

Модернізація, що не відбулася

Попри заявлену мету гармонізації з європейським правом, проект Цивільного кодексу № 14394 у частині сімейного права демонструє протилежну тенденцію – відхід від стандартів інклюзивності, недискримінації та поваги до різноманіття сімейних форм.

Без суттєвого доопрацювання ці норми можуть не лише звузити вже існуючий рівень захисту прав людини, а й підірвати довіру до самої ідеї рекодифікації як прогресивної реформи. Саме тому сьогодні вкрай важливими є публічна дискусія, спільна позиція правозахисних організацій та системний діалог із законодавцем – аби оновлення приватного права не перетворилося на інструмент консервації дискримінаційних підходів. (<https://zmina.info/columns/novyj-cyvilnyj-kodeks-yak-modernizacziya-pryvattного-prava-vede-do-vidkatu-prav-lyudyny/>). – 2026. – 05.02).

Ризики нового Цивільного кодексу України щодо правового статусу людей з інвалідністю

Матеріал на сайті «Центр прав людини ZMINA»

Автор: Євгенія Булана, адвокаційна менеджерка організації Fight For Right.

Розбиті надії: як проєкт Цивільного кодексу зберігає застарілі підходи до обмеження правового статусу людей з інвалідністю

Наприкінці січня 2026 року у Верховній Раді було зареєстровано проєкт нового Цивільного кодексу України. Довгоочікуваний документ мав би стати революційним для українського законодавства, знаменувати остаточну відмову від застарілих поглядів та радянських практик у різних аспектах цивільних відносин, а також закріпити європейські цінності поваги до прав людини, її гідності, свободи, рівності, демократії і верховенства права. Натомість підхід до рекодифікації і приватного права став цілковитим розчаруванням для громадянського суспільства та правозахисних організацій зокрема. Про численні проблеми, дискримінаційні положення та антиправовий характер проєкту нового ЦК уже заявили спільнота ЛГБТК+, організації, які захищають права дітей та жінок та інші.

Громадська організація людей з інвалідністю Fight For Right не залишилися осторонь цих складних дискусій. Ми хочемо висвітлити ще одну проблему проєкту основного нормативно-правового акта цивільного законодавства – це «консервування» обмеженого трактування правосуб'єктності людей з інвалідністю.

Правосуб'єктність поза увагою громадськості

На відміну від оновленого сімейного законодавства, що виправдано і цілком обґрунтовано розбурхало українське суспільство спробами закріпити патріархальну модель сімейного права, приправлену відверто гетеронормативними поглядами та шокуючим репродуктивним редукціонізмом, виклад норм щодо правового статусу людей з інвалідністю не привносить подібних шокуючих революційних або ж регресивних змін.

Але саме в цьому і полягає проблема – проєкт нового ЦК не привносить нічого, щоб змінити морально і ціннісно застаріле ставлення до людей з інвалідністю, зокрема із психосоціальною та інтелектуальною інвалідністю, як до безвільних об'єктів, а не суб'єктів права. Найбільше занепокоєння викликає зміст підрозділу «Фізичні особи» (Книга перша, Розділ II, Підрозділ 1), в якому викладений та нормалізований порядок обмеження, позбавлення та поновлення цивільної дієздатності людей з інвалідністю.

За офіційними даними Нацсоцслужби, в Україні у 2023 році було понад 27,7 тис. повнолітніх людей, позбавлених дієздатності та 1,4 тис. людей, дієздатність яких була обмежена. За 2024 рік у судах першої інстанції розглянули 14 628 справ про позбавлення дієздатності, 384 про обмеження дієздатності та лише 59 про поновлення дієздатності.

Серед людей, які потрапляють в інституції, щорічно 30–40 % – це люди, позбавлені дієздатності та дієздатність яких обмежена, тобто люди, яких позбавили вибору та примусово ізолювали.

Проєкт нового ЦК не пропонує жодних реальних змін для визнання правосуб'єктності та відновлення усієї повноти прав кількох десятків тисяч людей, а також уможлиблює подібну долю для ще не однієї тисячі людей з інвалідністю, серед яких можуть опинитися також і ветерани й ветеранки. На практиці для цих десятків тисяч людей збереження чинного підходу до правосуб'єктності лише на основі медичного діагнозу означає втрату права і можливості орендувати або придбати собі житло, мати власні кошти і можливість зняти їх зі своєї банківської карти, відмовитися від небажаних медичних призначень або операції, укласти або розірвати шлюб, та навіть захистити приватність свого листування або телефонної розмови.

Чому «увічнення» чинного режиму правосуб'єктності є неприйнятним для України

Згідно із Загальним коментарем №1 Комітету ООН з прав людей з інвалідністю, поняття правосуб'єктності передбачає два ключові і нерозривні між собою компоненти: здатність людини бути власником або носієм прав – правоздатність, та здатність діяти у правовій сфері – дієздатність. В українському законодавстві відбулася підміна поняття правосуб'єктності на поняття правоздатності – здатності мати цивільні права та обов'язки (стаття 25 чинного Цивільного Кодексу України), що і призвело до закріплення дискримінаційної практики повного або часткового позбавлення цивільної дієздатності судом.

Отже, якщо держава повністю або частково на підставі інвалідності зазіхає на можливості людей мати права (правоздатність) і/або користуватися правами (дієздатність), то фактично вона порушує таким чином право на правосуб'єктність людини.

Чинний Цивільний кодекс, укладений ще у 2003 році, успадкував інститут недієздатності від Цивільного кодексу УРСР (1963 р.). Статті 30 та 36-42 узаконюють дискримінаційну практику обмеження чи позбавлення правосуб'єктності виключно на підставі медичного діагнозу, зокрема висновку судово-медичної експертизи, та розглядають правосуб'єктність як набуту характеристику, а не таку, якою володіє кожна людина від народження. ЦК 2003 року також не передбачає жодних можливостей для підтримки людини з психосоціальною інвалідністю в ухваленні рішень, залишаючи ці процеси в повній юрисдикції опікуна/піклувальника або органу опіки та піклування. Водночас підтримка в ухваленні рішень як будь-яка форма допомоги чи сприяння задля здійснення людиною окремих етапів процесу ухвалення рішення є одним із ключових положень і важливою вимогою Статті 12 Конвенції ООН.

Тож трактування правосуб'єктності у чинному ЦК та наявні механізми її позбавлення або обмеження є прямим порушенням Статті 12 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, що закріплює право кожної людини на визнання її правосуб'єктності:

«Держави-учасниці підтверджують, що люди з інвалідністю, де б вони не знаходилися, мають право на визнання їхньої правосуб'єктності. Держави-учасниці визнають, що люди з інвалідністю мають правосуб'єктність на рівні з іншими в усіх аспектах життя».

Ба більше, практика позбавлення або обмеження дієздатності також суперечить національному законодавству України, а саме статтям 21, 24 та 55 Конституції України, які проголошують рівність у гідності, правах, свободі і доступі до судового захисту прав і свобод.

«Правосуб'єктність» у порядку денному євроінтеграційних процесів

Надією на якісні зміни у сфері визнання правосуб'єктності людей з інвалідністю став євроінтеграційний процес в Україні, оскільки питання відмови від інституту недієздатності стало частиною євроінтеграційних вимог. Зокрема, такі вимоги та рекомендації закладені в:

- нормах *acquis* ЄС і, важливим компонентом яких є Конвенція ООН про права людей з інвалідністю і її стаття 12 зокрема;
- програмі з допомоги Ukraine Facility, що передбачає проведення комплексу реформ деінституціоналізації, в межах яких відмова від інституту недієздатності та опіки є обов'язковою;
- звітах про розширення за 2023–2025 роки, що вимагають змін задля забезпечення права на незалежне життя для людей з інвалідністю.

Попри чіткі вимоги Єврокомісії, які частково були відображені у Стратегії деінституціоналізації, проєкт нового Цивільного кодексу повністю зберігає дискримінаційні положення щодо позбавлення або обмеження правосуб'єктності людей з психосоціальною інвалідністю на підставі медичного діагнозу. Статті 36.1–2, 42.1–3, 43.1–5, 44.1–4, 45.1–3, 46.1–2, 46.1–4 проєкту нового ЦК майже дослівно цитують статті 30.1–2, 36.1–3, 37.1–5, 38.1–4, 39.1–3, 40.1–2, 41.1–4 чинного ЦК, зміни торкнулися лише структури речень, але аж ніяк не їхнього змісту.

Проєкт нового ЦК навіть не створює правової бази для механізму підтриманого ухвалення рішень, впровадити який Україна зобов'язалася в межах Стратегії деінституціоналізації. В українському контексті без внесення змін до Цивільного кодексу та визнання невід'ємної

правосуб'єктності людей з інвалідністю підтримка в ухваленні рішень не матиме юридичної сили. Відмова держави визнати правосуб'єктність людей з інвалідністю та внести відповідні зміни до ЦК також несе загрозу для процесу деінституціоналізації. Без забезпечення можливості для кожної людини користуватися всім спектром прав незалежне життя в громадах, що, по суті, є щоденною реалізацією різноманітних прав, ухвалення рішень і здійснення виборів, є абсолютно неможливими. Відповідно неможливою залишається і відмова від інституцій та їх ліквідація в перспективі.

Замість реальних змін – мімікрія

Єдина зміна в частині визнання правосуб'єктності людей з інвалідністю – це передбачення можливості для людини, яка позбавлена дієздатності або дієздатність якої була обмежена, звертатися до органів опіки і піклування, органів правопорядку, суду, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування тощо за захистом своїх цивільних прав та/або правомірних інтересів, зокрема порушених піклувальниками або опікуном (статті 43 та 47), а також самостійно подавати заяву про поновлення дієздатності (стаття 48).

Фактично ці «нововведення» можуть створити видимість формального виконання положень Хартії основних прав Європейського Союзу про доступ до правосуддя (стаття 47) та інших документів, що наголошують на забезпеченні рівних можливостей звернення до суду. Однак без ефективної системи підтримки в ухваленні рішень та ліквідації практики тотального контролю з боку опікуна/піклувальника або органу опіки та піклування ці зміни залишатимуться лише на папері та жодним чином не створюватимуть простору й умов для захисту своїх інтересів людьми з психосоціальною інвалідністю.

Ще однією частиною цих «змін» є включення прокурора та Уповноваженого ВРУ з прав людини до списку суб'єктів, які можуть ініціювати процес поновлення цивільної дієздатності поданням відповідної заяви. Таке повноваження, що передбачає певний формат ведення випадків та значну витрату ресурсів, створює додатковий обсяг робіт для органів, які вже мають широкий спектр повноважень і юрисдикції. І є ризик підриву ефективності їхньої діяльності з огляду на суттєве збільшення навантаження.

Невтішний «вирок» для проєкту нового ЦК

Отже в частині забезпечення прав людей з інвалідністю проєкт нового ЦК хоч і не вводить нових дискримінаційних положень, але твердо закріплює наявні неприпустимі положення в частині обмеження правосуб'єктності і позбавлення цілого спектру прав на основі медичного діагнозу. Це зводить нанівець усі попередні зусилля держави у сфері деінституціоналізації, розбудови доступності, формування безбар'єрного суспільства, політики рівності та інклюзії. А вже збереження інституту недієздатності та опікунства унеможлиблює незалежне життя, зберігає бар'єри (зокрема правові та інституційні), узаконює нерівність та призводить до виключення десятків тисяч людей з інвалідністю із суспільного, культурного, економічного та політичного життя країни.

Цей документ підсвічує прикру ситуацію, змінити яку правозахисна спільнота в Україні намагалась десятиліттями: держава все ще бачить лише медичний діагноз, а не людину, і «здатність усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними», а не особистість і її інтереси за ними.

Fight For Right вкотре звертає увагу, що для України виконання євроінтеграційних зобов'язань у частині правового статусу людей з психосоціальною інвалідністю насамперед означає необхідність відмови від дискримінаційних положень у новому Цивільному кодексі України та практики позбавлення людини цивільної дієздатності на підставі психосоціальної чи інтелектуальної інвалідності. Ми наголошуємо на крайній необхідності переглянути цей законопроект та дослухатися до позицій громадськості, щоб зробити новий Цивільний кодекс прогресивним та таким, що відповідає міжнародним, зокрема євроінтеграційним зобов'язанням України. (<https://zmina.info/columns/rozbyt-nadiyi-proyekt-czyvilnogo-kodeksu-zberigaye-zastarili-pidhody-do-obmezhenya-pravogo-statusu-lyudej-z-invalidnistyu/>). – 2026. – 20.02).

Суперечливі положення нового Цивільного кодексу України стосовно сформованої судової практики щодо ЛГБТ

Матеріал на сайті «Судово-юридична газета»

Україна відхиляється від курсу на євроінтеграцію: які ще проблеми приховує новий Цивільний кодекс

Наразі на сайті Верховної Ради зареєстровано два проєкти нового Цивільного кодексу України. Один із них подано як альтернативний – із врахуванням правок, зокрема з проєкту виключили скандальну норму про можливість укладення шлюбу у 14 років.

Втім, навіть за той короткий час, що минув після реєстрації першого проєкту, правозахисники, юристи та журналісти вже встигли виявити низку правових прогалин. Окремі положення не лише викликають сумніви щодо їхньої відповідності чинному законодавству, а й суперечать іншим нормам цього ж документа.

І це ставить закономірне питання: чи йдеться про справді системний кодифікований акт цивільного права, який має стати фундаментом приватноправових відносин на десятиліття вперед? Чи про поспішно розпіарений документ, що потребує ретельного юридичного доопрацювання?

Чи гарантує проєкт ЦК України реальне право на індивідуальність

У статті 317 проєкту Цивільного кодексу України «Право на індивідуальність», йдеться, що

- Фізична особа має право на індивідуальність.
- Фізична особа має право на формування, збереження та зміну своєї індивідуальності з урахуванням особливостей біологічної, психічної, психологічної, соціальної, культурної, національної, релігійної, мовної та іншої самобутності, а також на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо це не суперечить Конституції України, цьому Кодексу та/або іншому закону, доброзвичайності.

- Дискримінація фізичної особи за ознаками індивідуальності (статтю, віком, станом здоров'я, ознакою раси, кольором шкіри, стилем одягу, зовнішністю, видом статури, особливостями будови тіла, наявністю ознак інвалідності, вагою, зростом, голосом, порушенням рухових функцій, манерою поведінки, політичними, релігійними та іншими переконаннями, етнічним, соціальним походженням, майновим станом тощо) заборонена.

Також ця стаття визначає, що не є дискримінацією фізичної особи за ознаками індивідуальності встановлення відмінностей, обмежень, привілей або вимог у відносинах, якщо вони об'єктивно обґрунтовані, розумні, переслідують легітимну мету, способи досягнення якої є належними та необхідними, зокрема:

- забезпечення охорони життя та здоров'я зазначеної фізичної особи або інших фізичних осіб, захист національної безпеки, громадського порядку, запобігання кримінальним правопорушенням, забезпечення охорони здоров'я населення та прав і свобод інших осіб;
- дотримання встановлених законом санітарно-гігієнічних або екологічних норм і правил;
- об'єктивна необхідність відповідності особистих якостей, навичок, вмінь, зокрема зовнішнього вигляду, фізичного стану, специфічним професійним вимогам, встановленим законом та/або договором, без якої належне виконання професійних, трудових, службових, військових та інших обов'язків є неможливим;
- захист вразливих груп населення, якщо це визначено законом та не спрямовано на приниження їхньої індивідуальності;
- захист доброзвичайності.

Зазначені відмінності, обмеження, привілеї або вимоги у відносинах повинні бути домірними до легітимної мети, яку вони переслідують, а їх встановлення не повинно призвести до повного нівелювання права фізичної особи на індивідуальність.

Фізична особа має право на захист від дискримінації за ознаками її індивідуальності, включаючи відшкодування, компенсацію шкоди.

Водночас, стаття 317 говорить, що кожна людина має право на власну індивідуальність і на вибір способів її прояву. На словах це виглядає як захист свободи, але на практиці можуть виникнути проблеми.

В цій же статті згадується і Конституція України, ... «також на вільний вибір форм та способів прояву своєї індивідуальності, якщо це не суперечить Конституції України, цьому Кодексу та/або іншому закону, доброзвичайності».

Саме категорія «доброзвичайності» викликає найбільше запитань. Вона не має чіткого законодавчого визначення, є оціночною та залежить від соціального контексту.

Доброзвичайність – це моральна якість, що означає пристойність, дотримання добрих звичаїв, етичність та чесність у поведінці. Це абстрактний іменник від «доброзвичайний», що характеризує людину як пристойну, нормальну та позитивну. Часто вживається в контексті опису високих моральних стандартів або характеристик людини.

Таким чином законодавці подають доброзвичайність як критерій, що розділяє «нормальне» та «ненормальне». Чому в Кодексі з'явилося таке оцінчне судження? Адже це не правова категорія, а немайнові права не можуть створювати юридичних наслідків.

Також стаття 317 проєкту ЦК України встановлює, що «не є дискримінацією... встановлення відмінностей, обмежень, привілеїв або вимог... якщо вони об'єктивно обґрунтовані, розумні, переслідують легітимну мету».

Тут є прихована проблема: такі формулювання залишають великий простір для тлумачення судом або суспільством, і на практиці це може використовуватися проти ЛГБТ.

Ось тут варто згадати Конституцію України, яка гарантує, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, за умови, що це не порушує прав і свобод інших людей. Водночас всі громадяни рівні перед законом, і ніхто не може отримувати привілеїв або зазнавати обмежень за ознаками раси, статі, релігії, політичних переконань, етнічного або соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови чи інших характеристик.

Тобто пункт 3 статті 317 проєкту Цивільного кодексу України суперечить положенням Конституції України.

Крім того, у книзі шостій, «Сімейне право», сім'я визначається як «природний та основний осередок суспільства», а шлюб – як сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у встановленому законом порядку. Це формулювання відповідає Конституції України, але новелою є те, що «фактичний сімейний союз», тобто спільне проживання без реєстрації шлюбу, пропонується визнавати лише між різностатевими особами. Таким чином, одностатеві пари позбавляються будь-якої юридичної можливості бути визнаними сім'єю.

Проєкт ЦК створює прірву між Україною та курсом на євроінтеграцію

У 2023 році на сайті Верховної Ради було зареєстровано законопроєкт «Про інститут реєстрованих партнерств», який підготовлено як нагальну і необхідну ініціативу для забезпечення прав і безпеки громадян. Станом на лютий 2026 року законопроєкт ще не прийнятий.

У пояснювальній записці до цього законопроєкту йдеться, що в Україні законодавче запровадження інституту партнерств мало відбутися ще у 2017 році. В рамках євроінтеграційних зобов'язань уряд України повинен був до II кварталу того року підготувати законопроєкт про реєстрацію цивільного партнерства для різностатевих та одностатевих пар. Ці плани були закріплені в Національній стратегії у сфері прав людини до 2020 року та у Розпорядженні Кабміну № 393-р від 23 листопада 2015 року.

Однак законопроєкт не було ухвалено в установлені строки, і питання перенесли до нової Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої 24 березня 2021 року. У межах реалізації

цієї стратегії був затверджений План дій на 2021–2023 роки, де передбачалося впровадження інституту зареєстрованого цивільного партнерства до кінця 2023 року.

3 червня 2022 року на сайті Президента України було опубліковано петицію з проханням надати законодавчу можливість реєстрації партнерств для осіб однієї статі (№ 22/144562-еп), яка вже 9 липня 2022 року набрала необхідні 25 тисяч голосів.

За даними ЗМІ, майже тридцять правозахисних організацій підписались під відкритою заявою про неприйнятність ухвалення оновленого Цивільного кодексу України у цій редакції, оскільки він суперечить Європейській конвенції з прав людини та практиці ЄСПЛ, а також порушує зобов'язання України, які вона взяла на себе в межах вступу до ЄС.

«Найбільше занепокоєння викликають положення, які унеможливають визнання судом факту існування сімейних відносин між людьми однієї статі. Це перекреслює вже сформовану судову практику з цього питання і закриває єдиний юридичний шлях, який дозволяє партнер(к) ам хоч якось захистити свої права в окремих випадках», – йдеться в заяві.

Україна взяла курс на євроінтеграцію, але прийняття нового проекту Цивільного кодексу може відкинути її на роки назад. Оскільки це суперечить вже існуючій судовій практиці в Україні щодо ЛГБТ.

Як писала «Судово-юридична газета», у червні 2025 року Деснянський районний суд м. Києва ухвалив безпрецедентне рішення, у якому вперше в Україні визнав факт фактичних шлюбних відносин між двома чоловіками. Суд дійшов висновку, що пара, яка проживає разом довгий час та веде спільне сімейне господарство, має всі ознаки сім'ї незважаючи на те, що законом шлюб визначений лише як союз жінки й чоловіка.

Це рішення показує, що українські суди вже готові визнавати сімейні відносини одностатевих пар на підставі фактичного спільного життя, навіть без прямого законодавчого механізму. Прийняття нового проекту Цивільного кодексу, який виключає ЛГБТ із інституту сім'ї, ігнорує цю судову практику та ставить права таких осіб у невизначене становище. Тому положення про сім'ю та шлюб у проекті слід переглянути та привести у відповідність із принципами рівності й сучасною судовою практикою. (<https://sud.ua/uk/news/publication/353937-ukraina-otklonyaetsya-ot-kursa-na-evrointegratsiyu-kakie-escho-problemy-skryvaet-novyy-grazhdanskiy-kodeks>). – 2026. – 20.02).

Ризики для неповнолітніх в оновленому сімейному законодавстві та пов'язані з ним суперечності з чинним Кримінальним кодексом

Матеріал на сайті «Українська Гельсінська спілка з прав людини»

Проект нового Цивільного кодексу: чому норма про шлюб з 14 років викликає занепокоєння

У Верховній Раді зареєстрували проект нового Цивільного кодексу України, який передбачає оновлення сімейного законодавства. Найбільший резонанс у суспільстві викликала норма про можливість укладення шлюбу з 14 років. Правозахисники закликають виключити небезпечні положення з документа.

Про ризики таких новел – розповіла Аксана Філіпішина, керівниця аналітичного відділу Української Гельсінської спілки з прав людини.

Що пропонують депутати

Законопроект зберігає загальний шлюбний вік на рівні 18 років, однак пропонує виняток: у «особливих випадках» за рішенням суду дозволити реєструвати шлюб з 14 років. Однією з прямо названих умов є вагітність неповнолітньої або народження нею дитини.

Також передбачені варіанти оформлення стосунків для осіб, які досягли 16 років – знову ж таки за рішенням суду та «якщо це відповідає інтересам неповнолітньої особи».

Автори наголошують, що це не зниження шлюбного віку загалом, а лише виняток. Проте експерти вказують на небезпечні правові наслідки таких норм.

Історичний контекст

«Я охарактеризувала цю законодавчу ініціативу як відступ до радянських підходів у створенні сім'ї і взагалі побудови шлюбних відносин – попри наш проєвропейський вектор і наше зобов'язання перед міжнародною спільнотою», – заявила в ефірі телеканалу Київ24 Аксана Філіпішина.

За її словами, при розробці законопроекту не було приділено достатньої уваги міжнародному досвіду, міжнародним стандартам та євроінтеграційним зобов'язанням України.

До березня 2012 року в Сімейному кодексі України існували норми про шлюбний вік дівчат у 17 років та можливість у виняткових випадках знизити його до 14 років. Ці норми було змінено на вимогу Комітету ООН з прав дитини після звітування України у 2011 році – встановлено загальний шлюбний вік у 18 років та винятки у 16 років.

Колізія з Кримінальним кодексом

Один з аспектів законопроекту – його невідповідність чинному Кримінальному кодексу України.

«Не пропонується змін у Кримінальний кодекс, а саме розділ другий – злочини проти статевої свободи і статевої недоторканості особи. За статтями 151–156 Кримінального кодексу передбачена кримінальна відповідальність за посягання на статеву свободу і недоторканість особи, яка не досягла віку 16 років», – пояснює Аксана Філіпішина.

«Якщо дитина народжує у 14 років, це означає, що статевий контакт відбувся ще у віці 13 років», – наголошує експертка.

У зв'язку з цим виникає питання про можливу колізію: чи може дозвіл на шлюб у 14 років фактично унеможливити притягнення до відповідальності за злочини проти дитини?

Правові пастки для юних матерів

Експерти попереджають про серйозні правові наслідки для неповнолітніх, які укладуть шлюб у такому віці.

Майнові зобов'язання

Після укладення шлюбу виникають взаємні права і обов'язки у подружжя, включно з майновими. Якщо один з подружжя, наприклад, взяв борг і не повернув, зобов'язання з погашення боргу рівною мірою покладається на обох – незалежно від того, розірваний шлюб чи ні.

«Припустимо, дорослий чоловік під час шлюбу без відома дружини взяв в борг у свого товариша кошти і не повернув. Навіть у випадку розлучення такий борг вважається спільним боргом подружжя», – пояснює аналітикиня.

Втрата батьківських прав

Проект Цивільного кодексу зберігає норму: у разі спору між батьками щодо місця проживання дитини, дитина не може бути передана тому з батьків, хто не має самостійного доходу.

«Чотирнадцятирічна дівчина, навіть п'ятнадцятирічна, чи буде мати свій самостійний дохід у разі, коли вона в тринадцять завагітніла, в чотирнадцять народила і потім цей шлюб розірвався?» – запитує експертка.

Відповідь очевидна: ні. Це практично гарантовано позбавлення в майбутньому такої юної матері права на проживання зі своєю дитиною у разі розлучення.

Повна цивільна дієздатність

Укладання шлюбу в такому віці автоматично надає особі повну цивільну дієздатність. Відбувається «юридичний розрив» стосовно прав і обов'язків батьків такої дівчини.

«Вона автоматом стає особою дорослою, з повною цивільною дієздатністю, яка має повною мірою відповідати за всі свої дії. І розірвання шлюбу, визнання його недійсним чи фіктивним, не тягне повернення такої дівчини до статусу неповно дієздатної особи», – зазначає Філіпішина.

Виходить, що 14–16-річна дівчина після розлучення залишається з повною цивільною дієздатністю, можливо без дитини на руках і з боргами.

Питання репродуктивного здоров'я та насильства

Експертка звертає увагу на ризики для здоров'я: «Разова рання вагітність – це одне, а стабільне сексуальне життя в шлюбних відносинах з усіма наслідками вагітностей, абортів і таке інше – це зовсім інше».

Не менш важливою є проблема домашнього насильства. Як зазначає Філіпішина, існує великий сумнів, що хтось буде пильнувати 14-річну дружину від усіх проявів домашнього насильства:

- економічного – через її матеріальну залежність від чоловіка
- фізичного – через слабкий фізичний розвиток
- психологічного – через недостатній психічний розвиток
- сексуального – виникають питання щодо добровільності регулярного сексуального життя

у 14 років в шлюбі з повнолітньою особою

Чи здатні судді оцінити готовність дитини?

Законопроект передбачає, що рішення про дозвіл на шлюб прийматиме суд. Однак виникає питання: чи спроможні судді об'єктивно оцінити психофізичний розвиток дитини?

«Психофізичний розвиток для кожної особистості є індивідуальним», – пояснює експертка. – «Діти дійсно різні за своїм рівнем розвитку, але віддавати на відкуп судді суб'єктивно оцінювати здатність дитини до створення повноцінних шлюбних відносин теж викликає занепокоєння.»

В Україні не діють професійні сімейні суди. Незрозуміло, чи будуть при вирішенні таких питань призначатися психологічні експертизи для визначення, чи усвідомлює дитина всі наслідки укладання шлюбу.

Аргументи про те, що такі шлюби будуть «у виняткових випадках і лише через суд», на думку експертки, не знімають занепокоєння щодо можливих наслідків.

Що радять правозахисники

Аксана Філіпішина наголошує: незалежно від того, це масові випадки чи поодинокі, йдеться насамперед про право людини, про право дитини та необхідність забезпечити належний захист цих прав.

Проект нового Цивільного кодексу містить багато інших положень, які потребують ретельного аналізу на предмет відповідності міжнародним стандартам та євроінтеграційним зобов'язанням України.

«Я б радила цю норму виключити і не наражати дітей на ризики», – резюмує Філіпішина.

Правозахисниця висловлює сподівання на подальше обговорення законопроекту з урахуванням міжнародних зобов'язань України та виключення найбільш проблемних положень.

Нагадаємо, що подібна норма вже діяла в Україні з 2004 по 2012 роки. Міжнародні зобов'язання України вимагали її скасування. Повернення до цієї практики суперечить курсу на європейську інтеграцію та міжнародним стандартам захисту прав дитини. (<https://www.helsinki.org.ua/articles/proiekt-novoho-tyvilnoho-kodeksu-chomu-norma-pro-shliub-z-14-rokiv-vyklykaie-zanepokoennia/>). – 2026. – 06.02).

ГУМАНІТАРНА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА

Моніторингове дослідження рівня поінформованості учасників освітнього процесу щодо євроінтеграції

Матеріал на сайті ZN.UA

Автор: Руслан Гурак, Голова Державної служба якості освіти України.

Євроінтеграція в освіті очима 190 тисяч учителів, батьків і управлінців

Результати дослідження

Україна інтегрується в європейський освітній простір, і цей процес впливає на логіку та зміст реформ у галузі освіти – зокрема на управлінські підходи, освітні стандарти та організацію навчання.

Державним інституціям, відповідальним за якість освіти, важливо розуміти не лише рівень загальної підтримки європейського курсу. Ключові питання – наскільки цей курс є зрозумілим і відчутним для тих, хто щодня працює й навчається в системі освіти, та чи стають зміни частиною повсякденної освітньої практики.

Саме з цією метою 2025/2026 навчального року Державна служба якості освіти України провела моніторингове дослідження рівня поінформованості учасників освітнього процесу щодо європейської інтеграції країни. Воно охопило всі рівні освіти – від дошкільної до вищої – й усі ключові групи, що формують освітнє середовище: керівників закладів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти та їхніх батьків.

В опитуванні взяли участь понад 190 тисяч респондентів із різних регіонів України, міської та сільської місцевості. Такий масштаб дає змогу говорити не про окремі думки, а про загальні тенденції – з їхніми відмінностями, суперечностями та зонами невизначеності. Це унікальна можливість побачити не декларативні гасла, а живі настрої всередині освітнього середовища. Отримані результати демонструють високий рівень підтримки європейського вектора розвитку України, але водночас – чіткий запит на те, аби цей вибір був відчутним у повсякденному освітньому досвіді.

Дослідження дало відповіді на кілька важливих питань.

Чи підтримують учасники освітнього процесу євроінтеграцію?

Дослідження засвідчило: в усіх групах переважає позитивне ставлення до європейської інтеграції, а відверто критичних оцінок небагато. Водночас ставлення різниться в різних групах.

Показники для педагогічних працівників і батьків наведено у вигляді усереднених значень. У дослідженні відповіді цих груп різняться залежно від рівня освіти, на якому працюють вони або навчаються їхні діти. Детальні відмінності між підгрупами подано в тексті статті.

Найвищу підтримку євроінтеграції демонструють керівники закладів освіти – група, яка безпосередньо працює з освітніми політиками, стандартами та управлінськими рішеннями. Близько 80 % підтримують євроінтеграцію для розвитку сучасної освіти. Для них європейський курс найчастіше пов'язаний із питаннями якості освіти, управління та інституційного розвитку.

Серед педагогічних працівників рівень підтримки європейського вектора не є однорідним. Найвищі показники зафіксовано серед викладачів закладів фахової передвищої, професійно-технічної та вищої освіти – євроінтеграцію підтримують 74 %, 71 і 82 % викладачів відповідно. Для них європейська інтеграція тісніше пов'язана з академічною мобільністю, міжнародними проєктами та професійним розвитком. Так само багато прихильників євроінтеграції серед учителів шкіл – 74 %. Водночас серед педагогів дошкільної освіти частка тих, хто вважає євроінтеграцію важливою, менша – 64 %. Вочевидь, це пояснюється тим, що на цих рівнях європейський вимір реформ менш безпосередньо відчутний у щоденній освітній практиці й потребує додаткового пояснення та методичної підтримки.

Натомість серед батьків картина інша. Відмінності у відповідях батьків пов'язані з тим, як вони співвідносять європейську інтеграцію з освітніми перспективами своїх дітей. Найвищий рівень підтримки зафіксовано серед батьків вихованців дошкільних закладів та здобувачів професійно-технічної освіти – відповідно 63 і 65 %. У першому випадку європейський вектор сприймають як орієнтир на безпеку, якість середовища та сучасні підходи до розвитку дитини. У другому – як цілком прикладну можливість: підвищення шансів на працевлаштування, мобільність і конкурентоспроможність на ринку праці.

Водночас серед батьків школярів підтримка європейської інтеграції дещо нижча – майже 59 %. Саме на етапі загальної середньої освіти батьки найчастіше стикаються з практичними труднощами впровадження реформ. Це робить європейський вектор менш абстрактною цінністю та суперечливішим повсякденним досвідом, що й відображається у відповідях.

Найбільшої уваги потребує частка респондентів, які зайняли нейтральну позицію щодо європейського вектора освіти. Серед батьків здобувачів освіти таких – третина. Вони не заперечують європейського курсу, але очікують чіткого розуміння того, як він вплине на зміни в якості освіти. Робота з цією аудиторією потребує не гасел, а пояснень, діалогу та живих прикладів того, як європейські цінності працюють у щоденному досвіді. І саме тут освіта має найбільший потенціал впливу.

Водночас на всіх рівнях освіти залишається частка тих хто вважає євроінтеграцію освіти малозначущою або неважливою.

Отже, результати дослідження засвідчують важливий нюанс: європейський курс у системі освіти загалом підтримують, однак ступінь його усвідомлення та «проживання» різний.

Про Європу «загалом» і Європу в класі

Дослідження показує важливу річ: ідею ознайомлення дітей та молоді з Європейським Союзом і європейськими цінностями загалом підтримують. Але за цією підтримкою – дуже різні уявлення про те, навіщо це потрібно і як має працювати в реальному навчанні.

Для керівників закладів освіти європейський вимір – частина довгої стратегії. Вони вбачають у ньому інструмент формування громадянських компетентностей, відповідальності та орієнтації на сучасні стандарти. У цій групі Європа – не абстракція, а рамка, в якій вибудовується освітня політика.

Для батьків картина значно менш чітка. Більшість не заперечує важливості європейських цінностей, але для багатьох батьків Європа в освіті залишається правильною ідеєю без чіткого щоденного наповнення.

Педагоги опиняються між цими двома підходами. Європейська тематика вже присутня в освітньому процесі – у проєктах, окремих заняттях, ініціативах. Але найчастіше вона живе фрагментами, залежить від особистої мотивації вчителя й рідко складається в цілісну систему.

У підсумку дослідження фіксує не брак підтримки, а брак спільного розуміння. Європейські цінності в освіті визнають, але не завжди знають, як перетворити їх на щоденну практику.

Що респонденти вважають головною користю європейської інтеграції для освіти?

Оцінюючи європейську інтеграцію, учасники освітнього процесу говорять не лише про підтримку курсу, а й про те, яку практичну користь він може принести освіті. І тут знову проявляються суттєві відмінності між групами.

Для керівників закладів освіти та педагогічних працівників європейська інтеграція передусім асоціюється з підвищенням якості освіти, оновленням стандартів і управлінських підходів, а також із ширшими можливостями професійного розвитку. Саме ці групи найчастіше говорять про впровадження сучасних освітніх практик, академічну мобільність і залучення до міжнародних проєктів як ключові переваги євроінтеграції.

Здобувачі освіти значно частіше пов'язують європейський вектор із можливостями для продовження навчання, визнанням дипломів та перспективами працевлаштування. Для них

євроінтеграція має насамперед прикладний вимір – як ресурс для особистої освітньої та професійної мобільності.

Натомість батьки здебільшого оцінюють користь європейської інтеграції крізь призму безпеки, якості освітнього середовища та майбутніх шансів для дітей. Для цієї групи важливими є не стільки політики чи формальні реформи, скільки відчутні зміни: сучасні умови навчання, зрозумілі правила та стабільні перспективи.

Водночас показово, що для частини респондентів у всіх групах користь європейської інтеграції залишається нечітко сформульованою. Це ще раз підкреслює: попит на європейський вектор в освіті супроводжується запитом на пояснення – як саме цей курс трансформується в конкретні освітні результати.

Що стоїть за цифрами

Освітні реформи, пов'язані з європейською інтеграцією, неможливі без підтримки та розуміння на всіх рівнях – від управлінців і педагогів до здобувачів освіти та батьків. Формальна згода з європейським курсом не гарантує його реалізації, якщо зміст і логіка змін залишаються незрозумілими для тих, хто щодня працює й навчається в освітній системі.

Саме тому трансформація освіти потребує не лише нових стандартів і рішень «згори», а й системної роботи з поясненням, залученням і підтримкою всіх учасників освітнього процесу. Без цього жодна реформа не стане стійкою. (<https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jevrointehratsija-v-osviti-ochima-190-tisjach-uchiteliv-batkiv-i-upravlintsiv.html>). – 2026. – 04.02).

Європейські підходи до визначення суб'єктів у сфері клінічних досліджень

Матеріал на сайті «Європейська Бізнес Асоціація»

Асоціація вітає рішення МОЗ відкликати проєкт змін до Наказу № 690 та підтвердження незмінності євроінтеграційного курсу держави у сфері клінічних досліджень

Європейська Бізнес Асоціація позитивно оцінює рішення Міністерства охорони здоров'я України відкликати проєкт змін до Наказу № 690, який передбачав обмеження участі у клінічних дослідженнях виключно університетськими клініками та клінічними базами. Це рішення є важливим кроком для збереження сталого розвитку галузі, забезпечення рівних можливостей для закладів охорони здоров'я різних форм власності та подальшої гармонізації українського регуляторного середовища з вимогами Європейського Союзу.

Питання відповідності запропонованих змін європейським практикам та потенційних ризиків для залучення інвестицій у галузь стало ключовою темою обговорення під час зустрічі Правління Підкомітету клінічних досліджень ЕВА з Міністром охорони здоров'я Віктором Ляшком 5 лютого, а також у межах діалогу 10 лютого з новопризначеним директором Державного експертного центру МОЗ Едемом Адамановим. У ході цих дискусій та у публічних комунікаціях ЕВА послідовно наголошувала на неприйнятності таких обмежень і їх потенційному негативному впливі на привабливість України для міжнародних спонсорів і проведенні досліджень.

Запропоновані зміни фактично передбачали адміністративне звуження переліку закладів охорони здоров'я, які можуть бути місцями проведення клінічних досліджень, виходячи з формального статусу чи підпорядкування, а не з їх реальної спроможності відповідати вимогам належної клінічної практики (GCP). Такий підхід не відповідає логіці ICH GCP (E6 R2/R3) та Регламенту ЄС № 536/2014, згідно з якими критерії спроможності дослідницького центру визначаються функціональними показниками: системою якості, належною інфраструктурою, кваліфікацією персоналу, історією інспекцій та практичним досвідом участі у дослідженнях.

ЕВА висловлює вдячність Міністерству охорони здоров'я України та Державному експертному центру за відкритість до професійного діалогу, конструктивний підхід і готовність враховувати аргументовану позицію бізнес-спільноти та експертного середовища. Прийняте рішення підтверджує відданість держави принципам прозорості, рівного доступу та відповідності міжнародним стандартам у сфері клінічних досліджень лікарських засобів.

Обговорення проєкту змін до Наказу № 690 також продемонструвало високий рівень консолідації галузі клінічних досліджень. Професійні асоціації, які представляють інтереси дослідників, закладів охорони здоров'я різних форм власності, сервісних компаній та експертних спільнот, виступили узгоджено, сформувавши обґрунтовану позицію щодо необхідності збереження відкритої та конкурентної системи клінічних досліджень в Україні.

Підкомітет клінічних досліджень ЕВА, який представляє інтереси міжнародних і локальних спонсорів, контрактних дослідницьких організацій, логістичних операторів та інших компаній, що забезпечують проведення досліджень, доклав значних зусиль у донесенні до МОЗ і ДЕЦ та інших учасників дискусії міжнародних вимог, принципів GCP та глобальних підходів до організації клінічних досліджень та критичної важливості їх дотримуватися в Україні.

Позиція ЕВА формувалася у тісній взаємодії з широким колом стейкхолдерів – пацієнтськими організаціями, народними депутатами України, Радою бізнес-омбудсмена, партнерськими асоціаціями та експертними спільнотами. Асоціація щиро дякує всім партнерам за координацію, професійність і підтримку, які стали ключовими для досягнення спільного результату.

Європейська Бізнес Асоціація й надалі відстоюватиме інтереси галузі, сприятиме гармонізації регуляторного середовища з європейськими підходами та працюватиме над збереженням і посиленням позицій України як надійного, прогнозованого та відповідального партнера у сфері клінічних досліджень. Ми продовжимо підтримувати прозорий і регулярний діалог із державними органами, розвивати експертну взаємодію та сприяти формуванню сталих партнерських відносин між бізнесом, державою та професійною спільнотою.

Так само згуртовано, як галузь об'єдналася для врегулювання питання щодо Наказу № 690, необхідно працювати й надалі – вже задля системного розвитку клінічних досліджень в Україні. Лише спільними зусиллями держави та професійної спільноти можна забезпечити сталі позитивні зміни, підвищити інвестиційну привабливість країни та розширити доступ пацієнтів до інноваційних методів лікування. (<https://eba.com.ua/yevropejska-biznes-asotsiatsiya-vitayerishennya-moz-ukrayiny-vidklykaty-proyekt-zmin-do-nakazu-690-ta-pidtvverdzhennya-nezminnosti-yevrointegratsijnogo-kursu-derzhavy-u-sferi-klinichnyh-doslidzhen/>). – 2026. – 26.02).

Питання ТОТ та ВПО в переговорах з ЄС щодо євроінтеграції

Матеріал на сайті «Центр прав людини ZMINA»

Автор: Діана Депутат, аналітикиня Центру прав людини ZMINA для «Європейської правди».

Євроінтеграція для всіх українців: як включити питання окупації та ВПО до переговорів з ЄС

Політика розширення ЄС має усталені правила, критерії вступу, процедури фінансової допомоги та темпи ведення переговорів. Але війна Росії проти України вже змусила переглядати ці правила. Зокрема, ЄС мусить врахувати фактор, з яким він ще не стикався в такому масштабі: мільйони внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), тривалу окупацію значної частини території, воєнні злочини та масові порушення прав людини.

Важливо зазначити відверто: ЄС не має готової «інструкції» для України.

Тобто там наразі немає єдиної відповіді на питання, як у процесі вступу до ЄС урахувати інтереси людей, які найбільше постраждали від російської агресії, і водночас не перетворити ці теми на інструмент політичного тиску на Україну. Проте це не означає, що питання внутрішнього переміщення та окупації можуть залишатися поза євроінтеграційною рамкою.

У першому комплексному аналітичному дослідженні Центру прав людини ZMINA, присвяченому цій темі, його автори спробували окреслити, як збалансувати два завдання: забезпечити реальне врахування інтересів людей, які постраждали від агресії РФ, а разом з тим – не допустити, щоб тема їхнього захисту перетворилася на інструмент політичного тиску чи блокування переговорів з ЄС.

Йдеться про три ключові питання: які права ВПО та мешканців тимчасово окупованих територій (далі – ТОТ) уже інтегровані в переговорний процес; який постконфліктний досвід Євросоюзу може бути релевантним для України; як системно внести проблеми окупації та внутрішнього переміщення до порядку денного переговорів Україна – ЄС.

ВПО та жителі ТОТ у контексті євроінтеграції

Формально переговорна рамка України є типовою – такою самою, як для інших країн-кандидатів (наприклад, Північної Македонії, Албанії, Молдови).

Окремого розділу про окупацію чи внутрішнє переміщення в ній немає. Але це не означає, що ці теми не можуть і не мають бути інтегровані в наявні переговорні кластери – передусім у розділи 23 («Судова влада та фундаментальні права») і 24 («Юстиція, свобода, безпека»).

Єврокомісія вже поступово розширює фокус уваги. У щорічних звітах у межах пакета розширення дедалі більше згадок про становище ВПО та мешканців тимчасово окупованих територій.

Зокрема, у звіті за 2024 рік з'явилися зауваження щодо недостатнього фінансування соціальних послуг для ВПО, проблем з повторною реєстрацією ВПО для отримання допомоги та дотриманням зобов'язань із забезпечення житлом, а також вимога щодо впровадження стратегії відновлення влади та реінтеграції населення на ТОТ України.

У звіті за 2025 рік постали вимоги до України приділити більше уваги правам громадян, яких змусили прийняти російське громадянство (особливо дітям, народженим під час окупації), забезпечувати якісну освіту для дітей поблизу лінії фронту.

Тобто питання присутнє, але поки що фрагментарно.

Навіть у програмі Ukraine Facility на 50 млрд євро (2024–2027 роки) питання ВПО враховано лише частково: йдеться про створення умов для повернення людей та зміцнення систем соціального захисту, але без комплексного підходу до проблем окупації.

У Дорожній карті з верховенства права увага також обмежена: соціальні послуги, стратегія з прав людини, інформаційна реінтеграція. Водночас поза рамкою залишаються питання впровадження люстраційних політик, адміністративна процедура врахування відомостей з документів, виданих окупаційною владою (щодо народження, смерті, реєстрації, розірвання шлюбу), механізм використання інформації з документів, виданих на ТОТ України, тощо.

Можна констатувати, що багато проблем, пов'язаних із захистом прав ВПО та жителів ТОТ України, поки залишаються поза євроінтеграційним процесом. Але потреба їхнього включення досить велика, і відтермінування врегулювання цього питання може призвести до вповільнення переговорного процесу в майбутньому.

Чого вчить досвід інших країн?

Жодна попередня хвиля розширення ЄС не мала окремого «постконфліктного треку». Але питання війни завжди впливали на переговори.

Це відбувалося через посилення вимог у сфері верховенства права й прав людини, регіональної співпраці, переслідування за скоєння воєнних злочинів, повернення біженців тощо.

Наприклад, Хорватія показала, як євроінтеграція може стати інструментом для перехідного правосуддя. ЄС вимагав від країни не лише проведення формальних реформ судової системи, а

й співпраці з Міжнародним кримінальним трибуналом щодо колишньої Югославії та розвитку механізму національного переслідування за воєнні злочини.

У випадку Молдови окрема переговорна рамка для Придністров'я відсутня, проте ця тема регулярно з'являється у звітах Єврокомісії. Політичні дискусії охоплюють різні сценарії щодо вступу Молдови, але ЄС не розглядає тимчасової окупації регіону як перешкоди для членства.

Кіпр є єдиним прикладом держави, яка вступила до ЄС, не контролюючи повністю свою територію.

У 1999 році Європейська рада підкреслила, що політичне врегулювання між Кіпром і Туреччиною бажане, але його відсутність не може автоматично блокувати вступ.

Ситуація з Кіпром відрізняється від української тим, що масштаб загроз був менший, бойові дії давно припинилися (у 1974 році), а країна вступила до ЄС лише 2004 року. Цей кейс демонструє, що тимчасова окупація території не обов'язково блокує членство в Союзі.

Що стосується Грузії, то політика подолання наслідків агресії РФ не виділялася як окремий напрям, а розглядалась як складник належного врядування. ЄС відстежував виконання програм з розселення ВПО, доступ до соціальних послуг і житла, а також захист прав людей, що залишилися в окупованих регіонах.

Висновок для України очевидний: створювати окремий переговорний трек щодо наслідків агресії недоцільно. Але ще більшою помилкою було б відкласти ці питання на «після перемоги».

Три інструменти для розв'язання проблеми

Як інтегрувати питання окупації в переговорний процес із ЄС?

По-перше, забезпечити системне врахування пріоритетів із захисту прав ВПО й жителів ТОТ України на рівні Дорожньої карти з питань верховенства права та на рівні внутрішніх рішень і державних політик.

Ці документи мають містити конкретні орієнтири прогресу щодо змін у доступі до соціальних послуг, медичної допомоги, пенсійного забезпечення, освіти, компенсації за втрату майна, документування злочинів тощо.

По-друге, згадані документи мають відповідати глобальним інструментам ЄС у сферах верховенства права, прав людини, демократії та перехідного правосуддя.

Такий підхід дає можливість об'єктивніше оцінювати реальний стан дотримання прав ВПО та жителів ТОТ України й розв'язувати виявлені проблеми без створення окремого переговорного треку.

У цьому питанні актуальними для України є мандат Спеціального представника Європейського Союзу з прав людини, який реалізує його глобальну стратегію у сфері верховенства права, демократії і прав людини, а також Європейська мережа національних правозахисних інституцій (ENNHRI).

По-третє, треба створити платформу «EU – UA Права людини» для взаємодії та співпраці між Уповноваженим Верховної ради України з прав людини, провідними національними правозахисними організаціями та інституціями ЄС.

Її основне завдання – забезпечити інтеграцію українського правозахисного сектора до європейських процесів, регулярно й об'єктивно інформування партнерів про стан дотримання прав людини, а також формування спільних підходів і рішень до виявлених проблем. Очікуваний результат: сталість, прогнозованість і проактивність у сфері прав людини та мінімізація ризиків політизації або використання правозахисної тематики як інструмента тиску в переговорному процесі.

Саме тому оптимальна модель внесення проблем внутрішнього переміщення та тимчасової окупації до євроінтеграційної адженди має відбуватися на основі двох підходів:

- перший – це системне врахування пріоритетів у наявних переговорних інструментах і нинішніх глобальних інструментів та стратегій ЄС;

- другий – постійний інституційний діалог через «EU – UA Права людини».

Це дозволить тримати тему в центрі уваги без створення окремого переговорного треку.

А відповідно – забезпечить можливість уникнути необґрунтованого політичного блокування.

Отже, євроінтеграція для України – це не лише технічне узгодження законодавства з правом ЄС, а й інструмент внутрішньої трансформації під час війни. Якщо інтереси мільйонів ВПО та мешканців окупованих територій не будуть ураховані в переговорах, це створить ризики і для соціальної стабільності, і для самого процесу вступу.

Тимчасова окупація не блокує членства автоматично, але від того, як Україна вже зараз вибудує механізми захисту прав своїх громадян, залежатимуть і темп переговорів, і довіра партнерів. (<https://zmina.info/columns/evrointegraciya-dlya-vsikh-ukrayinciv-yak-vklyuchytu-pytannya-okupacziyi-ta-vpo-do-peregovoriv-z-yes/>). – 2026. – 26.02).

ЗАРУБІЖНІ ЗМІ ПРО ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Politico: ЄС готує безпрецедентний п'ятикроковий план вступу України до блоку в 2027 році

Матеріал на сайті «LIGA.net»

Автор: Оксана Житнюк, старша редакторка новин LIGA.net.

Європейський Союз розробляє «безпрецедентний» план, який може надати Україні часткове членство в блоці вже у 2027 році, оскільки Брюссель намагається зміцнити позиції Києва в Європі й віддалити його від Москви. Про це пише Politico, посилаючись на п'ятьох неназваних дипломатів, які представляють різні країни ЄС, трьох посадовців блоку і двох українських чиновників.

План передбачає, що Україна отримає місце за столом ЄС, перш ніж проводити реформи, необхідні для отримання повноцінних привілеїв членства.

За словами одного чиновника ЄС і двох європейських дипломатів, ідею неофіційно назвали «зворотним розширенням», оскільки вона фактично вводить країни до блоку на початку процесу виконання критеріїв членства, а не наприкінці.

Politico визначило п'ять кроків плану, що дозволить Україні отримати часткове членство в блоці у 2027-му.

Крок 1: Підготуйте Україну

ЄС «випереджає» заявку України на членство. Це передбачає надання Києву неформальних рекомендацій щодо кластерів – юридичних кроків на шляху до членства.

Блок уже надав Україні детальну інформацію щодо трьох із шести переговорних кластерів. На неформальній зустрічі міністрів європейських справ на Кіпрі в березні ЄС хоче надати українській делегації детальну інформацію щодо інших трьох.

Але, як заявили співрозмовники Politico, «скорочених шляхів до реформ не буде».

«Членство в ЄС приносить переваги лише за умови трансформації через процес розширення – це справжня суперсила членства в ЄС», – сказав один із чиновників блоку.

Крок 2: Створіть спрощену форму членства в ЄС

Уряди ЄС розпитали президентку Єврокомісії Урсулу фон дер Ляен про зусилля для виходу з глухого кута щодо залучення нових країн до блоку на зустрічі в Брюсселі, повідомили дипломати, які брали участь в обговоренні або були ознайомлені з його змістом.

За їхніми словами, вона виклала низку варіантів і моделей, зокрема ідею «зворотного розширення».

«Це було б своєрідним перекалібруванням процесу – ви приєднуєтеся, а потім вам поступово надаються права й обов'язки», – сказав чиновник ЄС, знайомий зі змістом дискусії.

Ідея полягає не в тому, щоб знизити планку, а в тому, щоб створити політично потужне послання для країн, чий вступ затримується через війну чи опір з боку таких столиць як Будапешт – не лише України, а й Молдови та Албанії.

Крок 3: Дочекайтеся відходу Орбана

Проблема для перспектив членства України полягає в тому, щоб залучити всіх 27 країн-членів, оскільки будь-яке рішення про розширення блоку вимагає одноставної підтримки. Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан виступає рішуче проти цього.

Але Комісія та столиці ЄС зосереджені на виборах в Угорщині у квітні 2026 року, а також працюють над способами обійти вето Орбана.

Водночас жоден з чиновників, з якими спілкувалися журналісти Politico, не вважає, що Орбан змінить свою думку до виборів.

Кілька чиновників ЄС висловили сподівання, що якщо Орбан програє вибори, його суперник Петер Мадяр, консервативний лідер опозиційної партії Тиса, може змінити тактику щодо України, враховуючи, що минулого року він пообіцяв винести це питання на референдум. Але якщо Орбана переоберуть, в хід піде четвертий крок.

Крок 4: Розіграйте карту Трампа

Хоча позиція Орбана щодо України в ЄС виглядає непохитною, є одна людина, яка, на думку європейських лідерів, може змінити його думку: президент США Дональд Трамп.

З огляду на те що вступ України до ЄС до 2027 року викладено у 20-пунктному плані завершення війни, є надія, що Трамп може схилити Будапешт до зміни позиції.

Президент Володимир Зеленський натякнув на цю надію, спілкуючися з журналістами в лютого: «Штати візьмуть на себе відповідальність працювати з деякими країнами ЄС політично, щоб ті не блокували вступ України – і той, хто підписуватиме мирний план від Євросоюзу, теж матиме це робити».

Крок 5: Якщо все інше не спрацює, позбавте Угорщину права голосу

Якщо Трамп не зможе вплинути, ЄС має розіграти ще одну карту: повернути статтю 7 договору ЄС на стіл розгляду проти Угорщини, стверджують два дипломати ЄС.

Стаття 7 застосовується, коли країна вважається такою, що ризикує порушити основні цінності блоку. Це найсерйозніша політична санкція, яку може накласти ЄС, оскільки вона призупиняє права члена, зокрема щодо того, чи приймати нові країни до складу.

ЄС поки що не має наміру робити такі кроки, вважаючи, що це зіграє на руку Орбану напередодні його квітневих виборів. Але столиці оцінюють підтримку використання цього інструменту, якщо Орбан буде переобраний і продовжуватиме перешкоджати ухваленню рішень ЄС. Такий крок «абсолютно можливий», сказав один із дипломатів. (<https://news.liga.net/ua/politics/news/politico-yes-hotuie-bezpretsedentnyy-piatykrokovyy-plan-vstupu-ukrainy-do-bloku-u-2027-mu>). – 2026. – 10.02).

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
/ моніторинг інформаційного поля /

Інформаційно-реферативний бюлетень

№ 2 лютий 2026

Укладачі:

Пестрецова Ольга Олександрівна

Бірюков Максим Вікторович

Відповідальна за випуск: С. Закірова

Комп'ютерна верстка: Н. Крапиви